

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**15-17 YAŞ ARASI ERGENLERDE GÖRÜLEN
PROBLEM DAVRANIŞLARIN KORUYUCU VE RİSK
FAKTÖRLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

DİĞDEM MÜGE SİYEZ

İzmir
2006

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**15-17 YAŞ ARASI ERGENLERDE GÖRÜLEN
PROBLEM DAVRANIŞLARIN KORUYUCU VE RİSK
FAKTÖRLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

DİĞDEM MÜGE SİYEZ

DANIŞMAN
PROF.DR. FERDA AYSAN

İzmir
2006

Doktora tezi olarak sunduğum “15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi” adlı çalışmanın, bilimsel ilkelerin ışığında yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklar bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bu eserlere atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
07/06/2006

Diğdem Müge SİYEZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Önsöz.....	i
Tablo Listesi.....	ii
Şekil Listesi	iv
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	v
Abstract and Key Words.....	vii
BÖLÜM I	
GİRİŞ	
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3. Problem Cümlesi.....	8
1.4. Alt Problemler.....	9
1.5. Denenceler.....	9
1.6. Sayıtlılar.....	10
1.7. Sınırlılıklar.....	11
1.8. Tanımlar.....	12
1.9. Kısaltmalar.....	12
BÖLÜM II	
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	
2.1. Problem Davranış Kavramı.....	13
2.2. Problem Davranışların Sınıflandırılması.....	15
2.2.1. Sigara Kullanımı.....	15
2.2.2. Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı.....	16
2.2.3. Anti-sosyal Davranışlar.....	17
2.2.4. Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme	18
2.3. Problem Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	18
2.3.1. Problem Davranış Teorisi.....	20
2.3.1.1. Kişilik Sistemi.....	22
2.3.1.2. Algılanan Çevre Sistemi.....	25

2.3.1.3. Sosyal Çevre Sistemi.....	26
2.3.1.4. Davranış Sistemi.....	27
2.4. Problem Davranışlarla İlgili Araştırmalar.....	30
2.4.1. Ergenlik Döneminde Problem Davranışların Görülme Sıklığı İle İlgili Araştırmalar	30
2.4.2. Problem Davranışlar ve Koruyucu Faktörler ile ilgili Araştırmalar.....	32
2.4.3. Problem Davranışlar ve Risk Faktörleri ile ilgili Araştırmalar...	32

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	34
3.2. Evren ve Örneklem.....	34
3.3. Veri Toplama Araçları.....	36
3.3.1. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri.....	36
3.3.1.1. Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Alt Ölçekler.....	36
3.3.1.2. Algılanan Çevre Sisteminde Yer Alan Değişkenlerin Ölçülmesi.....	41
3.3.1.3. Davranış Sistemi İçerisinde Yer Alan Alt Ölçekler.....	49
3.3.2. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri Türkçe'ye Uyarlama Çalışması.....	50
3.3.3. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri Geçerlik Çalışması.....	51
3.3.3.1. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Sonuçlar.....	51
3.3.4. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri Güvenirlik Çalışması....	62
3.4. Verilerin Toplanması.....	67
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	67

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	68
4.1.1. Sosyo-demografik özellikler.....	68

4.1.2. Problem Davranışların Görülme Sıklığı	70
4.2. Bulgular.....	76
4.2.1. Problem Davranışlar Arasındaki İlişki.....	76
4.2.2. Problem Davranışları Yordayan Koruyucu Faktörler	78
4.2.3. Problem Davranışları Yordayan Risk Faktörleri	87
4.2.4. Problem Davranışları Yordayan Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri ile Sosyo-demografik değişkenler.....	92
4.2.7. Problem Davranışların Sosyo-demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi.	94

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Problem Davranışların Görülme Oranları.....	103
5.2. Problem Davranışlar Arasındaki İlişki.....	107
5.3. Problem Davranışlarla Koruyucu Faktörler Arasındaki İlişki.....	108
5.4. Problem Davranışlarla Risk Faktörleri Arasındaki İlişki.....	111
5.5. Problem Davranışların Açıklanmasında Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler ile Bu Faktörlerin Etkileşimi.....	116
5.6. Problem Davranışlar ve Sosyo-demografik Değişkenler	118
5.7. Sonuç.....	119
5.8. Öneriler	120

KAYNAK DİZİNİ.....	122
---------------------------	------------

EKLER

Ek-1 Ergen Sağlığı ve Gelişimi Ölçeği.....	131
--	-----

ÖNSÖZ

İlk olarak psikolojik danışma mesleğinin inceliklerini öğrenmemde, en iyiye, en güzele ve en mükemmele ulaşma gayretimde, benden yardımını ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof.Dr. Ferda AYSAN'a saygı ve şükran duygularımı sunmayı zevkli bir görev olarak bilirim.

Tezimde ele aldığım Problem Davranış Teorisi ile ilgili tüm kitaplarını ve araştırmalarını büyük bir içtenlikle bana sunan Prof. Dr. Richard Jessor'a ve bu kitaplara çok kısa bir sürede ulaşmama yardımcı olan Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu'na minnettarım.

Tezimin şekillenmesine değerli fikirleri ile katkı sağlayan Tez İzleme Komitesi Üyeleri Doç.Dr. Abbas Türnüklü ve Yrd. Doç.Dr. Zekavet Topçu Kabasakal ile Tez Savunması jüri üyeleri Prof. Dr. Süleyman Doğan ve Yrd. Doç. Dr. Işık Gürşimşek'e teşekkür ederim.

Tez çalışmamda kullandığım ölçekteki madde sayısının çok fazla olması uzun bir kodlama dönemini beraberinde getirebilirdi. Ancak optik form bastırma önerisinde bulunarak bu sürecin çok kısa bir sürede tamamlanmasına yardımcı olan Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Bilgi İşlem Daire Başkanı Doç.Dr. Vahap Tecim'e ve Daire Başkan Yardımcısı Uzman Levent Dikmen'e teşekkür ederim. Ayrıca istatistiksel analizlerle ilgili olarak bilgilerini hiç çekinmeden benimle paylaşan Araş. Gör. Dr. Murat Balkıs'a da çok teşekkür ederim.

Çalışmalarına zaman zaman ara verdiğimde hatta vazgeçsem mi acaba diye düşündüğümde her zaman motivasyonumu arttıran, büyük destek sağlayan sevgili eşim Ender Siyez' e çok teşekkür ederim. Son olarak ise bilgisayarın başına her oturduğumda "anne, daha çok çalışman var mı?" diye soran biricik oğlum Yarkin'a çok teşekkür ederim çünkü o bana karşı bu kadar anlayışlı olmasaydı, çalışmam çok daha uzun bir süreyi kapsayabilirdi.

Diğdem Müge SİYEZ

Tablo Listesi

	Sayfa No
Tablo 1 Evrendeki ve Örneklem Grubundaki Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımı.....	35
Tablo 2 Motivasyonel Yapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	52
Tablo 3 Kişisel İnanç Yapısı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 4 Kişisel Kontrol Yapısı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	54
Tablo 5 Yakın Yapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	55
Tablo 6 UzakYapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	58
Tablo 7 Problem Davranışlar İndeksi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	60
Tablo 8 Sağlığa Yönelik Davranışlar İndeksi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 9 Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları.....	63
Tablo 10 Algılanan Çevre Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları..	64
Tablo 11 Davranış Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları.....	66
Tablo 12 Örneklem Grubunun Sosyo-demografik Özellikleri.....	69
Tablo 13 Sigara Kullanım Sıklığı ile İlgili Bulgular.....	70
Tablo 14 Alkol Kullanımı ile İlgili Bulgular.....	72
Tablo 15 Uyuşturucu Madde Kullanımı ile İlgili Bulgular.....	73
Tablo 16 Anti-sosyal Davranışlar ile İlgili Bulgular.....	74

Tablo 17 Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme İle İlgili Bulgular.....	75
Tablo 18 Problem Davranış İndeksi ve Alt Ölçekler Arasındaki Korelasyon Değerleri.....	76
Tablo19 Problem Davranışlar ile Koruyucu Faktörler Arasındaki Korelasyon Değerleri.....	79
Tablo 20 Ergenlerin Problem Davranışlarının Koruyucu Faktörlerle Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	85
Tablo 21 Problem Davranışlar ile Risk Faktörleri Arasındaki Korelasyon Değerleri.....	87
Tablo 22 Ergenlerin Problem Davranışlarının Risk Faktörleri Tarafından Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	91
Tablo 23 Ergenlerin Problem Davranışlarının Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri ile Sosyo-demografik Faktörler Tarafından Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	93
Tablo 24 Cinsiyet Değişkenine Göre Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve t Testi Sonuçları.....	95
Tablo 25 Yaş ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre Öğrencilerin Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	96
Tablo 26 Sosyo-kültürel Değişkenlere Göre Öğrencilerin Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	

Şekil Listesi

	Sayfa No
Şekil 1 Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri ile Problem Davranışlar Arasındaki İlişki.....	21
Şekil 2 Problem Davranış Teorisinin Kavramsal Yapısı.....	23
Şekil 3 Problem Davranışların Değerlendirilmesinde Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler.....	29
Şekil 4 Problem Davranışların Oranları.....	31
Şekil 5 Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler.....	37
Şekil 6 Algılanan Çevre Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler.....	42
Şekil 7 Davranış Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler.....	49

ÖZET

Ergenlik dönemi, gençlerin riskli davranışları denemeye ve bunların olumsuz sonuçlarına maruz kalmaya çok daha fazla açık oldukları bir dönemdir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, ergenlik döneminde problem davranışların görülme sıklığında artış olduğunu göstermektedir. Problem davranışlar, toplum normları tarafından uygun görülmediği için dikkati çeken ve çeşitli sosyal kontrol mekanizmalarının devreye girmesine neden olan davranışlardır. Ergenler için bu davranışların, arkadaşlar tarafından kabul görme vb. işlevsel bir yanı bulunmaktadır. Ancak problem davranışlar bir yandan ergenin kişisel ve sosyal uyumunu engellerken diğer yandan ergenin fiziksel sağlığını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu araştırmanın amacı 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışlar ile koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma kapsamında problem davranışların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir.

Bu çalışmada, problem davranışların değerlendirilmesinde, koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenmesinde Jessor ve Jessor (1977) tarafından geliştirilmiş olan Problem Davranış Teorisi esas alınmıştır. Problem Davranış Teorisi'ne (PDT) göre problem davranışlar sigara kullanımı, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme olarak sınıflandırılmaktadır. PDT, problem davranışların açıklanmasında kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi olmak üzere üç sistemden ve her bir sistem içerisinde yer alan koruyucu ve risk faktörlerini ele almaktadır. PDT'ye göre risk faktörleri, problem davranışlarla ilgilenme olasılığı arttıran faktörler olarak tanımlanırken, koruyucu faktörler problem davranışlarla ilgilenme olasılığını azaltan faktörler olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmaya İzmir il merkezinde ortaöğretim kurumlarına devam eden 1237 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak PDT'yi test etmek amacıyla geliştirilmiş olan Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri kullanılmıştır.

Verilerin analizinde SPSS 11.0 paket programından yararlanılarak frekans dağılımları ve Pearson Korelasyon Katsayısı Tekniği, t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi Tekniği ve Hiyerarşik Regresyon Analizi Tekniği kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ergenler arasında problem davranışların görülme sıklığının yüksek düzeyde olduğunu ve problem davranışlar arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Koruyucu faktörlerin, problem davranışlar ile arasında negatif yönde düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu; risk faktörlerinin ise problem davranışlar ile arasında pozitif yönde düşük ve orta düzeyde ilişkiler olduğu görülmüştür.

Hiyerarşik Regresyon Analizi sonucuna göre, problem davranışların koruyucu faktörler ve risk faktörleri tarafından yordanmasında kişilik sistemi içerisinde yer alan koruyucu ve risk faktörlerinin, algılanan çevre sistemi ve davranış sistemi içerisinde yer alan faktörlere göre problem davranışları yordama gücünün daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Problem davranışlar sosyo-demografik değişkenler açısından değerlendirildiğinde ise problem davranışların görülme sıklığının cinsiyete göre farklılaştığı; yaşın ve sınıf düzeyinin artması ile birlikte problem davranışların görülme sıklığında bir artış olduğu, annenin eğitim düzeyinin düşmesi ve annenin ölmüş olması ile problem davranışların görülme sıklığında bir artış olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak yapılacak önleme çalışmaları ile risk faktörleri azaltılırken, koruyucu faktörlerinde güçlendirilmesi, ergenlerin sağlıklı davranışlarının ön plana çıkmasına yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik dönemi, problem davranışlar, koruyucu faktörler, risk faktörleri

ABSTRACT

Adolescence is a period that experient of new behaviors especially risky behaviors and exposed to negative results of these behaviors. In recent years adolescent problem behaviors have been increasing. Problem behaviors are defined as behaviors that depart from the norms –both social and legal- of the larger society; it is behavior that is socially disapproved by the institutions of authority and that tends to elicit some form of social control response whether mild reproof, social rejection, or even incarceration. Although adolescent problem behaviors are functional, purposive and goal-directed, these behaviors linked to adverse health outcomes and eventuate in personal and social maladjustment.

The role of psychosocial protective and risk factors in adolescent problem behaviors were investigated among 15-17 ages adolescents. The other aim of the study was to determine whether adolescent problem behaviors were differed according to socio-demographic variables.

An explanatory model of adolescent problem behavior (drinking, smoking, illicit drug use, anti-social behaviors, precocious sexual intercourse) based on protective and risk factors in the Personality System, Perceived Social Environment System, and Behavior System is employed in the present study emerges from extension of Problem Behavior Theory which is developed by Jessor and Jessor (1977). Conceptually, protective factors decrease the likelihood of engaging in problem behaviors. Risk factors, in contrast, increase the likelihood of engaging in problem behaviors.

A total of 1237 students, between ages 15-17, from different high schools in İzmir participated in this study. Students completed Adolescent Health and Behavior Questionnaire which is based on Problem Behavior Theory.

Frequency analysis, Pearson Correlation Analysis, t-test, ANOVA and, hierchical regression analysis were used to data regarding the sample. Analysis of data was benefited from SPSS 11.0 packet programme.

Results can be summarized as follows: Prevelance of problem behaviors is high and problem behaviors are related to positively each others. Problem behaviors are associated with negatively increased rates of protective factors and positevely increased rates of risk factors.

With respect to both risk and protection, individual differences in personality, and in characteristics of the preceived social environment are shown to be relevant to problem behaviors in adolescence. And both risk and protective factors which is related to personality system account for substantial variance in problem behaviors rather than perceived social environment system and behavior system.

Problem behaviors were differed according to gender, age, grade level, education of mother and dead of mother.

While decreasing risk factors, strengthening protective factors with prevention studies, may help to promote healthful behaviors in adolescence.

Key Words: Adolescence, problem behaviors, protective factors, risk factors

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Çocukluktan yetişkinliğe geçişte yer alan ergenlik döneminde bireyler başta biyolojik olmak üzere fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan pek çok değişim ve gelişim yaşamaktadır. Dönemin başında ortaya çıkan hormon salgısındaki hızlanma gibi fizyolojik değişiklikler ile birlikte gencin enerjisinin artması, kendi cinselliğini duyumsaması bu döneme özgü özellikler arasında yer almaktadır. Ergenlik yıllarında zihinsel kapasitede meydana gelen belirgin artış, ergenin soyut kavramları anlayabilmesine, yargılama ve sentez yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Tamar, 2005). Biyolojik ve bilişsel alanlarda yaşanan bu hızlı değişimle birlikte ergenler bu dönem içerisinde birçok çocuksu davranışını bırakarak uygun yetişkin davranışlarını öğrenmek durumundadırlar. Yavaş ilerleyen ve başarısızlıkların da yer aldığı bu dönemde, sosyal baskı, kişisel gereksinimler ve beklentilerin değişmesi, beraberinde yeni becerilerle birlikte sağlıkla ilgili yeni alışkanlıkların kazanılmasını ve uyumla ilgili yeni tutumların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Muuss, 1990; Tamar 2005). Bu dönem içerisinde, bireyler daha soyut kişilik özellikleri geliştirmeye başlarlar ve benlik kavramları farklılaşarak bireyler daha iyi organize olabilirler. Kendi inançlarını ve standartlarını fark etmeye başlarlar (Beech ve Schoeppe, 1979; Steinberg ve Morris, 2001).

Aslında ergenlik dönemi, kişilerin gerçekte kim olduklarını, sosyal yaşama nasıl uyum sağladıklarını keşfetmek amacıyla psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladığı bir dönemdir (Steinberg ve Morris, 2001). Meslek seçimi, yaşam biçiminin belirlenmesi, karşı cinsle sevgiye dayalı ilişkiler kurma, siyasi, felsefi ve dini görüşlerin oluşması, bir gruba ait olabilmek ve kendine ait değerler sistemi kurmak kimliğin kazanılması için gerekli unsurlar arasında yer almaktadır (Çuhadaroğlu-Çetin, Canat, Kılıç, Şenol, Rugancı, Öncü ve ark, 2004). Dönem

boyunca ergenin duygularında önceden kestirilemeyen hızlı dalgalanmalar yaşanabilmektedir ve “kimlik bunalımı” her ergenin değişik yoğunlukta yaşadığı doğal bir süreçtir. “Kimlik bocalaması” ise ergenin yaşadığı bunalımın ağırlaşması ve geçici de olsa ergenin uyumunun oldukça ağır bir biçimde bozulmasına neden olabilmektedir. Aşırı uçlara sapma, cinsel kimliğine ilişkin şüphe duyma, yetersizlik duyguları, bunalıtı ve anksiyete, ebeveynlere ve topluma aşırı derecede karşı gelme, kimlik bocalamasının belirtileri arasında yer almaktadır (Tamar, 2005).

Ergenin kimliğini oluşturma, kendini değerli ve yeterli hissetme sürecinde ebeveynin desteği oldukça önemli bir yere sahiptir (Çuhadaroğlu-Çetin, Canat, Kılıç, Şenol, Rugancı, Öncü ve ark, 2004; Tamar, 2005). Ailelerin görevleri arasında sadece çocuklarının ya da aile üyelerinin beslenme, korunma, barınma gibi fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması yer almamaktadır. Bunun yanı sıra aileler, çocuklarına sundukları yaşam deneyimleri sayesinde onların bağımlılıktan bağımsızlığa; izole olmaktan diğer insanlarla bütünleşmesine; henüz şekillenmemiş olan kişiliklerinden kendi kimliklerini kabul eden biricik bireyler olmalarına yardımcı olmaktadır (Orvin, 1995).

Ergenlik dönemi, gençlerin riskli davranışları denemeye ve bunların olumsuz sonuçlarına maruz kalmaya çok daha fazla açık oldukları bir dönemdir. Bu düşünceler, ebeveynlerin çocukları ile ilgili kaygılarının artmasına neden olabilmektedir. Artan kaygı düzeyi de, ebeveynlerin çocuklarıyla anlaşmalarının ya da sürtüşmelerinin en önemli sebeplerinden birisi olan kontrol duygusunu ortaya çıkmaktadır (Orvin, 1994; Burcu 2003). Kontrol düzeyinin artması ise ergenin bağımsızlık arayışı ile çelişmekte ve ailedeki düzenin kısa süreli de olsa bozulmasına neden olabilmektedir (Tamar, 2005). Aslında bu dönem içerisinde ergen karmaşık duygular yaşamaktadır. Bir yandan ailesini severken ve onlara ihtiyaç duyarken ebeveynlerin aşırı kontrollü tutumları ergenin ailesiyle bir savaşa girmesine ve saldırganlık, alkol madde kullanımı gibi bazı olumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmekte veya ergenler ailelerinin bu aşırı kontrollü tutumlarına boyun eğseler bile yine de bu durum ergenlerin kendilerini yalnız ve çaresiz hissetmelerine yada depresif duygular yaşamalarına neden olabilmektedir

(Burcu, 2003). Bu nedenle çocukların mutlu, güvenli ve sağlıklı yaşayabilmeleri için ergenle iletişime geçilerek açık, net ve tutarlı bir şekilde birlikte kurallar konmalıdır.

Ergenlik döneminde arkadaş grupları, bireylerin sosyalleşmesinde ailelerinden sonra ikinci önemli yere sahiptir ve zaman içerisinde bireylerin yaşamlarını kontrol etmede ve kişiliklerinin şekillenmesinde ailenin yerini almaya başlamaktadır (Dunphy, 1979).

Aile ile olan duygusal bağların zayıfladığı bu dönemde ergenler hala kimlik gelişimlerini tamamlamamış ve otonomilerini kazanmamış olmaları nedeniyle çeşitli tehlikelere açık durumdadırlar. Bu boşluğun doldurulması için ergenler yeni bağımlılıklar ararlar ve bu bağlanma arkadaş grupları ile gerçekleşir (Muus, 1980).

Arkadaş grupları bireylerin bağımsızlaşmasında sadece sosyal, duygusal ve psikolojik açıdan destek olmamakta aynı zamanda çoğu zaman evde ya da okulda öğrenemeyeceği sosyal ve fiziksel becerileri öğrenmesine de yardımcı olmaktadır. Arkadaşlık ilişkilerindeki ödül sistemi (kabul görmek, prestij ve karşı cinsle olan ilişkiler) ebeveynlerden, öğretmenlerden hatta zaman zaman yasalardan bile daha etkili olmaktadır. Bu nedenle bir birey arkadaşları tarafından kabul görmemektense ya da onaylanmamaktansa yaralanmayı, yasalarla başının belaya girmesini hatta ölmeyi bile tercih edilebilir bulabilmektedir. Arkadaş grupları, grubun okul ve öğrenme ile ilgili değerlerinin ve tutumlarının, giyim şekillerinin, konuşma tarzlarının, eğlenme tercihlerinin, hatta yeme-içme ve ilaç kullanma alışkanlıklarına uyulmasını beklemektedir (Muus, 1980).

Arkadaş grupları genellikle klikler, kalabalık gruplar ve çeteler olmak üzere üç başlık altında tanımlanmaktadır. Klikler, genellikle dört, beş veya altı yakın arkadaştan meydana gelir ve bu grubun üyeleri zamanlarının büyük çoğunluğunu bir arada geçirirler. Ergenliğin ilk yıllarında (erinlik dönemin) bu grubun üyeleri bireylerin hemcinsleridir ve ergenlik dönemi öncesinde yer alan oyun gruplarının devamı şeklindedir. Erinlik döneminde bu grupların oluşabilmesi için üç ana faktör

gerekmektedir: a) aynı yaşta olmak, b) aynı cinsiyette olmak ve c) aynı yerde oturmak (Dunphy, 1979).

Kalabalık gruplar ise her iki cinsiyetteki bireylerin yer aldığı daha büyük gruplardır ve bu gruplar daha çok ergenliğin orta dönemlerinde oluşmaktadır. Kalabalık grupların en önemli işlevi, ergenlerin karşı cinsle olan sosyal ilişkilerinin devam etmesine, heteroseksüel davranışların ve becerilerin öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Bu gruplar aslında iki ile dört arasında değişen kliklerin üyelerinden meydana gelmektedir (Dunphy, 1979).

Diğer bir ergen arkadaş grubu olan çeteler kliklerle bazı ortak özellikleri paylaşır. Bu özellikler arasında çoğu zaman grubun üyeleri tek bir cinsiyetten meydana gelmektedir. Ancak kliklerden daha büyük ve daha organizedirler. Çeteler genellikle hırsızlık yapmak gibi yasal olmayan aktivitelerle ilgilenirler ve çete üyelerinin suç kayıtları bulunmaktadır. Tipik olarak ailelerine ve okula ya da yasalar gibi diğer formal yapılara karşı isyankardırlar. Kendi üyeleri için heyecan ve macera yaratırlar (Dunphy, 1979).

Ergenlerin kendi özelliklerinin ele alınması kadar nasıl bir çevrede yaşadıklarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Ergenlerin yaşadıkları çevrenin ne tür risklere yol açtığına, çevredeki erişkinlerin yeteri kadar sosyal destek sağlayıp sağlamaması, eğitim sisteminin ergene kazandırdıkları, ergene okul dışında sağlanan olanaklar ergenin yaşadığı davranışsal sorunlar üzerinde ve nasıl bir kimlik geliştireceği konusunda etkili olduğunu göstermektedir (Çuhadaroğlu-Çetin, Canat, Kılıç, Şenol, Rugancı, Öncü ve ark, 2004).

Ergenin kimlik bulması ya da bireyleşmesi, bir başarı sürecinin yansımasıdır (Tamar, 2005). Ancak ergenin içerisinde yer aldığı sosyal çevre tarafından kendisine sunulan sosyal desteğin yetersiz veya hatalı olması sonucunda ergenlerde çeşitli uyum problemleri ortaya çıkabilmektedir (Trotter, 1989). Bazı ergenlerde, dürtüsel davranış, öğrenme bozuklukları, amaçsızlık, ağırdan alma, erteleme eğilimi ya da huysuzluk şeklinde ortaya çıkan çalkantılar genellikle geçicidir. Bazı ergenler ise

evden kaçma, okul bırakma, cinsel ilişkiye girme, alkol ve madde kullanma gibi daha ciddi problemler yaşayabilmektedir (Tamar, 2005).

Ergenlik döneminde yaşanan uyum problemleri genel olarak içselleştirilmiş bozukluklar ve dışsallaştırılmış bozukluklar olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır (Steinberg, 1993). İçselleştirilmiş problem davranışlarda birey yaşadığı sıkıntıyı kendisine döndürerek abartılı korku, anksiyete, depresyon, psikosomatik bozukluklar gibi duygusal ve bilişsel semptomlar ortaya çıkmaktadır. Dışsallaştırılmış problem davranışlarda ise birey yaşadığı sıkıntı veya öfkeyi dışarıya yönlendirerek agresyon, hırsızlık, alkol ve madde kullanımı, yalan söyleme gibi olumsuz davranışlar sergilemektedir (Steinberg, 1993). İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışlar ergenin genel iyilik halini etkilediği gibi yaşanan problemler, kişinin yetişkinlik dönemindeki uyumunu da aksatmaktadır. Boylamsal çalışmalar, erken dönemde yaşanan problem davranışlarla yetişkinlik yaşamında madde kullanımı ile kişilerarası ilişkilerin yetersiz olması arasında bir ilişki olduğunu da ortaya koymaktadır (Maughan ve Rutter, 1998).

İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemler arasında bir ayırım yapılmasına rağmen unutulmaması gereken bir nokta, bazı ergenlerin her iki alanda da problem yaşayabileceğidir. Örneğin suç davranışları olan bir ergen aynı zamanda depresyonda olabilir ya da çoğu depresif ergen alkol veya madde bağımlısı olabilir (Steinberg, 1993). Bununla birlikte, yapılan araştırmalar alkol madde kullanımı, sigara içme, erken dönemde aktif cinsel yaşantı gibi problem davranışların iç içe geçtiğini ve herhangi bir alanda problem davranış sergileyen bir ergenin diğer alanlardaki problem davranışları gösterme olasılığının çok yüksek olduğunu göstermektedir (Jessor, 1998). Örneğin, sigara içen bireyler esrar kullanmaya daha yatkın olmakta; normalden daha fazla içki içen bireyler daha çabuk yasa dışı ilaçları kullanmaya yönelmekte; alkol bağımlıları ve diğer maddeleri kullanan bireyler ise anti-sosyal davranışları daha sık sergilemektedir. Aynı zamanda alkol, sigara veya diğer maddelerin kullanılması, okulda akademik performansın düşmesini beraberinde getirmektedir (World Health Organization, 1993).

Ergenlik döneminde yaşanan problem davranışlar değerlendirilirken gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, bu davranışın arada sırada yapılan bir etkinlik mi olduğunun yoksa tehlikeli davranışların bir örüntüsü mü olduğunun belirlenmesidir. Örneğin ergenlerin çok büyük çoğunluğu alkollü içecekleri, liseden mezun olmadan önce denemişler veya en azından bir bardak alkollü içki içmişlerdir. Fakat ergenlerin çok az bir kısmı alkol bağımlısı olurlar ya da alkolün okul yaşantısını ve bireysel ilişkilerini etkilemesine izin verirler (Steinberg, 1993; Steinberg ve Morris, 2001). Bununla birlikte, problem davranışların başlangıç yaşının erken olması bu davranışların bir probleme dönüşme ve diğer problem davranışları da gösterme olasılığı da o kadar artmaktadır (Irwin ve Millstein, 1990; Lerner ve Galambos, 1998).

Ergenlerin yaşadığı problem davranışlar, uzun yıllardan beri araştırmalara konu olmakla birlikte problem davranışların neden ortaya çıktığını açıklayan farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yaklaşımlar problem davranışların açıklanmasında sadece ebeveyn ya da arkadaş ortamı gibi tek bir faktörün bu davranışlara neden olabileceğini belirtirken; diğer bazı yaklaşımlar ise ebeveyn, okul, arkadaş vb pek çok alanı içeren daha kapsamlı açıklamalar yapmaktadır. Bu çalışmanın alt yapısını, günümüzde problem davranışların açıklanmasından en kapsamlı kuramlardan biri olarak kabul edilen Problem Davranış Teorisi oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Problem davranışlar, ergenlerin günlük yaşama uyumunu zorlaştırmakla birlikte uzun vadede ergenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığında ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bütün bunlarla birlikte, son yıllarda ergenlik döneminde görülen problem davranışlarda belirgin bir artış yaşanması alanda çalışan uzmanların bu konuya yönelmesine neden olmuştur. Özellikle, yurt dışında konuyla ilgili olarak yapılan betimsel çalışmalar, ergenlerin yaşadığı problem davranışların altında birden fazla faktörün rol oynadığını göstermiştir. İlgili çalışmalar problem

davranışların azaltılması ile ilgili olarak en etkin yollardan birisinin önleyici çalışmalar olduğunu belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde önleyici çalışmalar, birincil önleme, ikincil önleme ve üçüncül önleme olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Birincil önlemenin amacı, öğrencilerin problemlerle başa çıkma becerilerini geliştirerek, problem davranışlarla ilgili risk faktörleri açısından öğrencileri bilgi sahibi yapmak ve öğrencilerin okul ve arkadaş bağlarını güçlendirerek gelecekte oluşabilecek problem davranışların önüne geçmektir (King, 2001). İkincil önleme çalışmalarının amacı hali hazırda varolan problem davranışları azaltmak ve bu davranışların ciddi olumsuzluklara yol açmadan önlenmesidir (King, 2001; Davis ve Brock, 2002). Üçüncül önlemede ise krize müdahale söz konusudur ve ergenin problem davranışlarının neden olduğu olumsuzlukların ardından yapılması gerekenleri içermektedir (King, 2001).

Birincil önleme çalışmalarının gerçekleştirebilmesi için çalışılan grubun, gelişimsel özelliklerinin, ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin belirlenmesi oldukça önemli bir role sahiptir. İkincil önlemede ise zamanında etkili bir şekilde müdahale edilmesi için risk taşıyan grubun özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir (Smaby ve Peterson, 1990; Scouller ve Smith, 2002).

Problem davranışlarla ilgili olarak ülkemizde yapılan betimsel çalışmalar incelendiğinde, yıllar içerisinde problem davranışların görülme oranlarında belirgin bir artış olduğu dikkati çekmektedir. Özer (1991) ve Yazman (1995) tarafından yapılan çalışmalar bu artış hızını ortaya koymaktadır. Özer (1991) düzenli olarak alkol kullanan öğrencilerin oranının %2 olduğunu belirtirken Yazman (1995) bu oranı %4 olarak bulmuştur. Benzer şekilde, Özer (1991), hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullanan gençlerin oranının %3 olduğunu, Yazman (1995) ise kendi çalışmasında bu oranın %7 olduğunu belirtmektedir (Akt: Ögel, 1996).

Bu nedenle de bu araştırmada, Problem Davranış Teorisi'ne bağlı olarak ergenlik döneminde olan ve 9., 10. ve 11. sınıflara devam eden öğrencilerin yaşadıkları problem davranışların görülme sıklığı belirlenerek, problem davranışlarla koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve koruyucu ve risk faktörlerinin problem davranışların açıklanmasını ne derecede yordadığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı da problem davranışların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

Bu araştırma sonucunda toplanacak verilerin araştırmacılara farklı bakış açıları kazandıracadığı düşünülmektedir. İlk olarak bu çalışmada literatürde tanımlanan problem davranışların alt boyutlarının (sigara kullanımı, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, erken yaşta cinsel ilişkiye girme vb) bir arada değerlendirilmesinin, problem davranışların birbirleri ile olan ilişkisinin anlaşılması açısından dikkat çekici olduğu düşünülmektedir.

İkinci olarak bu çalışmada problem davranışlarla ilişkili olduğu düşünülen ailesel faktörlerin yanı sıra arkadaş ilişkileri, okul ortamı ve yaşanılan çevrenin de araştırılması, konunun daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesine yardımcı olacağına inanılmaktadır.

Son olarak, problem davranışlar ile risk faktörleri arasındaki ilişkinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesinin yanı sıra koruyucu faktörler ile problem davranışlar arasındaki ilişkinin birlikte incelenmesi, ergen profilinin oluşturulması açısından önemli olup; önleyici rehberlik programlarının geliştirilmesinde bir başvuru kaynağı oluşturabilir.

1.3. Problem Cümlesi

Koruyucu ve risk faktörlerinin 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışlar yordama gücü nedir? Ergenlerin problem davranışları sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermekte midir?

1.4. Alt Problemler

Araştırma probleminin daha ayrıntılı olarak incelenmesi için aşağıdaki sorular alt problemler olarak belirlenmiştir.

1. Lise öğrencilerinde görülen sigara içme, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
2. Koruyucu faktörlerin, lise öğrencilerinde görülen problem davranışları (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) yordama gücü nedir?
3. Risk faktörlerinin, lise öğrencilerinde görülen problem davranışları (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) yordama gücü nedir?
4. Koruyucu faktörler ve risk faktörleri birarada lise öğrencilerinde görülen problem davranışların (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) açıklanmasını yordamakta mıdır?
5. Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar yaş ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar ailelerinin sosyo-kültürel düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.5. Denenceler

Alt problemlerde belirtilen sorularla ilgili olarak aşağıdaki deneceler geliştirilmiştir:

I. Ergenlerin problem davranışları (sigara içme, alkol kullanma, uyuşturucu madde kullanma, erken yaşta cinsel ilişkiye girme, anti-sosyal davranışlar) arasındaki ilişkiye yönelik denenceler

- 1- Problem davranışların alt boyutları arasındaki ilişki anlamlıdır.

II. Koruyucu Faktörlerin Ergenlerin Problem Davranışlarını Yordamasına Yönelik Denenceler

1- Sağlığa verilen değer, okula yönelik pozitif tutumlar, sosyal aktivitelere katılma, yıkıcılık toleransı, problem davranışların onaylanmaması, uygun davranışlar, sosyal destek, kontrol düzeyi, aile içerisinde çatışma, aile ile birlikte geçirilen zaman, başarıya verilen değer, problem davranışların açıklanmasını öngören değişkenler arasında yer almaktadır.

III. Risk Faktörlerinin Ergenlerin Problem Davranışlarını Yordamasına Yönelik Denenceler

1- Yabancılaşma duygusu, benlik algısı, stres, depresif duygu durumu, okula ilgi düzeyinin azalması, risk alma eğilimi, akran baskısı, problem davranışlarla ilgili rol modelleri, ebeveyn-arkadaş arasındaki uyum düzeyi, sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere kolay ulaşılabilirlik, problem davranışların açıklanmasını öngören değişkenler arasında yer almaktadır.

IV. Ergenlerin Sosyo-demografik Özellikleri ile Problem Davranışları Arasındaki İlişkiye Yönelik Denenceler

- 1- Problem davranışlar cinsiyete göre farklılaşmaktadır.
- 2- Problem davranışlar yaşa göre farklılaşmaktadır.
- 3- Problem davranışlar sınıf düzeyine göre farklılaşmaktadır.
- 4- Problem davranışlar annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır.
- 5- Problem davranışlar babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır.
- 6- Problem davranışlar tek ebeveynle yaşamaya göre farklılaşmaktadır.
- 7- Problem davranışlar üvey anne ile yaşamaya göre farklılaşmaktadır.
- 8- Problem davranışlar üvey baba ile yaşamaya göre farklılaşmaktadır.

1.6. Sayıtlar

- 1- Araştırmaya katılan öğrenciler ölçek maddelerini içtenlikle yanıtlamışlardır.
- 2- Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme ergenlik döneminde görülen problem davranışlar olarak kabul edilmiştir.

- 3- Sağlığa verilen değer, okula y6nelik pozitif tutumlar, sosyal etkinliklere katılma, problem davranışların onaylanmaması, uygun davranışlar, sosyal destek, kontrol d6zeyi, yıkıcılık toleransı, benlik algısı, aile ilişkileri memnuniyeti, aile ile birlikte geçirilen zaman, ebeveyn-arkadaş arasındaki uyum d6zeyi, başarıya verilen değer, koruyucu fakt6rler olarak kabul edilmiştir.
- 4- Yabancılaşma duygusu, stres, depresif duygu durumu, okula ilgi d6zeyinin azalması, risk alma eğilimi, akran baskısı, problem davranışlarla ilgili rol modelleri, sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere kolay ulaşılabilirlik, risk fakt6rleri olarak kabul edilmiştir

1.7. Sınırlılıklar

6rneklem grubunun sayısı fazla olmasına rağmen araştırmanın kolay y6r6t6lebilmesi açısından 6rneklem grubu İzmir il merkezi'ndeki orta6đretim kurumlarından seçilmiştir. Bu nedenle elde edilen bulguların genellenebilirliği konusunda bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Ayrıca sadece okula devam eden ergenlere uygulama yapılması nedeniyle elde edilen bulgular bu gruba genellenebilir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise aile ilişkileri değerlendirilirken anne ve baba ile olan ilişkiler ayrı ayrı değerlendirilmemesidir. Ancak ergenlik d6neminde ebeveynlerle olan ilişkilerin hem çocuğun hem de ebeveyni cinsiyetine g6re farklılaştığı bilinmektedir. 6rneğin erkek ergenlerle babaları arasındaki ilişki bozulurken, erkek ergenler bu d6nemde kendilerini annelerine daha yakın hissetmektedir.

1.8. Tanımlar

Problem Davranışlar: Yasal ve toplumsal kuralların ihlal edilmesiyle olumsuz sonuçlara neden olan davranışlardır (Jessor, 1987).

Ergenlik Dönemi: Bireylerin kimlik bulma ve sosyal yaşama uyum sağlama sürecinde psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladıkları bir dönemdir (Steinberg ve Morris, 2001).

Risk Faktörleri: Bireyin yaşamında istenmeyen, olumsuz sonuçlar doğurma olasılığı oldukça yüksek olan ve aynı zamanda bireyin sağlığından, iyilik halinden ve sosyal performansından ödün vermesine neden olan durum ve koşullardır (Jessor, 1995).

Koruyucu Faktörler: Bireyin yaşamında problem davranışların görülme olasılığını azaltan durumlar ve yaşantılardır (Jessor, 1995).

1.9. Kısaltmalar

Problem Davranış Teorisi	PBT
Problem Davranış İndeksi	PBİ
Dünya Sağlık Örgütü	WHO
Amerika Birleşik Devletleri	ABD
Sağlıklı Davranışlar İndeksi	SYDİ
Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri	ESGE

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, problem davranış konusundaki kuramsal görüşlere yer verilecektir. İlk olarak, problem davranışlar kavramı ile problem davranışların sınıflandırılmasına ve problem davranışlara ilişkin kuramsal görüşler açıklanacaktır. Konunun kuramsal çerçevesi belirlendikten sonra ise ülkemizde ve yurt dışında problem davranışlarla ilgili olarak yapılmış olan bazı araştırmalara değinilecektir.

2.1. Problem Davranışlar Kavramı

Problem davranışlar, toplum normları tarafından uygun görülmediği için dikkati çeken ve çeşitli sosyal kontrol mekanizmalarının devreye girmesine neden olan davranışlardır (Donovan & Jessor, 1985). Problem davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlik ve başarı duygusunu hissetmesine ve genç yetişkinlik dönemine başarıyla geçmesine engel olan davranışlardır (Jessor, 1991).

Literatürde problem davranışlar ile riskli davranışlar birbirleri yerine geçen kavramlar olarak kullanılmasına rağmen problem davranışlar (riskli davranışlar) ile risk alma davranışı arasında bir ayırım yapılmaktadır. “Risk alma davranışı” kavramının kullanılabilmesi için bu davranışı tercih eden kişilerin davranışlarının sonuçları hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğinden bahsedilmektedir (Jessor, 1991). Jessor (1991), ergenlerin, sigara içmeyerek akciğer kanserinden korunabileceğini bilmeleri durumunda daha az sayıda ergenin sigara içmeye devam edeceğini; cinsel yolla bulaşan hastalıkların farkında olsa daha az sayıda ergenin korunmasız cinsel ilişkiye gireceğini belirtmektedir.

Problem davranışlar bir yandan ergenin sosyal uyumunu ve kişisel gelişimini engellerken diğer yandan ergenin fiziksel sağlığını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, kronik hastalıkların epidemiyolojisinde genetik yatkınlık ve hormonal faktörler dışında psiko-sosyal faktörlerin de önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, kalp rahatsızlıklarında, kanser, akciğer hastalıklarında ve HIV gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklarda, düzenli ve dengeli beslenme gibi alışkanlıkların yanı sıra sigara ve alkol kullanmanın ve korunmasız cinsel ilişkiye girmenin etkisi olabileceği kabul edilmektedir. Sosyal açıdan ise bu maddelere rahat ulaşılabilmesi, hastalıkların ya da rahatsızlıkların ortaya çıkmasında rol oynayabileceği kabul edilmektedir (Jessor, 1991).

Ancak ergenlerin problem davranışlarını değerlendirirken sadece bu davranışların olumsuz sonuçlarının değil ergenlerin kazanımlarının da ele alınması gerekmektedir. Örneğin, ergenin herhangi bir uyuşturucu maddeyi kullanması, arkadaşları tarafından sosyal kabulünü kolaylaştırabileceği gibi kendisi için de otonomi kazandığının ya da olgunlaştığının bir göstergesi olabilir. Ergenlerin problem davranışları benimsemesinin diğer kazanımları arasında aileden bağımsızlaştığını göstermek istemesi, otoriteye karşı gelmesi, kısa süreli olmakla birlikte ergenin yaşadığı anksiyete, hayal kırıklıkları veya başarısızlıklarıyla başa çıkmasına yardımcı olması sayılabilir (Jessor, 1991).

Ergenlik döneminde yaşanan problem davranışların değerlendirilmesinde tek bir risk faktöründen ya da kişilik tipinden bahsetmek mümkün olmamasına rağmen yapılan çalışmalar problem davranışları sergileyen ergenlerin bazı ortak özelliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu ortak özellikler arasında, cinsiyet, yaş, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi gibi sosyo-demografik özellikler (Saewyc ve ark, 1998; Boyd, McCabe ve d'Arcy, 2003) ve ebeveyn-ergen iletişimi, aile içersindeki uyum, aile yapısı gibi ailevi faktörlerle (Kandel, 1990; Kandel ve Wu, 1995) birlikte benlik algısı, öz-yeterlilik gibi kişilik özellikleri de (Özbay ve ark, 1991) yer almaktadır.

2.2. Problem Davranışların Sınıflandırılması

Problem davranışlar, kısa süreli olarak ergenin kendini iyi hissetmesini sağlamasına rağmen genel olarak bakıldığında ergenin hem fiziksel sağlığını, hem ruhsal sağlığını, iyilik halini ve gelişimini tehlikeye atan ya da aksatan davranışlardır. Bu çalışmanın kuramsal dayanağını, Problem Davranış Teorisi (PDT) oluşturmaktadır. PDT'ye göre problem davranışlar, sigara içme, alkol kullanma, diğer uyuşturucu maddelerin kullanılması, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlar olarak sınıflandırılmıştır.

2.2.1. Sigara Kullanımı

Sigaranın sağlık açısından oldukça zarar verici sonuçları olmasına rağmen Amerika'da Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention, 1998) ergenlerin sigara içme oranının 1990'lı yılların başından itibaren ciddi bir artış gösterdiğini bildirmiştir. Irwin and Millstein (1990), sigara içme üzerine yapılmış araştırmaları inceleyerek sigaraya başlama yaşının 12 ile 14 arasında değiştiğini belirtirken; Bartecchi, MacKnezie ve Schrier (1995) de sigaraya erken yaşlarda başlayan ergenlerin ilerleyen yıllarda sigara içme oranlarının çok yüksek olduğundan bahsetmektedir (Akt: Vogel, Hurford, Smith ve Cole, 2003). Ergenlerin sigaraya başlaması ve sigara içmeye devam etmelerinin nedenleri arasında; ergenlerin, can sıkıntısı ve hayal kırıklıklarıyla başa çıkmaya çalışması, sigaranın yetişkinliğe geçişin bir işareti olarak kabul edilmesi, arkadaş gruplarının onayını kazanmak isteme ve stresi azaltıcı etkilerinin olması gibi faktörler rol oynamaktadır (Perry, Murray ve Klepp, 1987; Tanrıdağ, 2000).

Sigara içme davranışı ile ilgili olarak kişisel faktörler arasında düşük benlik algısı (Semer ve ark.,1987), depresyon (Kandel ve Davis, 1986), nörotizm, negatif duygu durumu, umutsuzluk (Breslau, Kilbey ve Andreski, 1993), sigaranın zararları ile ilgili bilgi eksikliğinin olması (Jackson, 1998), akademik performansın düşük olması (Bartecchi, MacKenzie, Schrier, 1995) yer almaktadır. Ailevi faktörler arasında ise ebeveynlerin ayrı olması ve ebeveynlerden en az birinin sigara içiyor

olması (Botvin, Epstein, Schinke ve Diaz, 1994) sayılmaktadır (Akt: Vogel, Hurford, Smith ve Cole, 2003).

2.2.2. Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı

Alkol ve madde kullanımının, uzun sürede olumsuz sonuçlara yol açtığı bilinmekle birlikte başlangıçta düşük miktarlarda alınan alkolün çoğu insan üzerinde sakinleştirici ve yatıştırıcı bir etkisinin olması, motor ve zihinsel işlevler üzerindeki etkisinin ise çok az veya hiç olmaması, alkol kullanımını çekici hale getirebilmektedir (Goode, 1994).

Alkol bağımlılığı uzun yıllar içerisinde oluşmasına rağmen bunun başlangıcı genellikle ergenlik ve ilk yetişkinlik yıllarına kadar uzanmaktadır (World Health Organization, 1993). Türkiye’de de Arıkan ve Coşar (1996) tarafından yapılan çalışmada alkol bağımlılarının %76’sının 15-24 yaşları arasında alkol almaya başladıkları, alkol bağımlılarının yaşlara göre dağılımı incelendiğinde ise en yüksek oranın %28.6 ile 15-24 yaş grubuna ilişkin olduğu belirtilmektedir.

Alkol ve madde kullanımıyla ilgili olarak risk faktörleri dört temel grupta tanımlanmıştır (Steinberg, 1993). Bunlardan birincisi öfke kontrolü, zayıf, impulsif ve depresif olma gibi kişilik özellikleri ile ilgilidir (Steinberg, 1993). İkinci olarak, aile ilişkilerinin zayıf olması bir risk faktörü olarak belirlenmektedir. Ebeveynlerden biri ya da her ikisinde bu maddeleri kullanabilmekte ya da bu maddelerin kullanımına hoşgörüsüyle yaklaşıyorsa da bu durum bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Steinberg, 1993; World Health Organization, 1993). Üçüncü olarak ergenin arkadaşlarının bu maddeleri kullanmaları ya da bu durumdan rahatsız olmamaları bir diğer risk faktörüdür. Yapılan çalışmalar (Kandel, 1978), madde kullanan ergenlerin, madde kullanan arkadaşlar aradıklarını ve madde kullananların diğer arkadaşlarını da madde kullanmaları için cesaretlendirdiklerini ortaya koymaktadır (Akt: Steinberg, 1993). Son olarak ise, madde kullanmaya başlayan ergenler genellikle çevresinden daha kolay etkilenebilen kişilerdir ve bu durum da madde kullanımı ya da diğer yıkıcı davranışlara geçişi kolaylaştırabilmektedir.

Ergenlik döneminde alkol ve madde kullanımı, farklı alanlardaki problem davranışlardaki ilişkilidir. Örneğin; Windle ve ark (1992), alkol kullanan ergenlerde, intihar düşüncesi ve eğilimlerinin daha fazla olduğunu belirtmektedir. Flonny ve ark. (1996) ise madde kullanımının, kişilik problemlerini, okulda uyum sorunlarını ve ebeveynle olan ilişkilerin bozulmasını beraberinde getirdiğini ifade etmektedir (Akt: Lerner ve Galambos, 1998). Steinberg (1993) yukarıdaki sorunlara ek olarak korunmasız cinsel ilişkide bulunma, suç işleme ya da hırsızlık yapma gibi anti-sosyal davranışların da görülme olasılığının alkol kullanımı ile birlikte arttığını ortaya koymaktadır.

2.2.3. Anti-sosyal Davranışlar

Diğer insanların eşyasına bilerek zarar verme veya bunları çalma, okuldan veya evden kaçma ve fiziksel şiddet gibi davranışlar anti-sosyal davranışlar olarak değerlendirilmektedir (Jessor, 1991).

Ketterlinus (1994), suç davranışlarının özellikle erkekler arasında daha yaygın olduğunu belirtmesine rağmen kız ergenlerin de suç işleme oranlarında artış meydana geldiğine vurgu yapmaktadır (Akt: Lerner ve Galambos, 1998; Steinberg, 1993).

Anti-sosyal davranışlar risk faktörleri açısından değerlendirildiğinde sosyo ekonomik düzeyin düşük olmasının en önemli risk faktörleri arasında yer aldığı belirtilmektedir. Çocuklarına karşı ihmalkar ya da düşmanca tutum sergileyen ailelerin çocuklarında yıkıcı davranışların görülme olasılığı artmakta, suç davranışı olan ergenlerde, arkadaşlarına göre dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna daha sık rastlanılmakta ve bu çocukların standart zeka testlerinden aldıkları puanları ile okul başarıları diğer çocuklara göre daha düşük olarak kaydedilmektedir (Steinberg, 1993).

2.2.4. Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme

Ergenlik döneminde filizlenmeye başlayan cinsellik, çocukluk döneminde yetişkinliğe geçişin bir başlangıç noktası olarak görülmektedir (World Health Organization, 1993).

Yurt dışında yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular gençlerin onbeş yaşından önce cinsel ilişkiye girmeye başladığını ortaya koymaktadır (Irwin ve Millstein, 1990). Aktif cinsel yaşamın erken yaşlarda başlaması, gençlerin korunma yolları hakkında yetersiz bilgi sahibi olmaları nedeniyle istenmeyen gebelikleri ve cinsel yolla bulaşan hastalıkları beraberinde getirebilmektedir.

İstenmeyen gebelikler genellikle tıbbi müdahale ile sonlandırılmaktadır. Ancak genç kızların hamile kaldıklarının geç farkına varması nedeniyle operasyon esnasında komplikasyonlar oluşabilmektedir (World Health Organization, 1993). Cinsel yolla bulaşan hastalıklar en sık 20-24 yaş grubu gençlerde görülmekte, bu yaş grubunu sırasıyla 15-19 yaşlarındaki ergenler ve 25-29 yaş grubu genç yetişkinler izlemektedir. 15-19 yaş arası ergenlerde cinsel yolla bulaşan hastalıklar cinsiyet faktörüne göre değerlendirildiğinde erkeklere oranla kızlarda daha yaygın olduğu saptanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyin düşmesiyle de bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığının arttığı belirtilmektedir (World Health Organization, 1993). Biyolojik, bilişsel ve davranışsal faktörlerin yanı sıra arkadaş, aile ve toplumsal süreçler de riskli cinsel davranışların artmasında birer faktör olarak değerlendirilmektedir (Lerner ve Galambos, 1998).

2.3. Problem Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Sosyal gelişim içerisinde en ilgi çekici konulardan birisi olması nedeniyle ergenlerin yaşadığı problem davranışları açıklamaya çalışan çok sayıda kuram bulunmaktadır. Farklı araştırmacılar problem davranışların oluşumunu biyolojik, psikolojik ve psikososyal açıdan incelemişlerdir. Biyolojik açıklamalarda ağırlıklı olarak genetik faktörlere ve hormon salgılanım oranlarına vurgu yapılmaktadır.

Psikolojik kökenli yaklaşımlar arasında yer alan Khantz'ın Benlik Kuramı (1980), Ausubel'in Kişilik-Yetersizlik Kuramı (1980), Stanton ve Todd'un Teorileri (1982) ve Patterson'un Sosyal Yapı Modeli (1989) problem davranışların ortaya çıkmasında erken çocukluk yaşantılarının önemine değinmektedirler. Söz konusu yaklaşımlarda ebeveyn tutumunun çocuğun kişiliği üzerindeki etkileri vurgulanmakta; buna bağlı olarak ergenlik döneminde de kimlik bulma sürecinin sancılı olduğunu; başa çıkma becerilerinin yeterince gelişemediği belirtilmektedir. Bu yaklaşımlar problem davranışların ortaya çıkmasında aile ile olan ilişkilerin yanı sıra arkadaş ilişkilerine de vurgu yapmaktadır (Akt:Brand, 1993; Ary ve ark, 1999).

Psiko-sosyal kökenli yaklaşımlar ise erken çocukluk yaşantılarıyla birlikte aile ve arkadaş ilişkilerinin problem davranışların oluşması açısından önemli olduğunu kabul etmektedir. Psiko-sosyal kökenli yaklaşımların temel dayanağı Brofenbrenner'in (1979) geliştirmiş olduğu Sosyo-Ekolojik Teoridir. Bu kuramda bireylerin içinde buldukları sosyal yapılarla olan ilişkileri karşılıklı olarak incelenmektedir. Diğer bir deyişle, bir yandan bireylerin yaşantıları yaşadığı çevreden etkilenirken ve yaşadığı çevreye göre şekillenirken, diğer yandan bireyler de kendi davranışları ile içinde bulunduğu sosyal yapıyı şekillendirmektedir (Akt: Beam, 2000).

Psiko-sosyal yaklaşımlardan birisi olan Sosyal Kontrol Teorisi'nde (Hirschi, 1969), ergenlerin problem davranışları açıklanırken motivasyon düzeyinin düşük olmasına bağlı olarak bireylerin sosyal normlara ve kurallara uymada başarısız olabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle de Sosyal Kontrol Teorisi, insanların neden kurallara uymaya çalıştığını ve toplumun beklentilerine uygun değerler geliştirdiğini araştırmakta ve motivasyon düzeyinin bireylerin sosyal bağlarını oluşturmada önemli bir yere sahip olduğunu varsaymaktadır. Sosyal bağ, bireyin aile, okul, toplum gibi sosyal kurumlar içerisinde yer almasıdır. Bu bağ, bireyin uygun davranışları ve değer sistemleri ile güçlenmektedir. Buna bağlı olarak da kuramsal açıdan, sosyal bağları güçlü olan bireylerin, iletişimde bulunduğu bireylerle ve içinde bulunduğu yapılarla ilişkisinin zarar görme tehlikesine karşı sosyal kuralları

bozmaktan kaçındığı; buna karşın sosyal bağları zayıf olan bireylerin sosyal normlara daha az uyduğu ileri sürülmektedir (Akt: Bingham & Shope, 2004).

Bandura (1969), Sosyal Öğrenme Teorisinde, bütün davranışlar gibi problem davranışların da öğrenilmiş ve amaçlı davranışlar olduğundan bahsetmektedir (Akt:Rhodes & Jason, 1988).

Psiko-sosyal temelli yaklaşımlarda her bir bakış açısı problem davranışların gelişiminde farklı faktörlere ve süreçlere odaklanmasına rağmen bu davranışların kişisel, çevresel ve davranışsal faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Psiko-sosyal temelli yaklaşımlardan birisi olan Problem Davranış Teorisi, problem davranışların açıklanmasında en kapsamlı yaklaşımlardan biri olup bu çalışmanın da temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu nedenle Problem Davranış Teorisinden aşağıda kapsamlı olarak bahsedilmiştir.

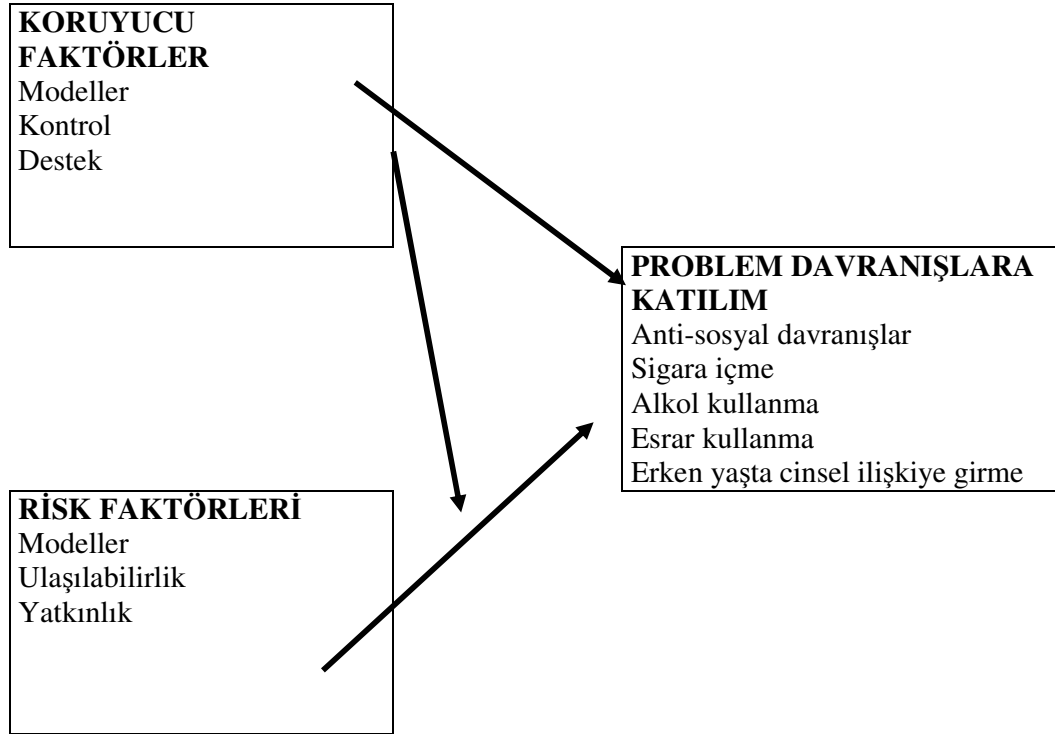
2.3.1. Problem Davranış Teorisi

Jessor ve Jessor (1977) tarafından ABD’de geliştirilen Problem Davranış Teorisi’nin (PDT), kuramsal temeli Rotter’ın Sosyal Öğrenme Kuramı’ndaki değerler ve beklentiler kavramı ile Merton’un anomi kavramına dayanmaktadır. PDT, anti-sosyal davranışlar, sigara, alkol, esrar ve diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı, erken yaşta cinsel ilişkiye girme gibi problem davranışların ergenlik döneminde görülüp görülmemesini tek bir değişkenle açıklamak yerine kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi olmak üzere üç sistemden oluştuğunu belirtmekte ve her sistemin kendi içerisinde koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin yer aldığını açıklamaktadır. (Jessor, 1998; Jessor, Turbin, Costa, Dong, Zhang ve Wang, 2003).

Risk faktörleri problem davranışlarla ilgilenme olasılığı arttıran faktörler olarak tanımlanmaktadır (Costa, Jessor ve Turbin, 1999; Jessor, Turbin ve Costa, 1998a, Jessor, Turbin ve Costa, 1998b; Jessor, Van Den Bos, Vanderryn, Costa ve Turbin, 1995).

Koruyucu faktörler ise problem davranışlara karşı kişisel ve sosyal kontrol sağlanması ve algılanan sosyal desteğin yeterli olması gibi problem davranışlarla ilgilenme olasılığını azaltan faktörler olarak belirtilmektedir (Jessor, 1987). Koruyucu faktörler aynı zamanda ergenlerin problem davranışlarının açıklanmasında etkili olan risk faktörleri üzerinde de dolaylı bir etkiye sahiptir. Koruyucu faktörlerin etkisi azaldığı zaman risk faktörlerinin arttığı ve problem davranışların daha fazla sergilendiği görülmektedir (Jessor, Donovan, Costa, 1994, Jessor, Turbin, Costa, Dong, Zhang ve Wang, 2003). Koruyucu faktörlerin ve risk faktörlerinin problem davranışlar üzerindeki etkisi ve koruyucu faktörlerin risk faktörleri üzerindeki dolaylı etkisini açıklayan model Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1 Koruyucu faktörler ve risk faktörleri ile problem davranışlar arasındaki ilişki

Problem Davranış Teorisi’nde kişilik, çevre ve davranış olmak üzere üç ayrı sistem bulunmakta ve pek çok davranışın kişi-çevre etkileşimi sonucunda oluştuğuna inanılmaktadır. Bu nedenle kuramda bu üç sistemin hem kendi

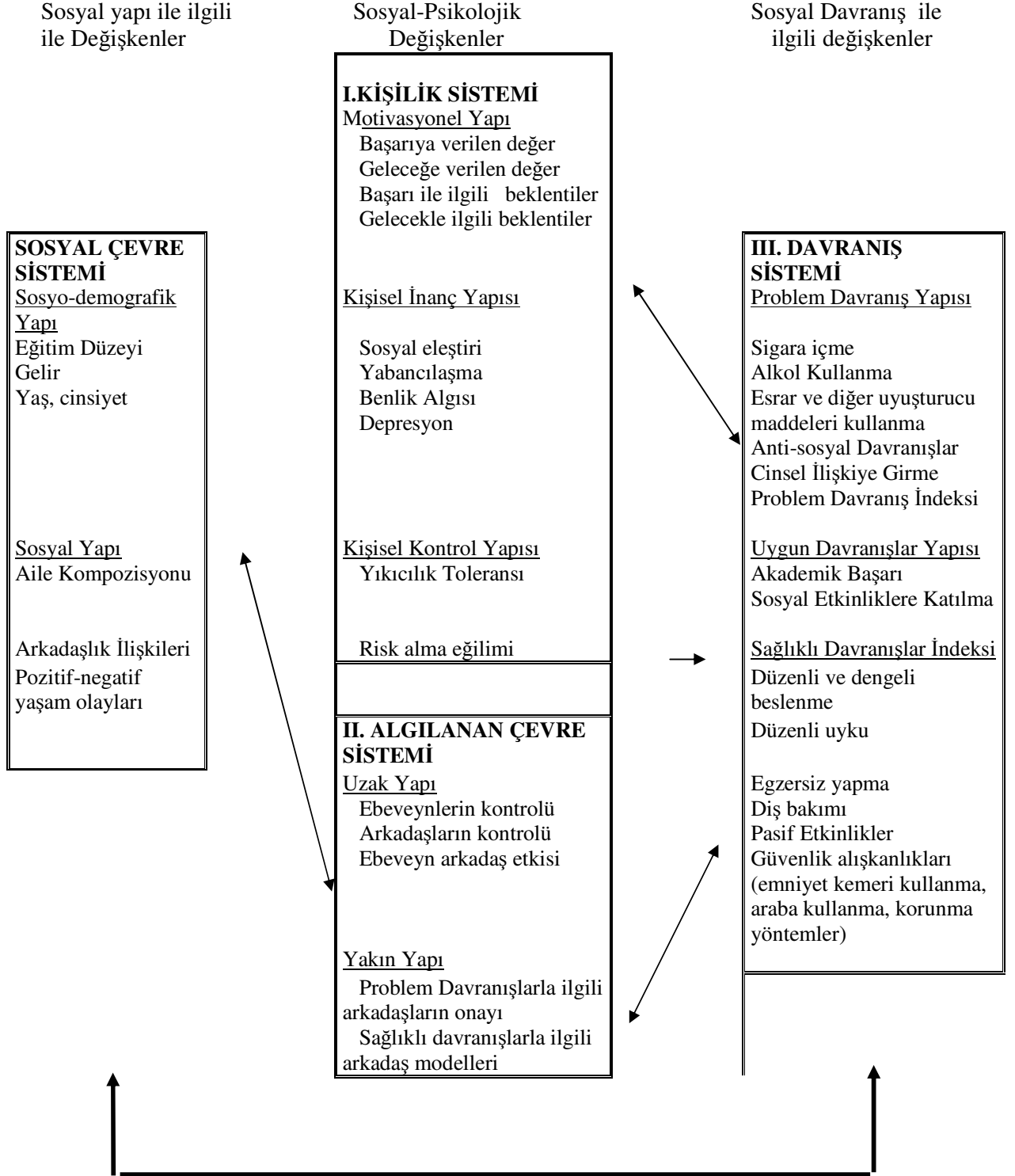
içlerindeki ilişkisi hem de birleriyle olan ilişkileri incelenmektedir (Şekil 2). PBT'ye göre kişilik, çevre ve davranış sistemleri içerisinde yer alan faktörlerin, davranışların oluşmasında dolaylı ya da dolaysız etkileri bulunmaktadır. Aynı zamanda her bir sistem içerisindeki değişkenler tetikleyici ya da kontrol edici bir özelliğe sahiptir (Şekil 3). Bu sistemler içerisinde yer alan tetikleyici ve kontrol edici faktörlerin dengesine bağlı olarak da problem davranışlara yatkınlık oluşmaktadır. Üç sistem içerisindeki yatkınlığın bir arada ele alınması veya değerlendirilmesi ise "Psiko-Sosyal Yatkınlık" olarak adlandırılmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Diğer bir deyişle, Psiko-Sosyal Yatkınlık belirli bir problem davranışla ilgilenme derecesini temsil etmektedir. Psiko-sosyal yatkınlık kavramı kuramda Psiko-sosyal risk kavramı ile eş anlamlıdır olarak kullanılmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

2.3.1.1. Kişilik Sistemi

Kişilik sistemi, değerler, beklentiler, inançlar, tutumlar, kişinin kendi içindeki uyumu ve topluma uyum gibi sosyal bilişsel değişkenler ile bu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini içermektedir. Kişilik sistemi içerisinde a) Motivasyonel-Tetikleyici Yapı, b) Kişisel İnanç Yapısı ve c) Kişisel Kontrol Yapısı olmak üzere üç temel yapı yer almaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Motivasyonel yapı, kişinin iç güduları doğrultusunda belirlemiş olduğu amaçlara yönelik oryantasyonunu içermektedir. Rotter'in (1954) Sosyal Öğrenme Kuramına göre hem amaçlara verilen değer hem de belirlenmiş olan amaçlarla ilgili beklentiler kişilerin davranışlarını direkt olarak etkilemektedir. PBT'de başarı ve gelecek beklentisi olmak üzere iki amaç belirlenmiştir. Kuramsal olarak başarıya değer verilmesi, uygun davranışların benimsenme oranlarını arttırmaktadır. Aynı zamanda bu iki alandaki veya bu iki alandan herhangi birisiyle ilgili beklentilerin düşük olması problem davranışlara olan yatkınlığı göstermektedir. Ancak Jessor, başarıya veya geleceğe verilen değer düşük olmasının kişilerin başarısızlıktan ya da hayal kırıklığından kaçınmak istemesiyle de ilişkili olabileceğinin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Şekil 2. Problem Davranış Teorisinin Kavramsal Yapısı

Jessor (1993), başarı ve gelecek beklentisi dışında farklı amaçlara verilen değer ve beklentilerin de problem davranışlar üzerinde etkili olabileceğini belirtirken ergenlik döneminde merkezi bir rol oynaması nedeniyle kuramda söz konusu iki değişkene yer vermiştir.

Kişisel İnanç Yapısı içerisinde sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol yer almaktadır. Toplumsal normların ve değerlerin kabulü sosyal eleştirinin düşük olduğunu; diğer insanlarla ilişki kurabilme ve bireyin yaşamının anlamlı ve amaçlı olması ise yabancılaşmanın düşük olduğunu göstermektedir; dolayısıyla bu iki değişkenin problem davranışlara karşı koruyucu bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde benlik algısının yüksek olması da, problem davranışlar ile ilgilenme olasılığını azaltmaktadır. Yukarıda yer alan değişkenler problem davranışlarla ilgilenmeye karşı yüksek düzeyde kontrolü içermektedir (Jessor, Donovan, Costa, 1994). Jessor'a göre Kişisel İnanç Yapısı içerisinde yer alan değişkenlerin problem davranışlar üzerinde daha çok dolaylı bir etkisi bulunmaktadır.

Kişilik Sistemi içerisinde yer alan bir diğer yapı ise Kişisel Kontrol'dür ve bu yapı içerisinde yer alan faktörlerin problem davranışlar üzerindeki etkisinin daha açık olduğu belirtilmektedir. Örneğin toplumun ahlaki değerlerine göre yanlış ya da katılımın oldukça az olduğu düşünülen davranışların yanlış olarak görülmemesi anlamına gelen "yıkıcılık toleransının düşük olması" faktörü, bu yapı içerisinde yer alan anahtar değişkenlerden birisidir ve yanlış yapılan davranışlarla ilgili olarak yıkıcılık toleransının yüksek olması problem davranışlarla ilgilenmeye karşı doğrudan bir kontrol unsuru olmaktadır (Jessor, 1987; Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Kişilik sistemi ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa, başarıya ve geleceğe verilen değerlerin düşük olması, başarı ve gelecekle ilgili beklentilerin düşük olması, sosyal eleştirinin ve yabancılaşmanın fazla olması, düşük benlik algısı, dışsal kontrol ve yıkıcılık toleransının düşük olması problem davranışlara yatkınlığa işaret etmektedir. Bir başka deyişle, bu değişkenler problem

davranışlarla ilgili bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

2.3.1.2. Algılanan Çevre Sistemi

Algılanan çevre sistemi içerisinde yer alan değişkenler kişinin yaşadığı çevreyle ilgili değişkenleri içermektedir. Jessor (1998) çevresel faktörleri değerlendirirken a) aile, b) arkadaş, c) okul ortamı ve d) yaşanılan çevre olmak üzere dört ayrı faktörden bahsetmektedir. Bu sistem içerisinde yakın yapı ve uzak yapı olmak üzere iki temel yapı yer almaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Uzak yapı içerisinde, Ebeveyn Kontrolü, Arkadaşların Kontrolü, Ebeveyn-arkadaş etkisi, Ebeveynlerin ve arkadaşların desteği, günlük yaşamda algılanan stres gibi değişkenler yer alırken bu değişkenlerin problem davranışlar üzerinde dolaylı bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Ebeveynlerin ve arkadaşların kontrolü, problem davranışları onaylamadıklarını gösteren tepkilerini içermektedir. Ebeveyn ve arkadaş kontrolünün fazla algılanması problem davranışlarla ilgilenme olasılığını azaltmaktadır. “Ebeveyn-Arkadaş Etkisi” faktörü ergenlerin yaşamında ebeveynlerinin mi yoksa arkadaşlarının mı daha fazla rol oynadığını değerlendirmektedir. Kuramsal açıdan yaşamla ilgili önemli kararlarda ebeveynlerin etkisinin daha fazla olması problem davranışlar üzerinde daha fazla kontrol sağlamaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Uzak yapı içerisinde yer alan faktörlerden ebeveynlerin ve arkadaşların kontrol düzeyinin düşük olması, arkadaş etkisinin ebeveynlerden daha fazla olması, günlük yaşam olayları içerisinde algılanan stresin fazla olması, problem davranışların görülme sıklığını arttırmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan diğer yapı ise problem davranışlarla doğrudan ilişkili olan Yakınsal Yapı'dır. Bu yapı içerisinde, Problem davranışlarla ilgili olarak arkadaşların ve ebeveynlerin onayı, Problem davranışlarla ilgili ebeveyn modelleri ve arkadaş modelleri yer almaktadır. Problem davranışların arkadaşlar ve ebeveynler tarafından onaylanması, problem davranışlarla ilgili

modellerin fazla olması problem davranışlara daha fazla katılma ile sonuçlanmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Ergenlik dönemi ergenin ailesinden bağımsızlaşmaya çalıştığı bir dönem olmasına rağmen bebeklik ve çocukluk dönemlerinde olduğu gibi bu dönemde de, ailenin ergene yönelik davranışları ve tutumları veya ailenin yapısı ergen için olumlu etkiler sağlayabildiği gibi pek çok olumsuzlukların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ebeveynlerin kendileri ile ilgili olarak olumlu ve sağlıklı davranış örüntülerine sahip olması ve çocuklarını denetlemeleri ergenin sağlıklı gelişimi için oldukça önemlidir (Jessor, 1998).

2.3.1.3. Sosyal Çevre Sistemi

Sosyal çevre sistemi kişilerin içinde buldukları sosyal yapı ile ilgili algılarından çok objektif faktörleri değerlendirmesi nedeniyle Algılanan Çevre Sistemi'nden ayrılmaktadır. Diğer sistemlerde olduğu gibi Sosyal Çevre Sistemi de kendi içerisinde Sosyo-demografik yapı ve Sosyal Yapı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Sosyo-demografik yapı içerisinde anne babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi gibi sosyo-ekonomik düzey ile ilgili faktörler yer almaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması, evde yaşayan kişi sayısının fazla olması, anne baba arasında çatışma ve annenin yaşadığı depresyon gibi faktörlerin birden fazlasının bir arada bulunması sadece bir faktörün bulunmasına göre problem davranışların görülme riskini daha da arttırmaktadır (Jessor, Van Den Bos, Vaderryn, Costa ve Turbin, 1995).

Sosyal yapı içerisinde ise Aile içerisindeki çatışma, olumsuz yaşam olayları gibi değişkenlere yer verilmektedir. Kuramsal açıdan bu yapı içerisinde yer alan değişkenlerin problem davranışlarla ilişkisi formüle edilmemiş olmasına rağmen bunlarla ilgili hipotezler bulunmaktadır. Aile üyeleri arasında çatışmanın olması ve bireyin yaşamındaki olumsuz olayların fazla olmasının problem davranışların görülme sıklığını arttırabileceği belirtilmektedir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Jessor (1989), Sosyal Çevre Sistemi'nin Kişilik, Algılanan Çevre ve Davranış Sistemlerine göre Problem Davranışlarla daha az ilişkili olduğuna inanmaktadır.

2.3.1.4. Davranış Sistemi

Davranış sistemi içerisinde Problem Davranış yapısı ve Uygun Davranış yapısı olmak üzere iki ayrı yapı bulunmaktadır.

Problem davranışlar, sosyal açıdan problem olarak tanımlanan, ilgi kaynağı olan ve toplumun normlarının dışında kalan ve istenmeyen sonuçlara neden olan davranışlardır. Bu davranışlar minimal düzeyde toplum tarafından onaylanmama, üst düzeyde ise hapse atılma gibi sosyal kontrol mekanizmalarının devreye girmesine neden olmaktadır (Jessor, Donovan, Costa, 1994). Ergenlik döneminde görülen ve bireylerin sağlıklarını, iyilik hallerini ve gelişimlerini tehlikeye atan problem davranışlar, a) sigara kullanma, b) alkol kullanma, c) uyuşturucu maddeleri kullanma, d) erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve e) anti-sosyal davranışlar olmak üzere beş alt grupta incelenmektedir. PDT'ye göre bir alanda yaşanan problem davranış diğer alanlarda da problem yaşama olasılığını arttırmaktadır (Jessor, 1984; Donovan, Jessor, 1985; Donovan, Jessor ve Costa, 1988; Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Problem Davranış Yapısı içerisinde yer alan davranışlardan bazıları örneğin uyuşturucu kullanma, yaşamın her döneminde bir problem niteliği taşıırken; bazı davranışlar ise yaşamın belirli dönemlerinde veya bazı yaşlarda görüldüğü zaman problem olarak değerlendirilmektedir. Yaş ile ilişkili olan bu davranışlar yaşamın belirli dönemlerine ulaşıncaya da yasal olarak belirlenmiş yaş sınırını geçince problem olmaktan çıkmaktadır. Örneğin, cinsel ilişkiye girme davranışı, özellikle ergenliğin ilk yıllarında yasaklanan ya da uygun olmayan bir davranış olarak kabul edilirken, genç yetişkinlik döneminde bu davranışa izin verilmektedir. Evlilik yaşantısında ise bu davranış bireylerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için oldukça önemli bir yere sahiptir (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Jessor'a (1987) göre, problem davranışlar genellikle sosyal kontrole bir tepki olarak oluşmasına rağmen bu davranışların psiko-sosyal açıdan çeşitli işlevlerinin olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Örneğin, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve hamile kalma, ebeveynlerin otoritesinden bağımsızlık kazanma ve kişinin kendi yaşamını kontrol altına almasının bir yolu olabilir. Aynı zamanda problem davranışlar anksiyete, hayal kırıklıkları, yetersizlik ve başarısızlık duygularıyla başa çıkma ya da başarısızlıktan kaçınma amacıyla da ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca problem davranışlar ergenin, arkadaşlarıyla dayanışma içerisinde olduğunun bir göstergesi ya da gençlik kültürüyle özdeşleşmenin bir sonucu olarak da oluşabilmektedir. Bazı ergenlerin, içki içtikten sonra araba kullanabilmeyi bireyin maço olduğunun bir göstergesi olarak kabul etmesi ve bu tür davranışları onaylaması buna örnek olarak gösterilebilir.

Uygun Davranışlar yapısı içerisinde ise Sağlığa Yönelik Davranışlar ile Kiliseye gitme gibi davranışlara yer verilmiştir. Sağlığa yönelik davranışlar sağlıklı beslenme, düzenli uyku, düzenli diş bakımı, düzenli egzersiz yapma, güvenli alışkanlıkları ve pasif davranışların az olması olarak altı grupta toplanmıştır (Donovan, Jessor ve Costa, 1993). PDT'ye göre sağlığa yönelik davranışların benimsenmesi ve bireyin yaşamında dini etkinliklere zaman ayırması problem davranışlarla yönelme olasılığını azaltmaktadır.

1990'lı yıllarda tekrar gözden geçirilen ve kapsamı genişletilen PBT'de ergenlerle birlikte genç yetişkinlik dönemini de problem davranışlar açısından değerlendirilmektedir. Jessor, Donovan ve Costa (1991) tarafından yapılan farklı çalışmalar problem davranış teorisinde yer alan yatkınlaştırıcı faktörlerin ya da risk faktörlerinin problem davranışlarla ilgili olarak varyansın % 50- %60'ını açıkladığını göstermektedir. PBT'de yer alan ölçekler ve kavramlar ergenlerin problem davranışlarını değerlendirmek için başta ABD olmak üzere pek çok ülkede çok sayıda araştırmada kullanılmıştır (Chassin, Presson ve Sherman, 1984; Sadava, 1985; Hays, Stacy ve DiMatteo, 1987; Robinson ve ark., 1987; Beirness, Simpson, 1988; Wilson, Jonah, 1988; Gerber, Newman, 1989; Smith, Canter ve Robin, 1989; Vulcano, Barnes ve Langstaff, 1990).

2.4. Problem Davranışlar ile İlgili Araştırmalar

2.4.1. Ergenlik Döneminde Problem Davranışların Görülme Sıklığı İle İlgili Araştırmalar

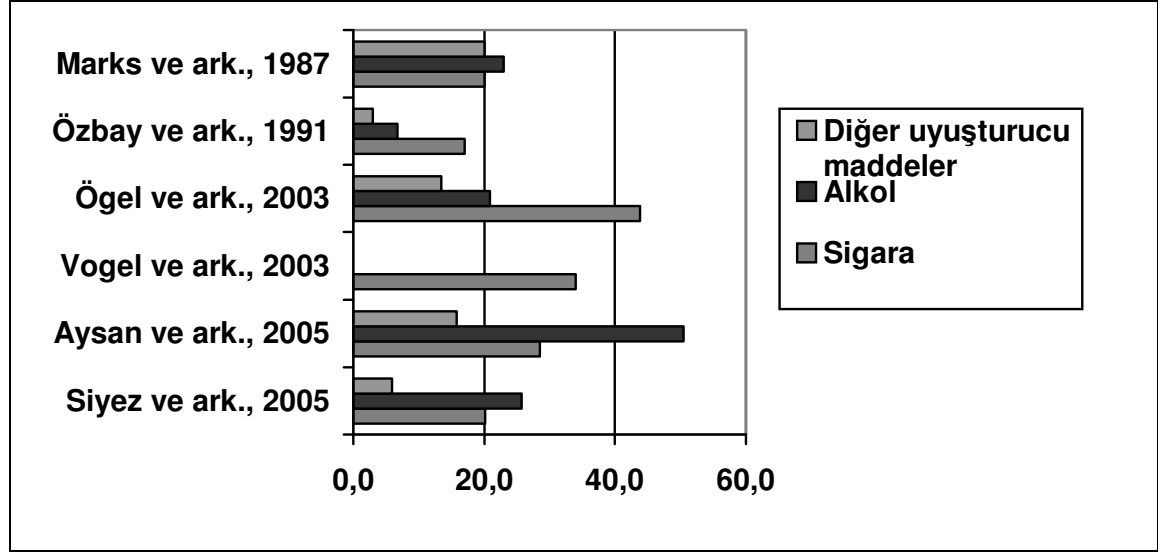
Problem davranışların görülme oranları ile ilgili olarak yapılan çok fazla sayıda araştırma olmakla birlikte problem davranış oranlarının çok ciddi bir farklılık göstermediği görülmektedir. Araştırma bulguları Şekil 3’de sunulmaktadır.

Marks ve ark. (1983) tarafından sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu bölgelerde madde kullanımının sıklığını belirlemek üzere yapılan araştırma bulgularında gençlerin %20’sinin sigara, %23’ünün alkol ve %20’sinin uyuşturucu madde kullandıkları, cinsiyet faktörü açısından anlamlı bir fark olduğu kızların erkeklere göre daha fazla sigara içtiği, erkeklerin ise kızlara göre daha yoğun olarak alkol ve diğer uyuşturucu maddeleri kullandıkları belirlenmiştir (Akt: Irwin and Millstein, 1990).

Özby ve ark (1991) tarafından yapılan bir çalışmada, yaşları 11-12 arasında değişen 1167 işçi ve 1055 öğrencinin sigara, alkol ve madde kullanımının sıklığı ile depresyon, anksiyete ve benlik algısı ölçümleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre deneklerin ortalama %17’sinin sigara, %6.7’sinin alkol, %2.9’unun ise diğer uyuşturucu maddeleri kullandığı belirlenmiştir.

Ögel (1996), ülkemizde ergenler arasında alkol madde kullanımının diğer Batı ülkelerine kıyasla daha düşük olduğunu, ancak Türkiye’de yaşayan ergenler arasında bu maddelerin kullanımında önemli bir artış olduğunu belirtmektedir. Özer (1991) ve Yazman (1995) tarafından yapılan çalışmalar da bu artış hızını ortaya koymaktadır. Özer (1991) düzenli olarak alkol kullanan öğrencilerin oranının %2 olduğunu belirtirken, Yazman (1995) bu oranı %4 olarak bulmuştur. Benzer şekilde, Özer (1991), hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullanan gençlerin oranının %3 olduğunu, Yazman (1995) ise kendi çalışmasında bu oranın %7 olduğunu belirtmektedir (Akt: Ögel, 1996).

Şekil 4 Problem Davranışların Oranları

Vogel, Hurford, Smith ve Cole (2003) tarafından yaşları 16-19 arasında değişen 98 ergen arasında yapılan araştırmada; ergenlerin %34'ünün sigara içtikleri, sigara içen grubun, %22.5'inin günde bir paket ve daha fazla sigara içtiği, %18'inin ise sigaraya 5-9 yaşları arasında başladıkları, sigara içme davranışıyla depresyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Araştırma bulgularında ebeveynlerin sigara içmesiyle ergenlerin sigara içme davranışı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Strote, Lee ve Weschler, (2002) yüksekokula devam eden 14000 öğrencinin 1997-1999 yılları arasındaki ekstasi (extasy) kullanımlarını değerlendirmiş ve öğrencilerin madde kullanımları da iki yıl içerisinde %1.9'luk artış olduğunu saptamıştır. Bu artışın Asyalı öğrenciler ve 21 yaş altındaki gençlerde yoğunlaştığı belirtilmektedir.

Ögel, Taner ve Yılmazçetin'in (2003) 2001 yılında Türkiye genelinde 24.000 ergen ile yaptıkları çalışma sonucunda yaşam boyu sigara, alkol ve diğ er uyuşturucu maddeleri kullanım oranları sırasıyla %55.9, %45 ve %15.1 olarak bulunurken, gençlerin son bir yıl içerisinde bu maddeleri kullanım oranları ise sırasıyla %43.8, %20.9 ve %13.4 olarak belirtilmektedir.

Siyez, Bulut ve Uz-Baş'ın (2005) 320 lise öğrencisi ile yaptıkları çalışmada son bir yıl içerisinde sigara içen gençlerin oranı %20.1, alkol kullanan gençlerin oranı %25.7, esrar kullanan gençlerin oranı %2.5 ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanan gençlerin oranı %3.4 olarak bulunmuştur.

Aysan, Siyez ve Uz-Baş (2005) tarafından lise öğrencileri ile yapılan diğer bir çalışmada, ergenlerin son bir yıl içerisinde sigara, alkol, esrar ve diğer uyuşturucu madde kullanım oranları sırasıyla %28.5, %50.4, %8.9 ve %6.9 olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada son bir yıl içerisinde cinsel ilişkiye giren gençlerin oranı ise %26.2 olarak bulunmuştur.

2.4.2. Problem Davranışlar ve Koruyucu Faktörler ile ilgili Araştırmalar

McCarthy ve Brack (1996), yaşları 11-19 arasında değişen 1510 lise öğrencisi ile yaptıkları çalışma sonucunda ailesiyle beraber yaşayan ergenlerde duygusal ve davranışsal problemlerin daha az görüldüğünden bahsetmektedir.

Jessor, Van Den Bos, Vanderryn, Costa ve Turbin (1995) çalışmalarında, bireyin çevresindeki yetişkinlerle olumlu ilişkilerinin olması, arkadaşlarının olumlu davranış örüntülerine sahip olması ve ailenin çocuk üzerinde kontrolü olması gibi koruyucu faktörlerin problem davranışların görülme sıklığını azalttığı belirlenmiştir.

Youngstrom, Weist ve Albus (2003) tarafından yapılan bir çalışmada ise olumlu benlik algısı ile şiddete yönelik davranışlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

2.4.2. Problem Davranışlar ve Risk Faktörleri ile ilgili Araştırmalar

Kandel (1990) tarafından yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin herhangi bir madde kullanımının çocuklarının gelişimi üzerinde ciddi olumsuz etkisi olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada, ebeveynler, çocukları üzerinde kontrol sağlamakta zorlandıklarını belirtirken, çocuklar da ebeveynlerini agresif ve daha fazla davranış problemlerine sahip olarak algılamışlardır.

Kandel ve Wu (1995), ana baba ve çocuktan oluşan 201 aile üzerinde

ebeveynlerin herhangi birinin çocuklar üzerinde daha önemli bir etkisinin olup olmadığını ve çocuklarının cinsiyeti açısından da durumun farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada, babanın sigara içmesinden çok annenin sigara içmesinin ergenler üzerinde daha etkili olduğu ve bu durumdan en çok kız ergenlerin etkilendiği belirlenmiştir. Annesi günde bir paketten fazla sigara içen kızların %46.4'ü sigara içtiklerini belirtirken, bu oran annesi hiç sigara içmeyen kızlarda %5.9, annesi sigara içmeyi bırakan kızlarda %11.1 ve günde bir paketten az içen kızlarda %10.5 olarak bulunmuştur. Erkeklerde ise bu oran sırasıyla %40.9; %13, %8.5 ve %11.8 olarak bulunmuştur.

Cohen ve arkadaşlarının (1990), yaşanan çevrenin çocuk üzerindeki etkisini değerlendirdikleri araştırmada, çevrede suç işleme sıklığı, sürekli bir yerde oturma, düşük sosyo-ekonomik düzey ve sosyal izolasyon değişkenler olarak seçilmiş ve yapılan regresyon analizinde çevrede suç işleme faktörünün dışsallaştırılmış problem davranışlarda önemli bir etmen olduğu, sosyal izolasyon ve sosyo-ekonomik düzeyin düşük olmasının ise içselleştirilmiş problem davranışlarda önemli bir etmen olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akt: Gerard, 2000).

Boyd, McCabe ve d'Arcy (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, cinsel kimliğini gay, lezbiyen ve biseksüel olarak tanımlayan gençlerin extazi kullanımının heteroseksüel gençlere göre iki kat daha fazla olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem seçimi, veri toplama araçlarının psikometrik özellikleri ile araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerinde kullanılan tekniklere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Lise öğrencilerinin problem davranışları ile koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemeyi içeren ilişkisel tarama modeline uygun olarak yapılmıştır. Tarama modeli geçmişte ve halen varolan durumu varolduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Korelasyon türü, iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 1998).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, İzmir İli Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan dokuz ilçede bulunan (Balçova, Bornova, Buca, Karşıyaka, Konak, Narlıdere, Çiğli, Güzelbahçe, Gazimir) liselerin 9.,10. ve 11. sınıflarına devam eden öğrencilerden oluşmaktadır.

Örneklem grubu belirlemek amacı ile ilk olarak İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün resmi web sitesinden merkez ilçelerde bulunan resmi ve özel liselerin sayısı ve bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı belirlenmiştir. Araştırmanın evreninde 128'i resmî ve 22'si özel lise olmak üzere toplam 150 lise bulunmaktadır. Bu liselerde, toplam 103.299 öğrenci öğrenim görmektedir (MEB 2004). Örneklem seçimi için ilk olarak örneklem büyüklüğü belirlenmiş, ardından ise belirlenen

sayıdaki öğrenciye ulaşabilmek için tabakalı örnekleme ve random (tesadüfî) yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma için uygun örnekleme belirlemek amacıyla farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklükleri tablosundan faydalanılmıştır. Söz konusu tabloda 100.000 kişilik evrende %97'lik güven düzeyi için gerekli örneklem 1225 kişi olarak belirtilmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Örnekleme oluşturulurken çok aşamalı tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle evren, okul türü bazında 5 alt tabakaya ayrılmıştır. Ardından okul türlerinin evrendeki oranı hesaplanmış ve örneklem grubu oluşturulurken bu oranlar dikkate alınmıştır. Okulların seçimi için her okul türünde bulunan resmî ve özel liseleri ve öğrenci sayılarını içeren bir liste oluşturulmuştur. Bu okullar arasındaki seçim ise rastgele sayılar tablosu kullanılarak yapılmıştır (Wiersma, 2000). Belirlenen okullardan her sınıf düzeyinde birer şube seçilmiştir. Şubelerin seçimi ise bir random yöntemi olan kura yöntemi ile yapılmıştır.

Sonuç olarak araştırmanın örnekleme 1237 lise öğrencisinden oluşmuştur. Örnekleme grubundaki öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir

Tablo 1 Evrendeki ve örneklem grubundaki öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı

Okul Türü	Evren		Örneklem	
	Okul Sayısı	%	Okul Sayısı	%
Fen Lisesi, Anadolu Lisesi (Resmi-Özel)	34	22.0	4	23.5
Genel Lise	38	25.3	4	23.5
Özel Lise	12	8.0	1	5.0
Anadolu Teknik ve Anadolu Meslek Liseleri	25	16.6	3	17.6
Meslek Liseleri	41	27.3	5	29.4
Toplam	150		17	

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Jessor, Turbin ve Costa (2004) tarafından geliştirilmiş olan Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri (Adolescent Health and Development Questionnaire) kullanılmıştır.

3.3.1. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri (ESGE)

Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri (ESGE) Problem Davranış Teorisi içerisinde yer alan Kişilik, Algılanan Çevre ve Davranış Sistemi içerisindeki değişkenleri değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddeler okul, aile, arkadaş ilişkileri gibi ergenlerin farklı yaşam alanlarında yönelik algılarını değerlendiren maddelerle birlikte alkol kullanımı, sigara içme, uyuşturucu madde kullanımı, cinsel ilişkiye girme, yıkıcı davranışlar ve sağlığa yönelik davranışlarla ilgili maddeler yer almaktadır. Ölçekte aynı zamanda sosyo-demografik özellikleri değerlendiren maddelere de yer verilmiştir.

Toplam 332 maddeden oluşan bu ölçeğin yapılandırılmasında alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve cinsel ilişkiye girme gibi hassas maddelere ölçeğin sonunda yer verilmiş, arkadaşlık ilişkileri ve okul yaşamı gibi bu özelliği taşımayan maddelere ölçeğin başlangıcında yer verilmiştir.

Aşağıda kişilik, algılanan çevre ve davranış sistemleri içerisinde yer alan alt ölçeklerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

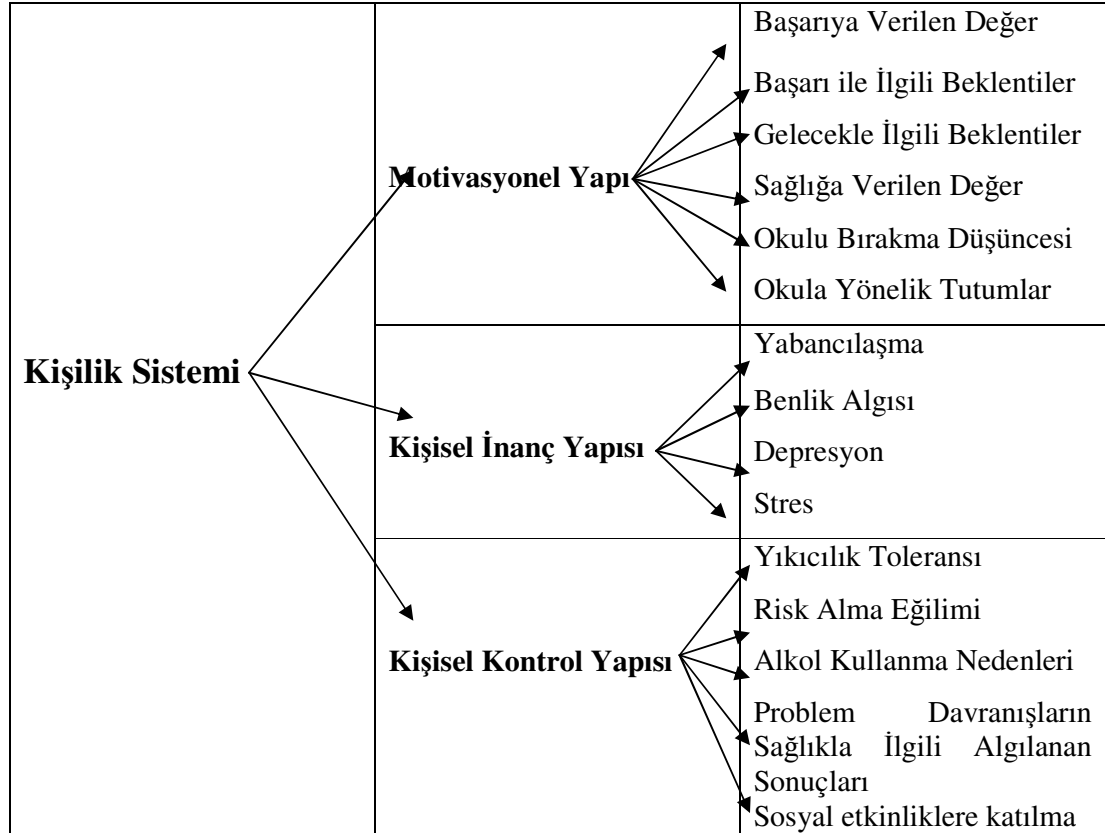
3.3.1.1. Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Alt Ölçekler

Kişilik sistemi içerisinde Motivasyonel Yapı, Kişisel İnanç Yapısı ve Kişisel Kontrol Yapısı olmak üzere üç farklı yapı ve bu yapılarla ilgili toplam 15 farklı alt ölçek bulunmaktadır (Şekil 5). Bu ölçeklerden 6'sı Motivasyonel Yapı içerisinde yer alırken Kişisel İnanç Yapısı içerisinde 4, Kişisel Kontrol Yapısı içerisinde 5 alt ölçek yer almaktadır.

Motivasyonel yapı içerisinde; Başarıya Verilen Değer Ölçeği (3 madde), Başarı ile İlgili Beklentiler Ölçeği (4 madde), Gelecekle İlgili Beklentiler Ölçeği (5 madde), Sağlığa Verilen Değer (5 madde), Okulu Bırakma Düşüncesi Ölçeği (5 madde), Okula Yönelik Tutumlar Ölçeği (7 madde) yer almaktadır.

Başarıya Verilen Değer, “Not ortalamamızın en az 4.00 olması?”, “Öğretmenlerinizin gözünde parlak bir öğrenci olmak” ve “Üniversiteye girmek için iyi notlar almak” maddelerinin ergen için önemini değerlendiren bir ölçektir. Cevap kategorileri “Çok önemli”den “Önemli değil”e doğru 3’lü likert şeklinde derecelendirilmiştir. Yüksek puanlar başarıya verilen değer arttığını göstermektedir.

Şekil 5 Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler

Başarı ile İlgili Beklentiler, başarılı olmak için kabul edilen hedeflere ulaşma olasılığından “Ne kadar eminsiniz?” sorusu sorularak değerlendirilmiştir. Cevap seçenekleri “Çok eminim”den “Hiç emin değilim” e doğru 4’lü Likert biçiminde

değerlendirilmiştir. Yüksek puanlar başarı ile ilgili beklentilerin arttığını göstermektedir.

Gelecekle İlgili Beklentiler, “Liseden mezun olmayı”, “İyi ücretli bir işe sahip olmayı”, “Hoşlandığınız bir işi yapıyor olmayı”, “Mutlu bir ailenin olması”, “Diğer insanlar tarafından saygı görmeyi” gerçekleştirilme olasılığınız ne kadardır? maddeleri değerlendirilmiştir. Cevap seçenekleri “Çok yüksek”den “Çok düşük”e doğru 5’li likert biçiminde değerlendirilmiştir. Yüksek puanlar gelecek ile ilgili beklentilerin arttığını göstermektedir.

“Sağlığa Verilen Değer” , “Kendinizi formda hissetmek?”, “Kendinizi enerji dolu hissetmek”, “Uzun yıllar boyunca iyi bir sağlığa sahip olmak”, “Formda kalmak”, “Beslenme” ve “egzersiz ve uyku ile ilgili iyi ve sağlıklı alışkanlıklara sahip olmak” maddelerinin ergen için ne kadar önemli olup olmadığını değerlendirmektedir. Cevap kategorileri “Çok önemli”den “Hiç önemli değil”e doğru 5’li Likert şeklinde derecelendirilmiştir. Yüksek puanlar sağlığa verilen değer arttığını göstermektedir.

Okulu Bırakma Düşüncesi, “Son bir yıl içerisinde okulu bırakıp bırakmamayı düşünüp düşünmedikleri”, “Bu konuyu aileleri ile ciddi bir şekilde konuşup konuşmadıkları”, “Okulu bırakmayı düşündükleri için derslere girmeyi bırakıp bırakmadıkları”, “Hali hazırda okulu bırakmayı düşünüp düşünmedikleri” ve “Son bir yıl içerisinde kısa süreli bile olsa okulu bırakıp bırakmadıkları” maddeleri ile değerlendirilmiştir. Cevaplar, “Evet bir çok kez”, “Sadece bir kez” ve “hayır” olmak üzere 3’lü Likert olarak derecelendirilmiştir. Puanların artması okulu bırakma düşüncesinin arttığını göstermektedir.

Okula Yönelik Tutumlar ise “Okulda bir çok şey öğreniyorum”, “Öğretmenlerimin çoğunu beğeniyorum”, “Okula gitmeyi seviyorum” gibi ifadelerle ne derecede katılıp katılmadıkları sorularak değerlendirilmiştir. Cevaplar “Kesinlikle katılıyorum”dan “Kesinlikle katılmıyorum” a doğru 4’lü Likert şeklinde

derecelendirilmiştir. Puanların artması okulla ilgili olarak olumlu tutumların benimsendiğini göstermektedir.

Kişisel İnanç Yapısı içerisinde Yabancılaşma Ölçeği, Benlik Algısı Ölçeği, Depresyon Ölçeği ve Algılanan Stres Ölçeği olmak üzere dört ölçek yer almaktadır. Yabancılaşma ölçeği, 3 maddeden oluşan ve “bazen kim olduğumdan şüphe duyarım”, “sıklıkla başkalarının yaptığı şeyleri yapmaya çalışırım gibi sorulara “Kesinlikle katılıyorum ”dan “Kesinlikle katılmıyorum” olmak üzere 4’lü likert tipi bir ölçektir. Puanların artması yabancılaşmanın arttığını göstermektedir.

“Benlik Algısı” 7 maddeden oluşan bir ölçek olup öğrencilerin “günlük yaşamındaki problemlerle başa çıkmada ne kadar yeterli olup olmadıkları”, “Kişilerle iletişim kurma becerileri”, “görünüşleri ile ilgili olarak ne hissettikleri maddeleriyle değerlendirilmiştir. Cevaplar “Çok iyi”den “Hiçbir zaman iyi değil”e doğru 4’lü likert şeklinde derecelendirilmiştir. Puanların artması benlik algısının arttığını göstermektedir.

Depresyon, “Son 6 ay içerisinde her şeyin ne kadar kötü gittiğini hissettiniz?”, “Gelecekle ilgili olarak umutsuzluk hissettiniz? “Kendinizi çökkün hissediyor musunuz” “İntihar etmeyi düşündünüz mü ya da intihar girişiminde bulundunuz mu? maddeleri ile değerlendirilmiştir. Cevaplar “Çok fazla”dan “Hemen hemen hiçbir zaman” olmak üzere 4’lü likert biçiminde derecelendirilmiştir. Puanların yükselmesi depresif belirtilerin arttığını göstermektedir.

Stres ise son altı ay içerisinde okul ve ev ile birlikte kişilik ve sosyal yaşamlarında bireylerin ne kadar baskı hissettikleri sorularak değerlendirilmiştir. Puanların artması kişinin stres düzeyinin arttığını göstermektedir.

Kişisel Kontrol Yapısını değerlendirebilmek amacıyla Yıkıcılık Toleransı Ölçeği, Risk Alma Eğilimi Ölçeği, Alkol Kullanma Nedenleri Ölçeği, Problem Davranışların Sağlıkla İlgili Algılanan Sonuçları Ölçeği olmak üzere dört ölçek kullanılmıştır.

Yıkıcılık Toleransı 10 maddeden oluşan bir ölçek olup kişisel mallara zarar verme, hırsızlık yapma, yalan söyleme, kavga etme gibi sosyal açıdan onaylanmayan suç davranışlarının yanlışlık derecelerini değerlendirmelerini ölçmektedir. Her bir davranış “Yanlış değil”den “Çok Yanlış”a doğru değişen 4’lü Likert biçiminde değerlendirilmiştir. Yüksek puanlar yıkıcı davranışların tolere edilmediğini göstermektedir.

Risk alma eğilimi, 4 maddeden oluşan ve “sadece heyecan yaşamak için tehlikeli şeyler yaparım”, “yanlış olduğunu bildiğim halde tehlikeli şeyler yaparım” gibi sorulara “Çok sık”dan “Hiçbir zaman”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması Risk alma eğiliminin arttığına işaret etmektedir.

Alkol Kullanma Nedenleri, 8 maddeden oluşan bir ölçek olup alkol kullanıma bağlı olarak meydana gelebilecek hem olumlu hem de olumsuz sonuçları içermektedir. “İçki içmek daha sonradan üzüleceğiniz şeyler söylemenize ya da yapmanıza neden olur”, “Kendinizi saldırgan hissetmenize neden olur”, “Eğer içki içerseniz okulda başarılı olamazsınız”, “Partileri daha eğlenceli ve güzel yapar” gibi ifadelerin kendileri için ne kadar önemli olup olmadığını “çok önemli” den “hiç önemli değil”e doğru değişen 4’lü Likert tipi bir dereceleme ile değerlendirmeleri istenmiştir.

Problem Davranışların Sağlıkla İlgili Algılanan Sonuçları, 8 maddeden oluşan bir ölçek olup ergenlerin problem davranışların sağlıkla ilgili olumsuz sonuçlarını ne kadar ciddiye aldıklarını içermektedir. “Sizin yaşınızdaki gençlerin her gece 8 saatten az uyumalarının sağlığına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz”, “Düzenli olarak sigara içmenin sizin yaşınızdaki gençlerin sağlığına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz” gibi ifadelerin ne kadar ciddiye alınıp alınmadığını “Çok ciddi bir etki”den “Hemen hemen hiçbir etkisi”ne doğru değişen 4’lü Likert tipi bir dereceleme ile değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçekten alınan puanların artması problem davranışların sağlıkla ilgili algılanan olumsuz sonuçlarının arttığını göstermektedir.

Ölçeğin orijinalinde Kontrol Yapısı içerisinde Dinsellik ile ilgili bir alt ölçek bulunmasına rağmen bu ölçek değerlendirmeye alınmamıştır. Dinsellik ile ilgili yer alan ifadeler pazar günleri ayinlere katılım gibi Hristiyanlık dinine ait olduğu için maddeler birebir çevrilmemiştir. İslamiyet dini ile ilgili yeni maddelerin oluşturulması da farklı bir alt ölçek çalışmasını beraberinde getirebileceği düşünüülerek kapsam dışında bırakılmıştır.

3.3.1.2. Algılanan Çevre Sisteminde Yer Alan Değişkenlerin Ölçülmesi

Algılanan Çevre Sistemi içerisinde koruyucu faktörlerle ilgili olarak 6 ölçek risk faktörleri ile ilgili olarak ise 7 ölçek yer almaktadır (Şekil 6). Koruyucu faktörlerden altısı yakınsal yapı içerisinde yer alırken, risk faktörlerinden bir adeti yakın yapı içerisinde, diğerleri ise uzak yapı (distal) içerisinde yer almaktadır.

Yakın yapı içerisinde yer alan 7 faktör 7 ölçeği oluşturmakta ve bu ölçeklerin de kendi içlerinde toplam 24 alt ölçek bulunmaktadır. Ölçekler Problem Davranışların Onaylanmaması, Problem Davranışlarla İlgili Algılanan Modeller, Uygun Davranışlarla İlgili Algılanan Modeller, Algılanan Sosyal Destek, Algılanan Kontrol Düzeyi, Başarıya Verilen Değerin Algılanması ve Algılanan Aile İlişkileri Memnuniyet İndeksi olarak belirlenmiştir.

Şekil 6 Algılanan Çevre Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler

Algılanan Çevre Sistemi	Yakın Yapı	Problem Davranışların Onaylanmaması	Ebeveynler tarafından
			Arkadaşlar tarafından
			Okuldaki Öğrenciler tarafından
			Yaşanılan Çevre tarafından
		Problem Davranışlarla İlgili Modeller	Ebeveyn Modelleri
			Arkadaş Modelleri
			Okuldaki Öğrenci Modeli
			Yaşanılan Çevre Modeli
		Uygun Davranışlarla İlgili Modeller	Ebeveyn Uygun Dav. Modelleri
			Arkadaş Uygun Dav. Modelleri
			Ebeveynlerin Sağlıklı Dav. Modelleri
			Arkadaşların Sağlıklı Dav. Modelleri
		Sosyal Destek	Ailenin desteği
	Arkadaşların Desteği		
	Öğretmenlerin Desteği		
	Yaşanılan Çevrenin Desteği		
	Kontrol Düzeyi	Ailenin Kontrol Düzeyi	
		Arkadaşların Kontrol Düzeyi	
		Okulun Kontrol Düzeyi	
		Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi	
Başarıya Verilen Değer	Ailenin Başarıya Verdiği Değer		
	Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer		
	Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer		
Aile İlişkileri Memnuniyet İndeksi	Aile Üyeleri Arasında Çatışma		
	Aile ile Yapılan Etkinlikler		
Uzak Yapı	Ulaşılabilirlik	Maddelere Ulaşılabilirlik	
		Çetelere Ulaşılabilirlik	
	Ebeveyn- arkadaş arasındaki Uyum		
	Ebeveyn Arkadaş Etkisi		
	Yaşanılan Çevre		
	Arkadaş Baskısı		
	Okul Etkinlikleri		

Problem Davranışların Onaylanmaması faktörü ile ilgili olarak Ebeveynlerin Problem Davranışları Onaylamaması, Arkadaşların Problem Davranışları Onaylamaması, Öğrencilerin Problem Davranışları Onaylamaması ve Yaşanılan Çevrenin Problem Davranışları Onaylamaması olmak üzere 4 alt ölçek bulunmaktadır. Ebeveynlerin Problem Davranışları Onaylamaması alt ölçeği, 5 maddeden oluşan ve “Eğer aileniz sigara içtiğinizi bilseydi bu duruma ilgili olarak herhangi bir sıkıntı yaşar mıydınız”, “Eğer aileniz bir mağazadan bir şeyler çaldığımız öğrense bu durumda başınız belaya girer miydi ” gibi maddelere “Kesinlikle Evet”den “Kesinlikle Hayır”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Arkadaşların Problem Davranışları Onaylamaması 3 maddeden oluşan ve “Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda birinin sigara içmesine nasıl bakıyor”, “Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda birinin alkol kullanmasını nasıl karşılıyor”, “Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda birinin esrar ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanmasını nasıl karşılıyor” maddelerine “Kesinlikle Onaylamıyorlar” dan “Kesinlikle Onaylıyorlar”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Öğrencilerin Problem Davranışları Onaylamaması, 4 maddeden oluşan ve okulunuzdaki öğrencilerin çoğunluğunun “sınavlarda kopya çekmek”, “okul malına zarar vermek” gibi durumları nasıl karşıladıkları sorularak “Kesinlikle Onaylamazlar”dan “Ne Onaylarlar ne de Onaylamazlar”a doğru derecelendirilen 3’lü Likert tipi bir ölçektir. Yaşanılan Çevrenin Problem Davranışları Onaylamaması alt ölçeği ise yaşadığınız çevredeki yetişkinlerin çoğunluğu “sizin yaşınızda birinin sigara içmesini ya da alkol kullanmasını nasıl karşılıyor”, “sizin yaşınızda birinin esrar ya da diğer uyuşturucu madde nasıl karşılıyor”, “sizin yaşınızda birinin şahıs ya da toplum malına zarar vermesini nasıl karşılıyor” maddeleri için “Kesinlikle Onaylamazlar”dan “Ne Onaylarlar ne de Onaylamazlar”a doğru derecelendirilen 3’lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması ailenin, arkadaşların, öğrencilerin ve yaşanılan çevrenin problem davranışlar onaylamadığını göstermektedir.

Uygun Davranışlarla İlgili Algılanan Modeller faktörüyle ilgili olarak Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri, Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri, Sağlıklı Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ve Sağlıklı Davranışlarla

İlgili Arkadaş Modelleri olmak üzere 4 ölçek bulunmaktadır. Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri, 2 maddeden oluşan ve “Anne ve babanız toplumsal bir gruba üye midirler ya da gönüllü olarak bir yerlerde çalışırlar mı?”, “Anne ve babanız bir spor ya da hobi grubuna üye midirler?” maddelerinin “Evet” ve “Hayır” seçenekleriyle değerlendirildiği bir ölçektir. Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri alt ölçeği, 3 maddeden oluşan ve arkadaşlarınızın kaç tanesi “Okuldaki klüp ve organizasyonlara katılır?”, “Toplumsal kuruluşlarda gönüllü olarak çalışır”, “Zamanının çoğunu ailesiyle bir şeyler yaparak geçirir” maddelerine “Hemen hemen hepsi”nden “Hiçbirisi”ne doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Sağlıklı Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri alt ölçeği 8 maddeden oluşan ve “Anneniz sağlıklı beslenmeye dikkat eder mi?”, “Babanız yeteri kadar uyumaya dikkat eder mi?”, “Babanız arabada giderken emniyet kemeri kullanmaya dikkat eder mi?” maddelerine “Çok dikkat eder” den “Hemen hemen hiç dikkat etmez”e doğru derecelendirilen 3’lü Likert tipi bir ölçektir. Sağlıklı Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri alt ölçeği 4 maddeden oluşan ve arkadaşlarınızın kaç tanesi “Sağlıklı ve dengeli beslenmeye dikkat eder?”, “Düzenli uyumaya çalışır” gibi maddelere “Çok dikkat eder” den “Hemen hemen hiç dikkat etmez”e doğru derecelendirilen 3’lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması uygun ve sağlıklı davranışlarla ilgili algılanan aile ve arkadaş modellerinin arttığını göstermektedir.

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile ilgili olarak Ailenin Desteği, Arkadaşların Desteği, Öğretmenlerin Desteği ve Yaşanılan Çevrenin Desteği olmak üzere 4 alt ölçek bulunmaktadır. Ailenin Desteği alt ölçeği 7 maddeden oluşan ve “İlgilendiğim şeyleri yapmam için anne ve babam beni cesaretlendirir ve yaptığım şeylere ilgi gösterir”, “Anne ve babam ne düşündüğümle ve kendimi nasıl hissettiğimle ilgilenir”, “Birbirimize yakın bir aile olduğumuzu düşünüyorum” gibi maddelere “Hemen hemen her zaman”dan “Hemen hemen hiçbir zaman”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Arkadaşların Desteği alt ölçeği 2 maddeden oluşan ve “Arkadaşlarım ne düşündüğümle ve kendimi nasıl hissettiğimle ilgilenir”, “Kişisel problemlerim olduğunda arkadaşlarım beni anlamaya çalışır ve arkadaşlarım tarafından önemsendiğimi hissederim” maddelerine “Çoğu zaman”dan “Nadiren”e doğru derecelendirilen 3’lü likert tipi bir ölçektir. Öğretmenlerin Desteği

alt ölçeği 4 maddeden oluşan ve “Okulumuzdaki öğretmenler öğrencilere saygılı davranır”, “Okulumuzdaki öğretmenler öğrencilerin bir sorunu olduğunda onlara yardımcı olmaya çalışır” gibi maddelere “Hemen hemen hepsi”nden “Hemen hemen hiçbiri”ne doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Yaşanılan Çevrenin Desteği alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve “Yaşadığımız çevrede insanlar birbirlerine yardım eder ve göz kulak olurlar”, “Yaşadığım çevrede yetişkinler çocuklara arkadaşça davranırlar ve onların neler yaptıklarına dikkat ederler”, “Yaşadığımız çevrede insanlar birbirlerine arkadaşça davranırlar” maddelerine “Hemen hemen hepsi”nden “Hemen hemen hiçbiri”ne doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması aile, arkadaşlar, öğretmenler ve yaşanılan çevreden algılanan desteğin arttığını göstermektedir.

Algılanan Kontrol Düzeyi faktörü ile ilgili olarak Ailenin Kontrolü, Arkadaşların Kontrolü, Okulun Kontrolü ve Yaşanılan Çevrenin Kontrolü olmak üzere 4 alt ölçek bulunmaktadır. Algılanan Aile Kontrolü alt ölçeği 8 maddeden oluşan ve evde uygulanan kuralların sıklığını değerlendiren bir ölçektir. Ölçekte yer alan ilk beş madde 3’lü likert tipinde, son iki madde ise 4’lü Likert biçiminde derecelendirilmektedir. Ölçekte “Ne zaman ve ne kadar televizyon seyreceğiniz”, “Geceleri evde kalmanız”, “Saat kaçta yatacağınız” gibi kuralların sıklık derecesi ile birlikte “Anne babanız arkadaşlarınızın kim olduğunu öğrenmeye çaba gösterir mi?” gibi maddelere yer verilmektedir. Algılanan Arkadaş Kontrolü alt ölçeği 4 maddeden oluşan ve “İnsanların yanlış olduğunu düşündüğü bir şeyi yapmaya çalışsam arkadaşlarım beni durdurmaya çalışır”, “Diğer çocuklarla dalga geçsem veya onlara kötü davransam arkadaşlarım beni eleştirir veya beni durdurmaya çalışır” gibi maddelere “Kesinlikle Evet” den “Kesinlikle Hayır ”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Okulun Kontrolü alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve “Okuldaki öğrenciler okul kurallarını bozmaya çalışırsa, okul müdürü veya öğretmenleriniz bu konuda bir şeyler yaparlar mı?” gibi maddelere “Kesinlikle Evet” den “Kesinlikle Hayır ”a doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Yaşanılan Çevrenin Kontrolü alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve “Çevrenizde yaşayan yetişkinler, çocukların yanlış bir şey yaptıklarını veya sıkıntı yaşadıklarını göre bu durumu çocukların ailelerine söylerler mi?” gibi maddelere “Çoğunluğu”ndan “Hiç

birisi”ne doğru derecelendirilen 4’lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması aile, arkadaşlar, okul ve yaşanan çevre tarafından algılanan kontrol düzeyinin arttığını göstermektedir.

Başarıya Verilen Değer faktörü ile ilgili olarak Ailenin Başarıya Verdiği Değer, Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer ve Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer olmak üzere 3 alt ölçek bulunmaktadır. Ailenin Başarıya Verdiği Değer alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve aileniz için “Okulda başarılı olmanız”, “Liseden mezun olmanız”, “Üniversiteye gitmeniz” ifadelerinin ne kadar önemli olup olmadığı “Çok önemli”den “Çok önemli değil”e doğru derecelendirilen 3’lü likert tipi bir ölçektir. Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer alt ölçeği “Arkadaşlarınız için okulda başarılı olmanız önemli mi?” maddesinden oluşan ve “Çok önemli”den “Çok önemli değil”e doğru derecelendirilen 3’lü Likert tipi bir ölçektir. Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve öğretmenleriniz için “Öğrencilerin yapabildiklerinin en iyisini yapmaları”, “Öğrencilerin birbirlerine saygılı davranmaları”, “Öğrencilerin okula düzenli devam etmeleri ve ödevlerini yapmaları” ne kadar önemli maddeleri için “Çok önemli”den “Çok önemli değil”e doğru derecelendirilen 3’lü likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması aile, arkadaşlar, öğretmenler tarafından başarıya verilen değer arttığını göstermektedir.

Algılanan Aile İlişkiler Memnuniyet İndeksi Aile İçerisinde Çatışma ve Aile ile Yapılan Etkinlikler olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Aile ile Yapılan Etkinlikler Alt Ölçeği 5 maddeden oluşan aile ile birlikte sinema, televizyon seyretme, top oynama, maket yapma vb etkinliklere ne kadar zaman ayrıldığını içeren ve “En az haftada bir defa”dan “Hiçbir zaman”a doğru derecelendirilen 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması aile ile geçirilen zaman arttığını göstermektedir. Aile içerisinde çatışma alt ölçeği 2 maddeden oluşan ve “Evde aile üyeleri arasında gerilim yaşanır mı?” ve “ Ne yapmak istediğiniz, arkadaşlarınızın kim olduğu vb konularda anne ve babanızla ciddi tartışmalara girer misiniz” maddelerine “Çok sık”dan “Hemen hemen hiçbir zaman” a doğru

derecelendirilen 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması Aile içersinde yaşanan çatışmanın arttığını göstermektedir.

Problem (Riskli) Davranışlarla Algılanan Modeller faktörüyle ilgili olarak Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri, Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri, Problem Davranışlarla İlgili Okul Modelleri ve Problem Davranışlarla İlgili Çevre Modelleri olmak üzere 4 ölçek bulunmaktadır. Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri, 2 maddeden oluşan ve “Aile üyeleri arasında kimlerin sigara içtiğini?” ve “Aile üyelerinden kaçının sağlıklı beslenme yerine besin değeri az olan yiyecekleri (abur cubur) yemeyi tercih ettiğini?” değerlendiren bir ölçektir. Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri alt ölçeği, 9 maddeden oluşan ve arkadaşlarınızın kaç tanesi “Düzenli olarak sigara içer”, “Okulu bıraktı ya da okulu bırakmayı düşünüyor”, “Cinsel ilişkide bulundu” maddelerine “Hiçbirisi”nden “Hemen hemen hepsi”ne doğru derecelendirilen 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Problem Davranışlarla İlgili Okul Modelleri alt ölçeği 6 maddeden oluşan ve okuldaki öğrencilerden kaç tanesi “Sigara içiyor”, “Sınıf içersinde yaramazlık yaparak problem çıkartıyor”, “Esrar ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanıyor” gibi maddelere “Hiçbirisi”nden “Çoğunluğu”na doğru derecelendirilen 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Problem Davranışlarla İlgili Çevre Modelleri alt ölçeği 3 maddeden oluşan ve çevrenizde yaşayan yetişkinlerin kaç tanesi “Sigara içiyor?”, “Alkol kullanıyor”, “Esrar ve yasal olmayan diğer uyuşturucu maddeleri kullanıyor” maddelerine “Çoğunluğu”ndan “Hiç birisi”ne doğru derecelendirilen 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir alt ölçekten alınan puanların artması problem davranışlarla ilgili algılanan aile, arkadaş, okul ve yaşanan çevre modellerinin arttığını göstermektedir.

Uzak yapı içersinde yer alan 6 faktör 6 ölçeği oluşturmaktadır. Bu ölçekler Algılanan Ebeveyn Arkadaş Etkisi, Ebeveyn Arkadaş Uyumu, Yaşanılan Çevrenin Algılanan Özellikleri, Ulaşılabilirlik, Algılanan Arkadaş Baskısı ve Algılanan Okul Etkinlikleridir. Yukarıda yer alan ölçekler içersinde sadece Ulaşılabilirlik Ölçeği'nin iki alt ölçeği bulunmaktadır.

Algılanan Ebeveyn Arkadaş Etkisi Ölçeği, 4 maddeden oluşan ve “okul yaşamınızla ilgili ciddi bir karar almanız gerekse ailenizi mi yoksa arkadaşlarınızı mı daha fazla dinlersiniz” vb maddelerine cevap olarak “Ailemi daha çok”, “Ailemi ve arkadaşlarımı aynı”, “Arkadaşlarımı daha çok” seçeneklerinden oluşan bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması ailenin sözünün daha fazla dinlendiğini göstermektedir.

Ebeveyn Arkadaş Uyumu Ölçeği, 3 maddeden oluşmakta olup, ebeveynlerin ve arkadaşların ergenle ilgili alınan kararlara ne derecede benzer bir fikre sahip olduklarını değerlendirmektedir. Ölçekten alınan puanların artması ebeveynler ve arkadaşlar arasındaki uyumun da arttığı anlamına gelmektedir.

Yaşanılan Çevrenin Algılanan Özellikleri Ölçeği, bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri dolaylı olarak değerlendiren bir ölçektir. Ölçek üç maddeden oluşmakta olup ölçekten alınan puanların artması ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin yükseldiğine işaret etmektedir.

Ulaşılabilirlik Ölçeğinde, iki alt ölçek yer almakta olup; birincisi, ergenlerin eğer canları isterse sigara, alkol vb uyuşturucu maddelere ne kadar rahat ulaşım ulaşamayacaklarını değerlendirmektedir. İkincisi ise yaşadıkları çevrede çetelerin olup olmadığı değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan puanların artması sigara, alkol ve uyuşturucu maddeler ile çetelere kolay ulaşılabilirliğini göstermektedir.

Algılanan Arkadaş Baskısı Ölçeği, ergenlerin farklı alanlardaki problem davranışları göstermeleri için arkadaşlarından ne derece de baskı gördüğünü araştırmaktadır. Ölçekten alınan puanların artması, arkadaş baskısının da arttığını göstermektedir.

Algılanan Okul Etkinlikleri Ölçeği, 2 maddeden oluşmakta olup, öğrencilerin okuldaki sportif aktivitelerin veya kültürel faaliyetlerin ne derecede çekici olduğu ve öğrencilerin istedikleri zaman bu aktivitelere katılıp katılmadıklarını

değerlendirmektedir. Ölçekten alınan puanların artması, okuldaki etkinliklerin öğrenciler için tatmin edici olduğuna işaret etmektedir.

3.3.1.3. Davranış Sistemi İçerisinde Yer Alan Alt Ölçekler

Bu sistem içerisinde problem davranışlar ve uygun davranışlar olmak üzere iki ölçek bulunmaktadır (Şekil 7)

Şekil 7 Davranış Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçekler

Davranış Sistemi	Problem Davranışlar İndeksi	Sigara kullanma	
		Alkol Kullanma	
		Uyuşturucu Madde Kullanma	
		Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme	
		Anti-sosyal Davranışlar	
	Sağlıklı Davranışlar İndeksi	Sağlıklı Davranışlar İndeksi	
		Beslenme	Düzenli Beslenme
			Dengeli Beslenme
		Pasif Etkinlikler	
		Düzenli Uyku	
		Egzersiz Yapma	
		Diş Bakımı	
		Güvenliğe Yönelik Davranışlar	Emniyet Kemerini Kullanma
	Araba Kullanma Cinsel İlişkide Korunma		
	Uygun (Prosocial) Davranışlar	Algılanan Akademik Başarı	
Sosyal Etkinliklere Katılma			

Problem Davranışlar İndeksi (PDI), içerisinde sigara kullanma, alkol kullanma, uyuşturucu madde kullanma, cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlar olmak üzere 5 alt ölçek yer almaktadır. Ölçekte anti-sosyal davranışlarla ilgili 10, cinsel ilişkiye girme ile ilgili 4, uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili 9, sigara kullanımı ile ilgili 4 ve alkol kullanımı ile ilgili 11 madde yer almakta olup, ölçek toplam 38 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, ergenlerin bu alandaki davranışları yapıp yapmadıkları ve eğer yaptılarsa ne sıklıkla yaptıklarına ilişkin sorular yer almaktadır. Ölçekten alınan puanların artması, problem davranışların arttığını göstermektedir.

Sağlıklı Davranışlar İndeksi (SDİ), Dengeli Beslenme, Düzenli Beslenme, Egzersiz Yapma, Pasif Etkinlikler, Düzenli Uyku, Emniyet Kemerini Kullanma, Ehliyetsiz Araba Kullanma ve Cinsel İlişkide Korunma Yöntemlerini Kullanma olmak üzere toplam 8 alt ölçekten oluşmaktadır. Toplam 27 maddeden oluşan ölçek ergenlerin bu davranışları hangi sıklıkla gerçekleştirdiklerini değerlendirmektedir. Ölçekten alınan puanların artması Sağlıklı Davranışların benimsenme oranının arttığını göstermektedir.

Uygun Davranışlar Ölçeği içerisinde Algılanan Akademik Başarı ve Sosyal Etkinliklere Katılma olmak üzere iki alt ölçek bulunmaktadır. Algılanan Akademik Başarı Ölçeği, 2 maddeden oluşan ve öğrencilerin son dönemdeki akademik başarılarını nasıl algıladıklarını içeren bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması Algılanan Akademik Başarı'nın arttığını göstermektedir. Sosyal Etkinliklere Katılma, 3 maddeden oluşan ve “okul içerisinde yer alan kulüp veya organizasyonlara üyelik”, “Toplum içerisinde yer alan kulüp ve organizasyonlara üyelik”, “Toplum içerisinde yer alan kuruluşlarda gönüllü olarak çalışma” maddelerinin “Evet” ve “Hayır” ile değerlendirilmesini içeren bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması sosyal etkinliklere katılımın arttığını göstermektedir.

3.3.2. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri’ni Türkçe’ye Uyarlama Çalışması

ESGE'nin Türkçe'ye uyarlaması araştırmacı tarafından yapılmış olup sırasıyla dilsel eşdeğerlilik çalışması, geçerlik çalışması ve güvenirlik çalışması yapılmıştır.

Bu araştırmanın çalışma grubu İzmir İl Merkezi'nde bulunan ortaöğretim kurumlarında 9.,10., ve 11. sınıflarda okuyan toplam 506 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin %48.4'ü erkek (n= 245), %51.6'sı (n= 261) kızdır. Öğrencilerin yaş aralığı 14 ile 18 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 16.22'dir (ss= .97). Öğrencilerin %40.7'si 9. sınıfa, %39.1'i 10.sınıfa, %20.2'si ise 11. sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı incelendiğinde, %4.2'sinin Fen Lisesine, %31.2'sinin Anadolu Lisesine, %22'sinin Genel Liseye, %28.5'inin Meslek Lisesine gittiği anlaşılmıştır.

Dilsel Eşdeğerlilik Çalışması

Özgün formu İngilizce olan ölçeğin Türkçe dil geçerliği iyi derecede yabancı dil bilen iki psikolojik danışman ve Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda görev yapan iki öğretim üyesi tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali, iki psikolojik danışman tarafından ayrı ayrı Türkçe'ye çevrilmiş ve ardından Türkçe formlar İngilizce Öğretmenliği Bilim Dalı'nda görev yapan iki öğretim üyesine verilerek ölçeği İngilizce'ye çevirmeleri istenmiştir. Çeviriler birbirlerine oldukça yakın olmakla birlikte orijinal forma en yakın olan İngilizce form ölçeğin sahibine de gönderilmiştir. Ölçeğin sahibinin de onayının alınmasının ardından bu formun Türkçe'si bu çalışmada kullanılmak üzere benimsenmiştir.

3.3.3. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri'nin Geçerlik Çalışması

ESGE'nin geçerlik çalışması kapsamında, yapı geçerliğini incelemek için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır.

3.3.3.1. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Sonuçlar

Açıklayıcı Faktör Analizinde ESGE'de yer alan ölçeklerin faktör yapılarını incelemek amacıyla ilk olarak döndürülmemiş temel bileşenler analizi uygulanmış, analiz daha sonra faktörleri yorumlamada ve anlamlandırmada kolaylık sağlamak amacıyla Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak tekrar edilmiştir. Ancak ESGÖ içerisinde 3 farklı sistem her bir sistemin içerisinde de farklı yapılar olduğu için faktör analizi yapılırken her bir yapı içerisindeki ölçekler ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Büyüköztürk (2002), faktör yük değeri belirlenirken, bu değerlerin .45 ve üzerinde olmasının seçim için iyi bir ölçüt olduğunu belirtmekle birlikte, ancak uygulamada as sayıda madde için bu değer .30' a kadar çekilebileceğini belirtmiştir. Bu çalışmada da sınır değer .30 olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca, bir madde birden fazla faktörde yüksek yük değeri taşıyorsa bu iki yük değeri arasındaki farkın .10'dan fazla olmasına dikkat edilmiş ve bu koşulu sağlamayan maddeler ölçekten çıkartılmıştır (Büyüköztürk, 2002).

I. KİŞİLİK SİSTEMİ

Kişilik Sistemi- Motivasyonel Yapı İçerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo'2 de yer almaktadır.

Tablo 2 Motivasyonel Yapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1 (Gelecekle ilgili Beklentiler)	Faktör 2 (Okulu Bırakma Düşüncesi)	Faktör 3 (Okula Yönelik Tutumlar)	Faktör 4 (Başarı Beklentisi)	Faktör 5 (Sağlığa Verilen Değer)	Faktör 6 (Başarıya Verilen Değer)
M249	.75	.833					
M247	.69	.816					
M246	.67	.798					
M248	.65	.776			.201		
M245	.61	.740			.203		
M100	.71		.838				
M101	.69		.823				
M99	.66		.807				
M102	.67		.792				
M98	.45		.655				
M74	.55			.723			
M76	.52			.690			
M77	.48			.675			
M75	.39			.564			
M73	.39			.539		.226	
M79	.32		.245	.508			
M78	.30			.472			
M286	.66				.796		
M284	.67				.786		
M285	.69				.777		
M287	.59				.709		
M1	.60					.761	
M2	.57					.746	
M3	.45					.647	
M5	.41					.621	
M4	.35					.581	
M49	.66						.790
M50	.61						.758
M51	.59						.748
Açıklanan Varyans (%)		11.75	11.39	9.19	8.97	8.24	6.71
(Toplam= %56.24)							

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Açıklayıcı faktör analizine göre altı faktörden oluşan bu ölçeğin açıkladığı toplam varyans miktarı %56.24'dür. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci faktör için %11.75; ikinci faktör için %11.39; üçüncü faktör için %9.19; dördüncü faktör için %8.97; beşinci faktör için 8.24; ve altıncı faktör için %6.71'dir. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan dört faktörün ortak varyanslarının ise .30-.75 arasında değiştiği gözlenmektedir. Altı faktörlü bir yapıdan oluşan özgün ölçeğin yapısıyla bu sonuçlar karşılaştırıldığında altı faktördeki maddelerin tam olarak örtüştüğü görülmüştür.

Kişilik Sistemi- Kişisel İnanç Yapısı içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo'3 de yer almaktadır.

Tablo 3 Kişisel İnanç Yapısı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1 (Algılanan Stres Düzeyi)	Faktör 2 (Benlik Algısı)	Faktör 3 (Yabancılaşma)	Faktör 4 (Depresyon)
M133	.61	,782			
M136	.61	,709			
M134	.53	,696			
M135	.53	,652			,323
M33	.49	-,232	,653		
M31	.41		,610		
M30	.42		,610		
M32	.39		,601		
M27	.37		,569		
M29	.31		,508		
M28	.30		,403		
M194	.68			,808	
M195	.65			,788	
M193	.47			,673	
M139	.61				,753
M138	.67	,380			,718
M137	.66				,615
M136	.61				,709
Açıklanan Varyans (%)		15.06	13.54	11.78	10.51
(Toplam= %50.90)					

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Açıklayıcı faktör analizine göre dört faktörden oluşan bu ölçeğin açıkladığı toplam varyans miktarı %50.9'dur. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci faktör için %15.06; ikinci faktör için %13.54; üçüncü faktör için 11.78; dördüncü

faktör için %10.51'dir. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan dört faktörün ortak varyanslarının ise .30-.75 arasında değiştiği gözlenmektedir. Dört faktörlü bir yapıdan oluşan özgün ölçeğin yapısıyla bu sonuçlar karşılaştırıldığında dört faktördeki maddelerin tam olarak örtüştüğü görülmüştür.

Kişilik Sistemi- Kişisel Kontrol Yapısı içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo'4 de yer almaktadır.

Tablo 4 Kişisel Kontrol Yapısı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1 (Alkol Kullanma Nedenleri)	Faktör 2 (Yıkıcılık Toleransı)	Faktör 3 (Risk Alma Eğilimi)	Faktör 4 (Davranışların Sağlıkla İlgili Sonuçları)
M213	.68	,814			
M217	.67	,802			
M215	.66	,800			
M210	.60	,757			
M212	.53	,717			
M216	.57	,712			
M211	.53	,708			
M214	.55	,692		,237	
M149	.56	-,137	,695	-,205	
M150	.50		,684		
M153	.47		,672		
M156	.49		,671		
M151	.51	-,217	,669		
M155	.55		,668	-,209	
M148	.49		,663		
M154	.40		,615		
M152	.29		,515		
M147	.17		,406		
M142	.65			,783	
M141	.60			,750	
M144	.55			,702	
M143	.61	,283		,696	
M243	.55		,301		,637
M244	.49		,248		,600
M276	.40				,582
M225	.41		,286		,555
M11	.28				,509
M44	.55				,495
M67	.26				,450
M12	.16				,330
Açıklanan Varyans (%)		16.48	14.77	8.70	8.11
(Toplam= %48.07)					
* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.					

Açıklayıcı faktör analizine göre dört faktörden oluşan bu ölçeğin açıkladığı toplam varyans miktarı %48.07'dir. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci

faktör için %16.48; ikinci faktör için %14.77; üçüncü faktör için %8.70; dördüncü faktör için %8.11'dir. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan dört faktörün ortak varyanslarının ise .16-.68 arasında değiştiği gözlenmektedir. Dört faktörlü bir yapıdan oluşan özgün ölçeğin yapısıyla bu sonuçlar karşılaştırıldığında dört faktördeki maddelerin tam olarak örtüştüğü görülmüştür.

II ALGILANAN ÇEVRE SİSTEMİ

Algılanan Çevre Sistemi - Yakın Yapı

Algılanan Çevre Sistemi - Yakın Yapı içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo'5 de yer almaktadır.

Tablo 5 Yakın Yapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin

Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Problem Davranışların Onaylanmaması						
	Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
Yaşanılan Çevre	M330	.73	.839			
Tarafından	M329	.73	.835			
Onaylanmaması	M328	.62	.763			
Öğrenciler	M105	.68		.815		
Tarafından	M107	.52		.724		
Onaylanmaması	M106	.62		.692		
	M104	.58		.631		-,269
Arakadaşlar	M220	.49			.799	
Tarafından	M267	.49	.465		.551	
Onaylanmaması						
Ebeveynler	M219	.70				.791
Tarafından	M179	.40	.365			.713
Onaylanmaması	M60	.44			.254	.681
	M180	.44	.432			.597
Açıklanan Varyans (%)			20.04	16.11	13.27	11.75
(Toplam= %61.17)						
Problem Davranışlarla İlgili Modeller						
Okuldaki	M264	.67	.816			
Öğrencilerin	M263	.63	.796			
Model Olması	M262	.60	.777			
	M260	.59	.768			
	M265	.57	.747			
	M261	.58	.726	.233		
Arkadaş	M221	.43		.635		
Modelleri	M268	.39		.612		
	M116	.36		.598		
	M64	.36		.596		
	M291	.35		.573		
	M97	.32		.567		
	M131	.31		.361		
Açıklanan Varyans (%)			26.06	18.94		
(Toplam= %45)						

Tablo 5'in Devamı

Uygun Davranışlarla İlgili Modeller						
	Madde	Ortak Faktör	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
	Varyansı					
Ebeveynlerin	M192	.52	,712			
Sağlığa Yönelik Davranışlarla İlgili Rol Modelleri	M190	.47	,686			
	M189	.44	,656			
	M191	.38	,619			
	M186	.38	,604			
	M187	.36	,577			
	M185	.33	,574			
	M188	.34	,565			
Arkadaşların Uygun Davranışlar ve Sağlığa Yönelik Davranışlarla İlgili Rol Modelleri	M111	.52		,717		
	M109	.44		,647		
	M110	.41		,639		
	M112	.38		,606		
	M113	.37		,586		
	M114	.33		,549		
	M108	.30		,548		
Açıklanan Varyans (%)			21.58	18.17		
(Toplam= %39.75)						
ALGILANAN SOSYAL DESTEK						
Ailenin Desteği	M167	.64	,774			
	M164	.61	,770			
	M163	.58	,741			
	M166	.53	,700			
	M162	.52	,685			
	M168	.48	,680			
	M169	.47	,671			
Öğretmenlerin Desteği	M81	.73		,835		
	M82	.66		,798		
	M80	.56		,715		
	M83	.52		,652		-,303
Yaşanılan Çevrenin Desteği	M317	.78			,865	
	M316	.73			,837	
	M318	.65			,782	
Arkadaşların desteği	M119	.74				,840
	M118	..71				,820
Açıklanan Varyans (%)			23.57	14.75	13.41	9.96
(Toplam= %61.7)						
AİLE İLİŞKİLERİ MEMNUNİYET İNDEKSİ						
Aile ile Birlikte Geçirilen Zaman	M158	.75	,867			
	M157	.63	,789			
	M159	.63	,771			
	M160	.23	,452			
Aile Üyeleri Arasında Çatışma	M182	.70		,832		
	M181	.68		,822		
Açıklanan Varyans (%)			36.38	23.91		
(Toplam= %60.3)						

Tablo 5'in Devamı

BAŞARIYA VERİLEN DEĞER						
	Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
Öğretmenlerin	M86	.74	.841			
Başarıya Verdiği	M87	.72	.833			
Değer	M88	.67	.813			
Ailenin ve	M70	.61		.743		
Arkadaşların	M71	.59		.729		
Başarıya Verdiği	M68	.55		.704		
Değer	M69	.26		.505		
Açıklanan Varyans (%)			31.87	27.07		
(Toplam= %58.95)						
KONTROL DÜZEYİ						
Ailenin Kontrolü	M172	.49	.678			
	M173	.45	.660			
	M177	.47	.648			
	M176	.43	.634			
	M175	.47	.630			
	M174	.38	.560			
	M178	.32	.499			
	M171	.28	.498			
Arkadaşların	M122	.60		.755		
Kontrolü	M121	.56		.740		
	M123	.55		.718		
	M120	.50		.695		
Yaşanılan	M320	.69			.794	
Çevrenin	M321	.69			.786	
Kontrolü	M322	.60			.762	
Okulun Kontrol	M89	.66				.813
Düzeyi	M90	.53				.720
	M91	.43				.560
Açıklanan Varyans (%)			16.89	13.70	10.94	9.14
(Toplam= %50.68)						

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan Yakın Yapı faktöründe toplam 7 ölçek ve 20 alt ölçek bulunmaktadır. Bu nedenle faktör analizi 7 ölçeği kapsayacak şekilde değil her bir ölçeğin alt ölçeklerini değerlendirmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi sonucunda faktör yük değeri .30'da olan Ebeveynler tarafından Problem Davranışların onaylanmaması alt ölçeğinden 1 madde, Problem davranışların arkadaşlar tarafından onaylanmaması alt ölçeğinden 1 madde, Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri alt ölçeğinden 1 madde ve Ailenin Sosyal Desteği alt ölçeğinden 1 madde olmak üzere toplam 4 madde analiz dışında bırakılarak açıklayıcı faktör analizi tekrar edilmiştir.

Uygun Davranışlarla İlgili Modeller Ölçeği dışındaki diğer ölçeklerin faktör sayısı özgün ölçeğin faktör sayısı ile aynı bulunmuştur. Uygun Davranışlarla İlgili Rol Modelleri Ölçeğinde ise Arkadaşların Uygun Davranışlarla İlgili Modelleri ve Arkadaşların Sağlığa Yönelik Davranışlarla İlgili Modelleri alt ölçekleri ölçeğin özgün formunda iki ayrı alt ölçek olmalarına rağmen yapılan faktör analizinde tek bir faktör altında toplanmışlardır.

Algılanan Çevre Sistemi - Uzak Yapı

Algılanan Çevre Sistemi - Uzak Yapı içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde üç maddenin faktör yükünün .30'un altında olması nedeniyle bu maddeler çıkarıldıktan sonra faktör analizi varimax dik döndürme ile tekrar edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo'6 da yer almaktadır.

Tablo 6 UzakYapı İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin
Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1 (Çetelere ulaşılabilirlik)	Faktör 2 (Ebeveyn arkadaş etkisi)	Faktör 3 (Ebeveyn arkadaş uyumu)	Faktör 4 (Sosyal etkinliklere katılma)	Faktör 5 (Maddelere ulaşılabilirlik)	Faktör 6 (Okul Etkinlikleri)	Faktör 7 (Arkadaş Baskısı)	Faktör 8 (Yaşanılan Çevre)
M326	.72	,818							
M327	.62	,765							
M129	.60		,760						
M127	.60		,756						
M128	.59		,752						
M130	.60		,741						
M125	.70			,822					
M124	.65			,784					
M126	.62			,748					
M314	.69				,803				
M313	.65				,783				
M315	.64				,764				
M224	.76					,862			
M223	.65					,723			
M65	.49					.419			
M84	.75						,849		
M85	.67						,780		
M218	.78							,834	
M290	.56	,427						,598	
M324	.58								,799
M325	.68								,729
Açıklanan Varyans (%)		%12.99	%11.05	%9.13	%9.03	%6.89	%6.68	%5.83	%4.92
(Toplam= %66.56)									

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Açıklayıcı faktör analizine göre sekiz faktörden oluşan bu ölçeğin açıkladığı toplam varyans miktarı %66.56'dır. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci faktör için %12.99; ikinci faktör için %11.05; üçüncü faktör için %9.13; dördüncü faktör için %9.03; beşinci faktör için %6.89; altıncı faktör için %6.68; yedinci faktör için %5.83 ve sekizinci faktör için %4.92'dir. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan sekiz faktörün ortak varyanslarının ise .49-.76 arasında değiştiği gözlenmektedir. Sekiz faktörlü bir yapıdan oluşan özgün ölçeğin yapısıyla bu sonuçlar karşılaştırıldığında dört faktördeki maddelerin tam olarak örtüştüğü görülmüştür.

III. DAVRANIŞ SİSTEMİ

Problem Davranışlar İndeksi

Problem Davranışlar İndeksi içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları Tablo'7 de yer almaktadır.

Aşağıda Tablo 7'de de görüleceği gibi, açıklayıcı faktör analizine göre beş faktörden oluşan bu ölçeğin açıkladığı toplam varyans miktarı %56.09'dur. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci faktör için %29.32; ikinci faktör için %8.43; üçüncü faktör için %7.13; dördüncü faktör için %5.77; beşinci faktör için %5.43'dür. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan beş faktörün ortak varyanslarının ise .29-.84 arasında değiştiği gözlenmektedir. Beş faktörlü bir yapıdan oluşan özgün ölçeğin yapısıyla bu sonuçlar karşılaştırıldığında beş faktördeki maddelerin tam olarak örtüştüğü görülmüştür.

Tablo 7 Problem Davranışlar İndeksi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin
Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
M202	.63	,742				
M206	.76	,727	,260			
M201	.58	,726				
M204	.68	,700			,223	
M207	.71	,695	,225		,232	
M205	.72	,691			,206	
M197	.53	,687				
M203	.55	,686				
M208	.68	,668	,292			
M209	.54	,615	,257			
M196	.29	,475				
M253	.65		,775			
M256	.50		,683			
M252	.61		,677	,246		
M257	.46		,658			
M255	.45		,621			
M254	.54		,618		,275	
M258	.51		,617			
M259	.52		,612			
M251	.46		,569			
M250	.25		,436			
M277	.51			,697		
M282	.52			,696		
M280	.48			,677		
M279	.49			,662		
M281	.49			,645		
M283	.46		,232	,624		
M278	.34			,556		
M271	.45			,442		
M299	.69				,795	
M301	.70				,783	
M300	.63	,209			,747	
M295	.46				,642	
M269	.40				,462	
M53	.84					,868
M55	.76					,807
M54	.74					,802
M52	.72	,251				,798
Açıklanan Varyans (%)		29.32	8.43	7.13	5.77	5.43
(Toplam= %56.09)						

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Sağlıklı Davranışlar İndeksi (SDİ)

SDİ'nin faktör analizine ilişkin ilk faktör analizi sonuçları incelendiğinde ölçeğin öz değeri 1'den büyük 9 faktörde toplandığı ve en düşük madde yük değerinin .16 olduğu görülmüştür. Bu madde ölçekten çıkartılarak yeniden yapılan faktör analizi sonucu Tablo'8 de yer almaktadır.

Tablo 8 Sağlığa Yönelik Davranışlar İndeksi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Madde	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8
M229	.93	,954							
M233	.90	,941							
M230	.91	,940							
M231	.90	,938							
M232	.86	,919							
M238	.56		,728						
M236	.53		,717						
M237	.55		,717						
M239	.54		,707						
M240	.50		,636						
M37	.64			,767					
M35	.64			,755					
M43	.44			,606			-,217		
M41	.38			,535					
V304	.89	,218			,912				
M302	.89	,235			,908				
M145	.80					,886			
M146	.78					,879			
M39	.55						,630		
M36	.42						,595		
M40	.43						,574	-,204	
M42	.57			-,331			,528		
M234	.66							,793	
M235	.66		,204					,781	
M8	.60								,742
M9	.58								,728
Açıklanan Varyans (%)		19.63	11.31	8.65	6.15	5.66	5.51	4.51	4.32
(Toplam= %65.74)									

* .20'nin altındaki değerler gösterilmemiştir.

Yapılan faktör analizine göre ölçeğin faktör dağılımının ölçeğin orijinaliyle benzer olduğu ve bu faktörlerin ortak varyansın %65.74'ünü açıkladığı görülmektedir. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarı birinci faktör için %19.63; ikinci faktör için %11.31; üçüncü faktör için %8.65; dördüncü faktör için %6.15;

beşinci faktör için %5.66; altıncı faktör için %5.51; yedinci faktör için %4.51 ve sekizinci faktör için %4.32'dir.

Sonuç olarak Kişilik Sistemi, Algılanan Çevre Sistemi, ve Davranış Sistemi içerisinde yer alan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin orijinaliyle büyük oranda benzerlik göstermekle birlikte elde edilen çözümler kuramsal açıdan da uygunluk göstermektedir.

3.3.4. Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri'nin Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla ölçeklerin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı ile madde toplam puan korelasyonları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ise Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

Güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa güvenirlik değerleri .40'ın altında olan ölçekler ve madde toplam puan korelasyonları .20 den az olan maddeler değerlendirmeden çıkartılmıştır.

ESGE'de Kişilik Sistemi, Algılanan Çevre Sistemi ve Davranış Sistemi içerisinde yer alan ölçeklerin Türkiye örneğine dayalı olarak elde edilen Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları ve madde-toplam puan korelasyonları ile ESGE'nün orijinal formunun Cronbach alfa güvenirlik katsayıları Tablo 9, Tablo 10 ve Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 9 Kişilik Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları

KİŞİLİK SİSTEMİ	Madde Sayısı	Puan Aralığı	Madde-Toplam Puan Korelasyon Değerleri	Alpha (Türkiye Örnekleme)	Alpha (Ölçeğin Orijinali)
Motivasyonel Yapı					
Başarıya Verilen Değer	3	3-9	.47-.57	.70	.74
Başarı ile İlgili Beklentiler	4	1-4	.61-.67	.82	.85
Gelecekle İlgili Beklentiler	5	5-25	.65-.77	.88	.73
Sağlığa Verilen Değer	5	5-20	.39-.55	.70	.67
Okulu Bırakma Düşüncesi	5	5-15	.52-.72	.85	.84
Okula Yönelik Tutumlar	7	7-28	.29-.54	.71	.79
Kişisel İnanç Yapısı					
Yabancılaşma	3	3-12	.43-.57	.70	.80-.81
Benlik Algısı	7	7-28	.25-.44	.65	.75-.78
Depresyon	4	4-16	.41-.66	.75	.85
Stres	3	3-12	.45-.50	.66	.74
Kişisel Kontrol Yapısı					
Yıkıcılık Toleransı	10	10-40	.30-.65	.84	.88
Risk Alma Eğilimi	4	4-16	.57-.66	.80	
Alkol Kullanma Nedenleri	8	8-32	.63-.76	.90	
Problem Davranışların Sağlıkla İlgili Algılanan Sonuçları	8	8-32	.27-.40	.67	.76
Sosyal etkinliklere katılma	3	3-6	.51-.53	.70	.20

Tablo 9’da da görüldüğü gibi, genel olarak ölçekten elde edilen Cronbach alfa değerlerinin ölçeğin orijinal değerlerine oldukça yakın olduğu söylenebilir. Ölçeklerin Cronbach alfa güvenirlilik katsayıları .65 -. 90 arasında değişiklik göstermektedir. Alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan ölçütler düşünüldüğünde (Özdamar, 1999; Akt: Tavşancıgil, 2002), kişilik sistemi içerisinde yer alan ölçeklerin güvenirliliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 10 Algılanan Çevre Sistemi İçerisinde Yer Alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları

ALGILANAN ÇEVRE SİSTEMİ	Madde Sayısı	Puan Aralığı	Madde-Toplam Puan Korelasyon Değerleri	Alpha (Türkiye Örnekleme)	Alpha (Ölçeğin Orijinali)
YAKIN YAPI					
Problem Davranışların Onaylanmaması					
-Ebeveynler tarafından	4	4-16	.29-.47	.59	.56
-Arkadaşlar tarafından	2	4-16	.38	.55	.56
-Okuldaki Öğrenciler tarafından	4	3-9	.39-.60	.69	.82
-Yaşanılan Çevre tarafından	3	3-9	.62-.70	.82	.90
Problem Davranışlarla İlgili Modeller					
-Ebeveyn Modelleri	2	0-2	-	.034	.22
-Arkadaş Modelleri	8	8-32	.37-.46	.70	.48
-Okuldaki Öğrenci Modeli	6	6-24	.63-.71	.87	.88
Yaşanılan Çevre Modeli	3	3-12	-	.26	.56
Uygun Davranışlarla İlgili Modeller					
Ebeveyn Uygun Dav. Modelleri	2	2-4	-	.17	.57
Arkadaş Uygun Dav. Modelleri	3	3-12	.29-.39	.52	.74
Ebeveynlerin Sağlıklı Dav. Modelleri	8	3-9	.43-.56	.78	.78
Arkadaşların Sağlıklı Dav. Modelleri	4	4-16	.32-.44	.59	.74
Sosyal Destek					
Ailenin desteği	8	8-32	.56-.69	.85	.86
Arkadaşların Desteği	2	2-6	.52	.68	.78
Öğretmenlerin Desteği	4	4-16	.41-.67	.75	.83
Yaşanılan Çevrenin Desteği	3	3-12	.59-.70	.80	.86
Kontrol Düzeyi					
Ailenin Kontrol Düzeyi	8	8-26	.33-.54	.76	.78
Arkadaşların Kontrol Düzeyi	4	4-16	.50-.58	.75	.81
Okulun Kontrol Düzeyi	3	3-13	.32-.44	.56	.64
Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi	3	3-12	.49-.61	.73	.72

Tablo 10'un Devamı	Madde Sayısı	Puan Aralığı	Madde-Toplam Puan Korelasyon Değerleri	Alpha (Türkiye Örnekleme)	Alpha (Ölçeğin Orijinali)
Başarıya Verilen Değer					
Ailenin ve Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer	4	4-12	.46-.57	.70	
Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer	3	3-9	.61-.68	.80	
Aile İlişkileri Memnuniyet İndeksi					
Aile Üyeleri Arasında Çatışma	2	2-8	.40	.57	.61
Aile ile Yapılan Etkinlikler	5	5-25	.31-.68	.77	
UZAK YAPI					
Ulaşılabilirlik					
Maddelere Ulaşılabilirlik	5	5-20	.20-.37	.49	.54
Çetelere Ulaşılabilirlik	2	2-8	.58	.73	.86
Ebeveyn- arkadaş arasındaki Uyum	3	3-12	.49-.58	.71	.72
Ebeveyn Arkadaş Etkisi	4	4-16	.54-.56	.75	.53
Yaşanılan Çevre	2	2-8	.53	.69	
Arkadaş Baskısı	2	2-8	.34	.50	
Okul Etkinlikleri	2	2-6	.37	.54	

Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları değerlendirildiğinde bu değerlerin .49-.80 arasında değiştiği görülmektedir. Ancak üç alt ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .40'ın altında olması nedeniyle değerlendirmeden çıkartılmıştır. Bu sistem içerisinde yer alan ölçeklerin büyük bir çoğunluğunun alfa değerinin .60'ın üzerinde olması nedeniyle ölçeklerin oldukça güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. Uygulama sonucunda elde edilen alfa değerleri ile orijinal ölçeğin alfa değerleri de büyük oranda bir benzeşim göstermektedir.

Tablo 11 Davranış Sistemi İçerisinde yer alan Ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Değerleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları

DAVRANIŞ SİSTEMİ	Madde Sayısı	Puan Aralığı	Madde-Toplam Puan korelasyon değerleri	Alpha (Türkiye Örneklemi)	Alpha (Ölçeğin orijinali)
Problem Davranışlar İndeksi					
Sigara kullanma	4	0-16	.75-.85	.90	.79
Alkol Kullanma	11	0-44	.27-.84	.92	.81
Uyuşturucu Madde Kullanma	9	0-12	.44-.60	.78	.89
Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme	4	0-10	.48-.73	.81	.60
Anti-sosyal Davranışlar	10	0-40	.31-.66	.82	.85
Sağlığa Yönelik Davranışlar İndeksi					
Düzenli Beslenme	2	2-6	.41	.57	.80
Dengeli Beslenme	5	5-15	.46-.57	.76	
Pasif Etkinlikler	4	4-20	.19-.42	.49	
Düzenli Uyku	2	2-6	.25	.40	.80
Egzersiz Yapma	4	4-20	.31-.51	.64	.70
Diş Bakımı	2	2-10	-	.03	.57
Güvenliğe Yönelik Davranışlar					
Emniyet Kemeri Kullanma	2	2-8	.62	.77	.93
Araba Kullanma	5	5-20	.89-.94	.97	
Cinsel İlişkide Korunma	2	2-8	.54-.76	.82	

Davranış sistemi içerisinde yer alan ölçeklerin Cronbach alfa güvenilirlik değerlerini bir ölçek dışında .40 ile .97 arasında değişmektedir. Problem Davranış İndeksi'nin güvenilirlik değerleri incelendiğinde ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir. Sağlığa Yönelik Davranışlar İndeksi içerisinde yer alan Diş Bakımı alt ölçeğinin güvenilirlik katsayısı oldukça düşüktür. Bunun nedeninin ise “Ne sıklıkla diş ipi kullanırsınız” sorusundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, araştırmacıya diş ipinin ne olduğunu sormuşlar ve bu soruyu yanıtlamakta sıkıntı yaşamışlardır.

Sonuç olarak ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları, ESGE içerisinde yer alan ölçeklerin tutarlı olduğunu göstermektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra araştırmada kullanılacak olan veri toplama araçları 2005-2006 öğretim yılı başında ortaöğretim kurumlarında öğrenimlerine devam eden öğrencilere doğrudan araştırmacı tarafından ders saatlerinde uygulanmıştır. Uygulama yapılan sınıflara araştırmacının amacı açıklanmış ve ölçeği doldurmanın bir zorunluluk olmadığı belirtilmiştir. Ölçeklerin tamamlanması yaklaşık iki ders saati sürmüştür. Araştırmada kapsamında öğrencilerin kendilerini rahatlıkla ifade edebilmeleri için öğrencilerin adı ve soyadı istenmemiştir.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verilerinin kodlanmasında olası kodlama hatalarının önleyebilmek için optik form geliştirilmiş ve öğrenciler cevaplarını bu optik forma işaretlemişlerdir. Optik formlarının optik okuyucuda taranmasının ardından elde edilen sayısal veriler SPSS 12.0 paket programına aktarılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile ilgili bilgiler ve problem davranışların oranları tanımlayıcı istatistikler ile gerçekleştirilmiş; ergenlerin yaşadığı problem davranışların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Scheffe testi teknikleri kullanılarak; problem davranışlarla koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını Pearson Korelasyon katsayısı ile ve son olarak; araştırma kapsamında ele alınan koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin problem davranışları hangi miktarda yordadığını belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi tekniği kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde çalışmaya katılan ergenlerden, ölçekler aracılığıyla elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilecektir.

4.1. Tanımlayıcı Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan 1237 öğrencinin sosyo-demografik özellikleri ve problem davranışların görülme sıklığı ile ilgili bulgular yer almaktadır.

4.1.1. Sosyo-demografik özellikler

Sosyo-demografik özellikler kapsamında araştırmaya katılan ergenlerin cinsiyet dağılımı, yaşları, sınıfları, anne ve babalarının eğitim düzeyleri, kardeş sayısı, anne babalarının medeni hali ve bir işte çalışıp çalışmadıkları incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 12'de yer almaktadır.

Aşağıda Tablo 12'de de görüldüğü gibi, örneklem grubunun %53.8'ini (n=666) kız öğrenciler, %46.2'sini (n=571) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem grubunun yaş aralığı 13-18 arasında değişmektedir. Öğrenciler sınıf düzeyine göre değerlendirildiğinde öğrencilerin %39.8'nin (n=492) 9. sınıfa, %32.3'ünün (n=399) 10. sınıfa, %28'inin (n=346) ise 11. sınıfa devam ettiği görülmektedir. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin %84.9'u (n=1050) ebeveynlerinin birlikte yaşadığını, %3.4'ü (n=42) ebeveynlerinin ayrı yaşadığını, %6.5'i (n=81) ebeveynlerinin boşandıklarını, %1'i (n=12) annelerinin vefat ettiğini, %3.6'sı (n=45) ise babalarının vefat ettiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %11.9'u (n=147) tek çocuk iken, %48.3'ü (n=597) iki kardeş, %22.4'ü (n=277) üç kardeş, %10.2'si (n=126) dört kardeş ve %6.7'si (n=83) beşten fazla kardeş olduklarını ifade etmişlerdir. Son olarak araştırmaya katılan öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumları değerlendirildiğinde annelerin %8.2'si (n=102) ve babaların %2.2'sinin

(n=27) okuma yazma bilmediği, annelerin %41.1'i (n=508) ve babaların %34.1'inin (n=422) ilkokul mezunu, annelerin %14'ü (n=173) ve babaların %17.1'inin (n=212) ortaokul mezunu, annelerin %23.8'i (n=294) ve babaların %24.9'unun (n=308) lise mezunu, annelerin %12.1'i (n=150) ve babaların %21'inin (n=260) üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

Tablo 12 Örneklem Grubunun Sosyo-demografik Özellikleri

Sosyo-demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kız	666	53.8
Erkek	571	46.2
Yaş		
13-14	31	2.5
15	301	24.3
16	426	34.4
17	313	25.3
18 +	166	13.4
Sınıf		
9.sınıf	492	39.8
10.sınıf	399	32.3
11.sınıf	346	28.0
Anne baba birlikteliği		
Annem ve babam birlikte yaşıyor	1050	84.9
Ayrı yaşıyorlar	42	3.4
Boşandılar	81	6.5
Annem öldü	12	1.0
Babam öldü	45	3.6
Annenin Eğitim Düzeyi		
Okuma-yazma bilmiyor	102	8.2
İlkokul mezunu	508	41.1
Ortaokul mezunu	173	14.0
Lise mezunu	294	23.8
Üniversite mezunu	150	12.1
Babanın Eğitim Düzeyi		
Okuma-yazma bilmiyor	27	2.2
İlkokul mezunu	422	34.1
Ortaokul mezunu	212	17.1
Lise mezunu	308	24.9
Üniversite mezunu	260	21.0
Kardeş Sayısı		
Tek çocuk	147	11.9
2 kardeş	597	48.3
3 kardeş	277	22.4
4 kardeş	126	10.2
5 ve daha fazla kardeş	83	6.7

4.1.2. Problem Davranışların Görülme Oranları

Bu bölümde, araştırmaya katılan ergenlerin problem davranışları benimseme oranları ile ilk kez kaç yaşında bu davranışları gerçekleştirdiği incelenmiştir. Sigara kullanımı ile ilgili bulgular Tablo 13’de, alkol kullanımı ile ilgili bulgular Tablo 14’de, uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili bulgular Tablo 15’de, anti-sosyal davranışlar ile ilgili bulgular Tablo 16’da, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ile ilgili bulgular Tablo17’de yer almaktadır.

Tablo 13 Sigara Kullanım Sıklığı ile İlgili Bulgular

Sigara Kullanımı	n	%
Yaşam Boyu Sigara İçme		
Hiçbir zaman	558	45.1
Evet ama sadece 1 kez	283	22.9
Birkaç kere	162	13.1
Birkaç kereden fazla	234	18.9
Son 1 yılda sigara içme		
Hayır	835	67.5
1 veya 2 kez	91	7.4
Birkaç kere	70	5.7
Birkaç kereden fazla	241	19.5
Haftada 1-2 kere gibi düzenli sigara içme		
Hayır	977	79.0
Nadiren	53	4.3
Bazen	38	3.1
Çoğu zaman	169	13.7
Son 1 ayda sigara içme sıklığı		
Çoğu zaman içmedim	1026	83.0
Günde 1-5 sigara	63	5.1
Günde ½ paket	67	5.4
Günde 1- ½ paket	64	5.2
Günde 2 paket ve üzeri	17	1.4
İlk kez sigara içme yaşı		
12 yaşından küçük	106	8.6
12 -14 yaş	150	12.1
15-16 yaş	179	14.5
17-18 yaş	43	3.5
Haftada bir iki kez gibi düzenli sigara içmeye başlama yaşı		
12 -14 yaş	61	4.9
15-16 yaş	125	10.1
17 yaş	64	5.2
18 yaş	13	1.1

Tablo 13’de de görüldüğü gibi, öğrencilerin yarısından fazlası yaşam boyu en azından bir kere sigara içtiğini belirtirken, %22.9’u (n=283) sadece 1 kere sigara içtiklerini, %13.1’i (n=162) birkaç kere sigara içtiklerini, %18.9’u (n=234) ise birkaç kereden daha fazla sigara içtiklerini belirtmişlerdir. Son 1 yıl içerisinde sigara içme oranları incelendiğinde, grubun %67.5’inin (n=835) hiç sigara içmediği, %32.5’inin (n=339) ise farklı oranlarda sigara içtiği görülmüştür. Öğrencilerin %5.1’i (n=63) günde yaklaşık olarak 1-5 adet sigara içtiğini, %5.4’ü (n=67) günde yarım paket sigara içtiğini, %5.2’si (n=64) günde bir veya bir buçuk paket sigara içtiğini, %1.4’ü (n=17) ise günde 2 paket ve daha fazla sigara içtiklerini belirtmişlerdir. İlk kez sigara içme yaşı incelediğinde, öğrencilerin %8.6’sının (n=106) 12 yaşından önce sigaraya başladığı, %14.5’inin (n=179) ise 15-16 yaşında sigara içmeye başladığı görülmektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu %10.5’i (n=125) 15-16’lı yaşlarda haftada bir kez gibi düzenli olarak sigara kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 14’de de görüleceği gibi, yaşamlarında en azından bir kere alkollü içki içen ergenlerin oranı %55 (n=680), yaşam boyu en azından iki ya da üç defa alkollü içki içenlerin oranı %41 (n=518) olarak belirlenmiştir. Alkollü içki içen ergenlerin %45’inin (n=305) ilk kez alkol aldıklarında ebeveynlerinin yanlarında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin %7.9’unun (n=98) ilk kez 12 yaşından önce, %13.3’ünün (n=165) 12-14 yaşları arasında, %17.4’ünün (n=215), 15-16 yaşları arasında, %5.2’sinin (n=64) ise 17 yaşından sonra alkol kullanmaya başladığı saptanmıştır.

Son altı ay içerisinde ergenlerin alkol kullanım sıklığı incelendiğinde %19.5’inin (n=241), bir veya iki kere, %10.7’sinin (n=132) ayda bir iki kere, %5.6’sının (n=69) haftada iki ya da üç kere, %09’unun (n=11) ise hemen hemen her gün alkollü içki içtikleri ve ergenlerin %30.1’nin (n=372) yaşamlarında en azından bir kere sarhoş oldukları görülmektedir.

Tablo 14 Alkol Kullanımı ile İlgili Bulgular

Alkol kullanımı	n	%
Yaşam boyu alkollü içki içme		
Evet	680	55.0
Hayır	557	45.0
Yaşam boyu 2-3 kereden fazla alkollü içki içme		
Evet	518	41.9
Hayır	719	58.1
İlk kez alkollü içerken ebeveynlerin yanında olması		
Evet	305	24.7
Hayır	250	20.2
İlk kez alkollü içki içme yaşı		
12 yaşından küçük	98	7.9
12 -14 yaş	165	13.3
15-16 yaş	215	17.4
17-18 yaş	64	5.2
Son 6 ay içerisinde alkol kullanım sıklığı		
Hiç	193	15.6
1 veya 2 kere	241	19.5
Ayda 1-2 kere	132	10.7
Haftada 2-3 kere	69	5.6
Hemen hemen her gün	11	.9
Son 6 ay içerisinde bir seferde tüketilen alkol miktarı		
1-2 bardak/kadeh	201	16.2
3-5 bardak/kadeh	159	12.9
6-8 bardak/kadeh	74	6.0
9 bardak/kadeh ve daha fazla	33	2.7
Son 6 ay içerisinde sarhoş olma sıklığı		
1 veya 2 kere	234	18.9
Ayda 2-3 kere	85	6.9
Haftada 1-2 kere	25	2.0
Haftada 2 kereden daha fazla	28	2.3

Tablo 15 Uyuşturucu Madde Kullanımı ile İlgili Bulgular

Uyuşturucu Madde Kullanımı	n	%
Esrar içme		
Hayır	988	79.9
Evet 1 kere	91	7.4
Evet 1 kereden daha fazla	158	12.8
İlk kez esrar kullanma yaşı		
12 yaşından küçük	61	4.9
12 -14 yaş	97	7.8
15-16 yaş	54	4.3
17-18 yaş	32	2.5
Son 6 ay içerisinde esrar kullanım sıklığı		
1 veya 2 kere	99	8.0
Ayda 2-3 kere	93	7.5
Haftada 1-2 kere	33	2.7
Hemen hemen her gün	12	1.0
Diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı		
Amfetamin	120	9.7
Tranklizanlar (sakinleştirici)	166	13.4
Kokain	105	8.5
LSD (asit)	118	9.5
Extazi	154	12.4
Eroin	124	10.0
Boya, tiner, yapıştırıcı ve diğer inhalantlar	108	8.7

Tablo 15’de de görüldüğü gibi, yaşamlarında en azından bir kere esrar kullanan ergenlerin oranı %7.4 (n=91), yaşam boyu en azından iki ya da üç defa esrar kullananların oranı %12.8 (n=158) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin %4.9’unun (n=61) ilk kez 12 yaşından önce, %7.8’nin (n=97) 12-14 yaşları arasında, %4.3’ünün (n=54) 15-16 yaşları arasında, %2.5’inin (n=32) ise 17 yaşından sonra esrar kullanmaya başladığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ergenlerin %8’i (n=99) son altı ay içerisinde 1 ya da 2 kez esrar kullandıklarını belirtirken, %7.5’i (n=93) ayda 2-3 kere, %2.7’si (n=33) haftada 1-2 kere, %1’i (n=11) ise hemen hemen her gün esrar kullandıklarını belirtmişlerdir.

Esrar dışındaki diğer uyuşturucu maddelerin kullanım sıklığı incelendiğinde ilk sıralarda %13.4 (n=166) ile doktor kontrolü dışında kullanılan sakınleştiriciler ve

%12.4 (n=154) ile extazi yer almaktadır. Ardından %10 (n=124) ile eroin, %9.7 (n=120) ile amfetaminler ve %9.5 (n=118) ile LSD gelmektedir. Kullanım sıklığı en az olan maddeler ise %8.7 (n=108) ile boya, tiner, yapıştırıcı ve diğer inhalantlar ile %8.5 (n=105) ile kokaindir.

Tablo 16 Anti-sosyal Davranışlar ile İlgili Bulgular

Anti-sosyal Davranışlar	Hiçbir zaman		1-2 kere		3-4 kere		5 veya daha fazla	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Sınavlarda kopya çekmek	336	27.2	379	30.6	269	21.7	253	20.5
Mağazadan bir şeyler çalmak	995	80.4	111	9.0	49	4.0	47	3.8
Umumi ya da şahsi eşyalara bilerek zarar vermek	884	71.5	192	15.5	88	7.1	37	3.0
Yaptığınız herhangi bir şey hakkında öğretmeninize yalan söylemek	678	54.8	344	27.8	109	8.8	64	5.2
Size ait olmayan değerli bir şeyi almak	944	76.3	107	8.6	82	6.6	58	4.7
Nerede veya kiminle olduğunuza ilişkin ebeveynlerinize yalan söylemek	649	52.5	287	23.2	141	11.4	116	9.4
Yaptığı davranıştan dolayı hoşlanmadığımız bir kız/erkek arkadaşınıza vurmak	708	57.2	275	22.2	133	10.8	80	6.5
Okulda bıçak tabanca vb silahlar taşımak	916	74.1	136	11.0	82	6.6	57	4.6
Başka çocuklara sizin grubunuzun üyesi olmadığı veya farklı oldukları için kötü davranmak ve onlarla dalga geçmek	847	68.5	185	15.0	91	7.4	59	4.8

Tablo 16'da da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin %80.4'ü (n=995) hiçbir zaman hırsızlık yapmadığını, %76.4'ü (n=944) hiçbir zaman kendilerine ait olmayan değerli bir eşyayı almadıkları, %74.1'i (n=916) hiçbir zaman okula bıçak, tabanca vb silahlar getirmediğini, %71.5'i (n=884) hiçbir zaman bilerek ve isteyerek toplum malına zarar vermediğini, %68.5'i (n=847) hiçbir zaman başka çocuklara kendi grubunun üyesi olmadığını veya farklı oldukları için onlara

kötü davranmadığını ve onlarla dalga geçmediğini, %57.2'si (n=708) hiçbir zaman kız/erkek arkadaşını hoşlanmadığı bir şey yapsa bile ona vurmadığını, %54.8'i (n=678) hiçbir zaman öğretmenlerine yalan söylemediğini, %52.5'i (n=649) ise hiçbir zaman ebeveynlerine yalan söylemediğini belirtmektedir.

Örneklem grubunu oluşturan ergenlerde en sık görülen anti-sosyal davranışlar arasında %20.5 (n=253) sınavlarda kopya çekmek, %9.4 (n=116) ile ebeveynlere yalan söylemek, %5.2 (n=64) ile öğretmenlere yalan söylemek yer almaktadır.

Tablo 17 Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme İle İlgili Bulgular

Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme	n	%
Cinsel İlişkide Bulunma		
Evet	252	20.4
Hayır	985	79.6
İlk kez cinsel ilişkide bulunma yaşı		
12 -14 yaş	111	9.0
15-16 yaş	125	10.1
Yaşam boyu cinsel ilişkide bulunulan kişi sayısı		
1-3 kişi	164	13.3
4-5 kişi	47	3.8
6-9 kişi	36	2.9
10 ve daha fazla kişi	5	.4
Son bir yıl içerisinde cinsel ilişkide bulunma sıklığı		
1-3 kere	119	9.6
4-5 kere	82	6.6
6-9 kere	42	3.4
10 kere ve daha fazla	8	.6

Tablo 17'de de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan ergenlerin %20.4'ünün (n=252) cinsel ilişkiye girdiği, %9'unun (n=111) 12-14 yaşları arasında, %10.1'inin (n=125) ise 15-16 yaşları arasında cinsel ilişkide bulunduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin %13.3'ünün (n=164) 1veya 3 kişi ile cinsel ilişkide bulunduğu, %3.8'inin (n=47) 4-5 kişiyle, %2.9'unun (n=36) 6-9 kişi ile %04'ünün (n=5) ise 10 veya daha fazla kişi ile cinsel ilişkide buldukları görülmektedir. Son bir yıl içerisinde düzenli cinsel ilişki yaşayanların oranı %06 (n=8)'dir.

4.2. Bulgular

Bu bölümde, araştırmada ele alınan alt problemlere ilişkin verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.2.1. Problem Davranışlar Arasındaki İlişki

Araştırmanın ilk alt problemi “Lise öğrencilerinde görülen sigara içme davranışı, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?”, şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme yanıt aranırken, araştırmaya katılan öğrencilerin Problem Davranışlar İndeksi toplam puan ve alt ölçek puanları arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18 Problem Davranış İndeksi ve Alt Ölçekler Arasındaki Korelasyon Değeri

PBİ ve Alt ölçekler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
(1) Sigara İçme	1.000					
(2) Alkol Kullanma	.435***	1.000				
(3) Uyuşturucu Madde Kullanımı	.244***	.508***	1.000			
(4) Anti-Sosyal Davranışlar	.146***	.399***	.410***	1.000		
(5) Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme	.385***	.478***	.474***	.345***	1.000	
(6) PBİ Toplam Puan	.599***	.873***	.658***	.682***	.671***	1.000

***p<.001

Tablo 18’de de görüldüğü gibi, sigara içme davranışı ile alkol kullanımı ($r=.435$, $p<.001$), uyuşturucu madde kullanımı ($r=.244$, $p<.001$), anti-sosyal davranışlar ($r=.146$, $p<.001$), erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=.385$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Alkol kullanımı ile diğer problem davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde; alkol kullanımı ile uyuşturucu madde kullanımı ($r=.508$, $p<.001$), anti-sosyal

davranışlar ($r=.399$, $p<.001$), erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=.478$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu madde kullanımı ile diğer problem davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde; uyuşturucu madde kullanımı ile anti-sosyal davranışlar ($r=.410$, $p<.001$), erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=.474$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anti-sosyal davranışlar ile erken yaşta cinsel ilişkiye girme arasında ($r=.345$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Son olarak Problem Davranış İndeksi Toplam Puan ve alt ölçek puanları arasındaki ilişki incelendiğinde PBI ile Sigara içme ($r=.599$, $p<.001$), Alkol kullanımı ($r=.873$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=.658$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=.682$, $p<.001$) ve Erken Yaşta cinsel ilişkiye girme arasında ($r=.671$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Diğer bir anlatımla, sigara içen ergenlerin içmeyenlere göre alkol ve uyuşturucu madde kullanımı eğiliminin, anti-sosyal davranışlarının ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sıklığının biraz daha fazla olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, alkol kullanan ergenlerin kullanmayanlara göre uyuşturucu madde kullanımının, anti-sosyal davranışlarının ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sıklığının biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Uyuşturucu madde kullanan ergenlerin ise bu maddeleri kullanmayan ergenlere göre erken yaşta cinsel ilişkiye girme sıklığının ve anti-sosyal davranışlarının biraz daha fazla olduğu söylenebilir. Son olarak anti-sosyal davranışların artması ile erken yaşta cinsel ilişkiye girme sıklığının da arttığı söylenebilir.

Elde edilen bulgular problem davranışların birbirleri arasında orta derecede ilişkisi olduğu yönündeki denencemizi destekler niteliktedir.

4.2.2. Problem Davranışları Yordayan Koruyucu Faktörler

Araştırmanın ikinci alt problemi “Koruyucu faktörlerin, lise öğrencilerinde görülen problem davranışları (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) yordama gücü nedir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu probleme yanıt aranırken Kişilik Sistemi, Algılanan Çevre Sistemi ve Davranış Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ile Problem Davranış İndeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Korelasyon analizi sonucunda problem davranışlar ile koruyucu faktörler arasında $p<.001$ düzeyinde anlamlı korelasyonu olan alt ölçeklerin problem davranışları hangi oranda yordadığını belirleyebilmek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi ile ilgili bulgular Tablo 19’da, Hiyerarşik Regresyon Analizi ile ilgili bulgular Tablo 20’de yer almaktadır.

Tablo 19’da da görüleceği gibi, “Sağlığa Verilen Değer ile sigara içme ($r=-.085$, $p<.01$) ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=-.169$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken söz konusu değişkenle alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve anti-sosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Başarıya Verilen Değer ile Sigara içme ($r=-.284$, $p<.001$), Alkol kullanımı ($r=-.299$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.271$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.132$, $p<.001$) ve Erken Yaşta cinsel ilişkiye girme arasında ($r=-.265$, $p<.001$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde, Okula Yönelik Pozitif Tutumlar ile Sigara içme ($r=-.231$, $p<.001$), Alkol kullanımı ($r=-.288$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.161$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.144$, $p<.001$) ve Erken Yaşta cinsel ilişkiye girme arasında ($r=-.155$, $p<.001$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Benlik algısı ile alkol ve uyuşturucu madde kullanımı arasında $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; benlik algısı ile sigara kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 19 Problem Davranışlar ile Koruyucu Faktörler Arasındaki Korelasyon Değerleri

		Problem Davranışlar					
		Sigara İçme	Alkol Kullanma	Uyuşturucu Madde Kullanımı	Anti-sosyal Davranışlar	Erken Yaşta Cinsel İlişkiye girme	PBI Toplam Puan
Kişilik Sistemi	Sağlığa Verilen Değer	-.085**	-.043	-.045	.033	-.169***	-.064
	Başarıya Verilen Değer	-.284***	-.299***	-.271***	-.132***	-.265***	-.339***
	Gelecek Beklentisi	-.129***	-.184***	-.193***	-.016	-.065*	-.152***
	Başarı Beklentisi	-.111***	-.034	-.030	-.150***	.021	.015
	Benlik Algısı	-.034	-.070*	-.069*	-.011	-.045	-.062*
	Yıkıcılık Toleransı	-.272***	-.365***	-.328***	-.353***	-.332***	-.462***
	Okula Yönelik Pozitif Tutumlar	-.231***	-.258***	-.161***	-.144***	-.155***	-.277***
	Problem Davranışların Ebeveynler Tarafından Onaylanmaması	-.213***	-.288***	-.248***	-.111***	-.282***	-.308***
	Problem Davranışların Arkadaşlar Tarafından Onaylanmaması	-.278***	-.261***	-.240***	-.043	-.214***	-.276***
	Problem Davranışların Okuldaki Öğrenciler Tarafından Onaylanmaması	-.121***	-.054	-.048	-.024	-.070*	-.081*
Algılanan Çevre Sistemisi	Problem Davranışların Yaşanılan Çevre Tarafından Onaylanmaması	-.221***	-.299***	-.340***	-.225***	-.257***	-.361***
	Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri	-.141***	-.163***	-.140***	-.050	-.089**	-.164***
	Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri	-.042	-.041	-.019	.004	-.056*	-.041
	Aileden Algılanan Sosyal Destek	-.242***	-.232***	-.125***	-.163***	-.157**	-.270***
	Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek	-.043	-.181***	-.188***	-.088**	-.160***	-.180***
	Öğretmenlerden Algılanan Sosyal Destek	-.286***	-.239***	-.140***	-.101***	-.144***	-.262***
	Yaşanılan Çevreden Algılanan Sosyal Destek	-.029	-.036	-.044	-.113***	.010	.010
	Ailenin Kontrol Düzeyi	-.144***	-.254***	-.143***	-.096**	-.196***	-.243***
	Arkadaşların Kontrol Düzeyi	-.248***	-.265***	-.254***	-.175***	.367***	-.343***
	Okulun Kontrol Düzeyi	-.077**	-.138***	-.144***	-.061*	-.071*	-.137***
	Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi	-.093*	-.131***	-.154***	-.139***	-.124***	-.175***
	Aile İlişkileri Memnuniyeti	-.098**	-.134***	-.137***	-.115***	-.080**	-.159***
	Aile ile Birlikte Geçirilen Zaman	-.059*	.131***	.132***	.181***	.129***	.150***
	Ailenin Başarıya Verdiği Değer	-.130***	-.260***	-.159***	-.131***	-.138***	-.246***
	Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer	-.033	-.036	.017	-.027	-.017	-.036
Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer	-.228***	-.342***	-.235***	-.219***	-.275***	-.373***	
Davranış Sistemi	Ebeveyn- arkadaş arasındaki Uyum	-.062*	-.062*	-.014	-.117***	-.043	-.094**
	Ebeveyn Arkadaş Etkisi	-.190***	-.239***	-.143***	-.254***	-.163***	-.295***
	Algılanan Akademik Başarı	-.251***	-.217***	-.199***	-.121***	-.207***	-.268***
	Sosyal Aktivitelere Katılma	.054	-.054	.047	-.098**	.042	-.019

*p<.05

**p<.01

***p<.001

Gelecek Beklentisi ile Sigara İçme ($r=-.129$), Alkol Kullanımı ($r=-.184$) ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.193$) arasında $p<.001$ düzeyinde; Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında ise ($r=-.065$) $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yıkıcılık Toleransı ile Sigara içme ($r=-.272$, $p<.001$), Alkol kullanımı ($r=-.365$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.328$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.353$, $p<.001$) ve Erken Yaşta cinsel ilişkiye girme arasında ($r=-.332$, $p<.001$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilik sistemi içerisinde yer alan son koruyucu faktör olan Başarı Beklentisi ile Sigara içme ve Anti-sosyal Davranışlar arasında $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Başarı Beklentisi ile Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ile problem davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde ise Problem Davranışların Ebeveynler Tarafından Onaylanmaması ile sigara içme ($r=-.213$), Alkol Kullanımı ($r=-.288$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.248$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.111$), ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.282$), arasında $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde Problem Davranışların Yaşanılan Çevre Tarafından Onaylanmaması ile sigara içme ($r=-.221$), Alkol kullanımı ($r=-.299$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.340$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.225$), ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.257$), arasında $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Problem Davranışların Arkadaşlar Tarafından Onaylanmaması ile sigara içme ($r=-.278$), Alkol kullanımı ($r=-.261$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.240$), ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.214$) arasında $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, Problem Davranışların Arkadaşlar Tarafından Onaylanmaması ile Anti-sosyal Davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Problem Davranışların Okuldaki Öğrenciler Tarafından Onaylanmaması ile sigara içme davranışı ($r=-.121$) arasında $p<.001$ düzeyinde, Erken Yaşta Cinsel İlişkiye girme ($r=-.070$) arasında $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ile sigara kullanımı ($r=-.141$), alkol kullanımı ($r=-.163$) ve uyuşturucu madde kullanımı ($r=-.140$) arasında $p<.001$ düzeyinde, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=-.089$) arasında $p<.01$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ile Anti Sosyal Davranışlar arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ile sadece erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=-.056$, $p<.05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ile Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Anti-sosyal Davranışlar arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Algılanan Sosyal Destek ile Problem Davranışlar Arasındaki ilişki incelendiğinde Aileden Algılanan Sosyal Destek ile Sigara İçme ($r=-.242$, $p<.001$), Alkol Kullanımı ($r=-.232$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.125$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.163$, $p<.001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.157$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde Öğretmenlerden Algılanan Sosyal Destek ile Sigara İçme ($r=-.286$, $p<.001$), Alkol Kullanımı ($r=-.239$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.140$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.101$, $p<.001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.144$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Alkol Kullanımı ($r=-.181$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.188$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.160$) arasında $p<.001$ düzeyinde, Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.088$) arasında $p<.01$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Sigara Kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yaşanılan Çevreden Algılanan Sosyal Destek ile Anti-Sosyal Davranışlar arasında ($r=-.113$) $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Yaşanılan Çevreden Algılanan Sosyal Destek ile Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Kontrol Düzeyi ile Problem Davranışlar Arasındaki ilişki incelendiğinde Ailenin Kontrol Düzeyi ile Sigara İçme ($r=-.144$), Alkol Kullanımı ($r=-.254$),

Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.143$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.196$) arasında $p<.001$ düzeyinde, Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.096$) arasında $p<.01$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Arkadaşların Kontrol Düzeyi ile Sigara içme ($r=-.248$, $p<.001$), Alkol kullanımı ($r=-.265$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.254$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.175$, $p<.001$) ve Erken Yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=-.367$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okulun Kontrol Düzeyi ile Alkol Kullanımı ($r=-.138$) ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.144$) arasında $p<.001$ düzeyinde, Sigara içme ($r=-.077$) arasında $p<.01$ düzeyinde, Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.061$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.071$) arasında ise $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi ile Alkol Kullanımı ($r=-.131$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.154$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.139$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.124$) arasında $p<.001$ düzeyinde, Sigara Kullanımı ($r=-.093$) ile arasında $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

İçerisinde bulunulan Sosyal Çevrenin Başarıya Verdiği Değer ile Problem Davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde Ailenin Başarıya Verdiği Değer ile Sigara İçme ($r=-.130$, $p<.001$), Alkol Kullanımı ($r=-.260$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.159$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.131$, $p<.001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.138$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Benzer şekilde Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer ile Sigara İçme ($r=-.228$, $p<.001$), Alkol Kullanımı ($r=-.342$, $p<.001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r=-.235$, $p<.001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.219$, $p<.001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r=-.275$, $p<.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer ile Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Anti-Sosyal Davranışlar ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Aile İlişkileri Memnuniyeti ile alkol kullanımı ($r=-.134$), uyuşturucu madde kullanımı ($r=-.137$) ve Anti-sosyal Davranışlar ($r=-.115$) arasında $p<.001$ düzeyinde, sigara kullanımı ($r=-.098$) ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r=-.080$) ile arasında

ise $p < .01$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Aile ile Birlikte Geçirilen Zaman ile alkol kullanımı ($r = .131$), uyuşturucu madde kullanımı ($r = .132$) ve Anti-sosyal Davranışlar ($r = .181$) ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($r = .129$) arasında $p < .001$ düzeyinde, sigara kullanımı ($r = .059$) ile arasında ise $p < .05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır

Ebeveyn-arkadaş arasındaki uyum ile Sigara ($r = .062$) ve Alkol Kullanımı arasında ($r = .062$) $p < .05$ düzeyinde, Anti-Sosyal Davranışlar ($r = .117$) arasında ise $p < .001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Ebeveyn-arkadaş Arasındaki Uyum ile Uyuşturucu Madde Kullanımı ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn-Arkadaş Etkisi ile Sigara İçme ($r = -.190$, $p < .001$), Alkol kullanımı ($r = -.239$, $p < .001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r = -.143$, $p < .001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r = -.254$, $p < .001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r = -.163$, $p < .001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Davranış Sistemi içerisinde koruyucu bir faktör olarak yer alan Algılanan Akademik Başarı ile Sigara İçme ($r = -.251$, $p < .001$), Alkol kullanımı ($r = -.217$, $p < .001$), Uyuşturucu Madde Kullanımı ($r = -.199$, $p < .001$), Anti-sosyal Davranışlar ($r = -.121$, $p < .001$) ve Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ($r = -.207$, $p < .001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal Aktivitelere Katılma ile problem davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde, Sosyal Aktivitelere Katılma ile Anti Sosyal Davranışlar ($r = -.098$, $p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, Sosyal Aktivitelere Katılma ile Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Problem Davranışlar İndeksi ile Koruyucu Faktörler arasındaki ilişki değerlendirildiğinde ise Problem Davranışlar ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Başarıya Verilen Değer ($r = -.339$), Gelecek Beklentisi ($r = -.152$), Okula Yönelik Pozitif Tutumlar ($r = -.277$) arasında $p < .001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki

bulunmaktadır. Ancak problem davranışlar ile Sağlığa Verilen Değer ve Başarı Beklentisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Problem Davranışlar ile Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; Problem Davranışlar ile Problem Davranışların Ebeveynler Tarafından Onaylanmaması ($r=-.308$), Problem Davranışların Arkadaşlar Tarafından Onaylanmaması ($r=-.276$), Problem Davranışların Yaşanılan Çevre Tarafından Onaylanmaması ($r=-.361$), Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=-.164$), Aileden Algılanan Sosyal Destek ($r=-.270$), Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ($r=-.180$), Öğretmenlerden Algılanan Sosyal Destek ($r=-.262$), Ailenin Kontrol Düzeyi ($r=-.243$), Arkadaşların Kontrol Düzeyi ($r=-.343$), Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi ($r=-.175$), Aile İlişkileri Memnuniyeti ($r=-.159$), Ailenin Başarıya Verdiği Değer ($r=-.246$) ve Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer ($r=-.373$) arasında $p<.001$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Problem Davranışlar ile Problem Davranışların Okuldaki Öğrenciler Tarafından Onaylanmaması ($r=-.081$) arasında $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; Problem Davranışlar ile Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri, Yaşanılan Çevreden Algılanan Sosyal Destek ve Arkadaşların Başarıya Verdiği Değer arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 20 Ergenlerin Problem Davranışlarının Koruyucu Faktörlerle Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Değişken	Standardize Edilmemiş Katsayılar Beta	Standardize Edilmiş Katsayılar Beta	t	R ²	R ² CHANGE
1	Kişilik Sistemi (Motivasyonel Yapı)			28.470***	.17	.17
	Başarıya Verilen Değer	-3,367	-,291			
	Gelecek beklentisi	-,386	-,103			
	Okula Yönelik Pozitif Tutumlar	-,908	-,207			
2	Kişilik Sistemi (Kişisel Kontrol Yapısı)			33.626***	.29	.12
	Yıkıcılık Toleransı	-1.062	-,369			
3	Algılanan Çevre Sistemi (Yakın Yapı)			30.434***	.39	.10
	Problem Davranışların Ebeveynler tarafından onaylanmaması	-,615	-,342			
	Problem Davranışların Arkadaşlar Tarafından Onaylanmaması	9.87	-,043			
	Problem Davranışların Yaşanılan Çevre Tarafından Onaylanmaması	-1,47	-,5.66			
	Uygun Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri	-,7.92	-,66			
	Aileden Algılanan Sosyal Destek	-,362	-,360			
	Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek	.321	.95			
	Öğretmenlerden Algılanan Sosyal Destek	-,159	-,91			
	Ailenin Kontrol Düzeyi	9.09	.67			
	Arkadaşların Kontrol Düzeyi	-,607	-3.43			
	Okulun Kontrol Düzeyi	.382	1.77			
	Yaşanılan Çevrenin Kontrol Düzeyi	-,702	-3.62			
	Aile İlişkileri Memnuniyeti	.480	5.60			
	Ailenin Başarıya Verdiği Değer	-,504	-1.48			
	Öğretmenlerin Başarıya Verdiği Değer	-1.402	-4.53			
4	Algılanan Çevre Sistemi (Uzak Yapı)			30.721***	.40	.01
	Ebeveyn Arkadaş Etkisi	-,622	-3.23			
5	Davranış Sistemi			31.191***	.41	.01
	Algılanan Akademik Başarı	-1.087	-4.09			

p<.001

Tablo 20’de de görüleceği gibi, Kişilik Sistemi, Algılanan Çevre Sistemi ve Davranış Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler birlikte ergenlerin problem davranışlarına ilişkin varyansın %41’ini açıklamaktadır ($p < .001$)

Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında Kişilik Sistemi, Motivasyonel Yapı içerisinde yer alan üç faktör incelenmiştir. Bu değişken tek başına bağımlı değişkeninin varyansının % 17’sini açıklamaktadır. İkinci aşamada Kişilik Sistemi Kişisel Kontrol Yapısı içerisinde yer alan değişkenler analize dahil edildiğinde varyans %29’a yükselirken bu değişken problem davranışların yordanmasında tek başına %12’lik bir katkı sağlamıştır. Üçüncü aşamada, analizde dahil edilen algılanan çevre sistemi, yakın yapı içerisinde yer alan değişkenlerle birlikte açıklanan varyans % 39’a yükselirken bu değişken problem davranışların yordanmasında tek başına %10’luk bir katkı sağlamıştır. Dördüncü aşamada, algılanan çevre sistemi, uzak yapı içerisinde yer alan değişken analize dahil edildiğinde varyans %40’a yükselirken bu değişken problem davranışların yordanmasında tek başına %1’lik bir katkı sağlamıştır. Hiyerarşik regresyon analizinin son aşamasında davranış sistemi içerisinde yer alan Algılanan Akademik Başarı analizine dâhil edilmiş ve bu değişken de açıklanan varyansa % 1’lik bir katkı sağlayarak, toplam varyans %41’e yükselmiştir.

Böylelikle, ergenlerin problem davranışlarının azalmasında, ergenin geleceğe yönelik hedefleri olmasının ve okula yönelik olumlu tutumlar benimsemesinin, yıkıcı davranışların tolere edilmemesi, aile ortamı ve arkadaşları arasında problem davranışlarının onaylanmamasının, ebeveynlerin uygun birer rol modeli olmasının, aile, arkadaş ve öğretilerden alınan sosyal desteği yeterli olarak algılaması, içinde bulunduğu sosyal sistemlerin olumsuz davranışları kontrol edici bir özelliğinin olması, aile ilişkilerinden memnun olması, ailenin ve öğretmenlerin akademik başarıya önem vermesi ve ergenin algıladığı akademik başarısının yüksek olması yordayıcı birer faktör olarak değerlendirilebilir.

4.2.3. Problem Davranışları Yordayan Risk Faktörleri

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Risk faktörlerinin, lise öğrencilerinde görülen problem davranışları (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) yordama gücü nedir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu probleme yanıt aranırken ilk olarak Kişilik Sistemi ve Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri ile Problem Davranış İndeksi arasındaki korelasyon katsayısı incelenmiştir. Ardından risk faktörleri ile problem davranışlar arasında $p<.001$ düzeyinde anlamlı korelasyonu olan alt ölçeklerin problem davranışları hangi oranda yordadığını belirleyebilmek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi ile ilgili bulgular Tablo 21’de, Hiyerarşik Regresyon Analizi ile ilgili bulgular Tablo 22’de yer almaktadır.

Tablo 21 Problem Davranışlar ile Risk Faktörleri Arasındaki Korelasyon Değerleri

	Risk Faktörleri	Problem Davranışlar					
		Sigara İçme	Alkol Kullanma	Uyuşturucu Madde Kullanımı	Anti-sosyal Davranışlar	Erken Yaşta Cinsel İlişkiye girme	PBI Toplam Puan
Kişilik Sistemi	Okulu Brakma Düşüncesi	.359***	.416***	.367***	.293***	.346***	.495***
	Yabancılaşma	.131***	.196***	.197***	.266***	.223***	.281***
	Depresyon	.180***	.163***	.152***	.208***	.083**	.228***
	Stres	.074**	.069*	.058*	.141***	.054	.116***
	Risk Alma Eğilimi	.321***	.345***	.294***	.347***	.348***	.460***
	Alkol Kullanma Nedenleri	.407***	.772***	.380***	.386***	.415***	.724***
Algılanan Çevre Sistemisi	Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri	.100***	.139***	.176***	.226***	.084**	.207***
	Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri	.384***	.468***	.456***	.466***	.455***	.615***
	Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri	.179***	.155***	.069*	.101***	.075**	.175***
	Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevre Modelleri	.156***	.170***	.216***	.272***	.244***	.282***
	Maddelere Ulaşılabilirlik	.283***	.407***	.379***	.365***	.318***	.494***
	Çetelere Ulaşılabilirlik	.177***	.278***	.334***	.339***	.350***	.396***
	Yaşanılan Çevre	.050	.155***	.308***	.253***	.198***	.247***
	Arkadaş Baskısı	.216***	.428***	.399***	.368***	.353***	.498***

* $p<.05$

** $p<.01$

*** $p<.001$

Tablo 21’de görüldüğü gibi, Sigara Kullanımı ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.359$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.131$, $p<.001$), Depresyon ($r=.180$, $p<.001$), Yıkıcılık Toleransı ($r=-.272$, $p<.001$), Risk Alma Eğilimi ($r=.321$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.407$, $p<.001$) ve Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi ($r=.074$, $p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sigara Kullanımı ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.407$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.407$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.407$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.407$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.283$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.177$, $p<.001$), Akran Baskısı ($r=.216$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Diğer yandan Sigara Kullanımı ile Benlik Algısı ve Yaşanılan Çevrenin Özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Alkol Kullanımı ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.416$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.196$, $p<.001$), Depresyon ($r=.163$, $p<.001$), Risk Alma Eğilimi ($r=.345$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.772$, $p<.001$) ve Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi ($r=.069$, $p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Alkol Kullanımı ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.139$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.468$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.155$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.170$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.407$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.278$, $p<.001$), Yaşanılan Çevrenin Özellikleri ($r=.155$, $p<.001$) ve Akran Baskısı ($r=.428$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.367$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.197$, $p<.001$), Depresyon ($r=.152$, $p<.001$), Risk Alma Eğilimi ($r=.294$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.380$, $p<.001$) ve Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi ($r=.058$, $p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.176$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.456$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.069$, $p<.05$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.216$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.379$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.334$, $p<.001$), Yaşanılan Çevrenin Özellikleri ($r=.308$, $p<.001$) ve Akran Baskısı ($r=.399$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anti-sosyal Davranışlar ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.293$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.266$, $p<.001$), Depresyon ($r=.208$, $p<.001$), Risk Alma Eğilimi ($r=.347$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.386$, $p<.001$) ve Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi ($r=.141$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Anti-sosyal Davranışlar ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.226$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.466$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.101$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.272$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.365$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.339$, $p<.001$), Yaşanılan Çevrenin Özellikleri ($r=.253$, $p<.001$) ve Akran Baskısı ($r=.368$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.346$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.223$, $p<.001$),

Depresyon ($r=.083$, $p<.01$), Risk Alma Eğilimi ($r=.348$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.415$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.084$, $p<.01$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.455$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.075$, $p<.01$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.244$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.318$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.350$, $p<.001$), Yaşanılan Çevrenin Özellikleri ($r=.198$, $p<.001$) ve Akran Baskısı ($r=.353$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Diğer yandan Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme ile Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Problem Davranışlar İndeksi ile Kişilik Sistemi içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi ($r=.495$, $p<.001$), Yabancılaşma ($r=.281$, $p<.001$), Depresyon ($r=.228$, $p<.01$), Günlük Yaşamda Algılanan Stres Düzeyi ($r=.116$, $p<.001$), Risk Alma Eğilimi ($r=.460$, $p<.001$), Alkol Kullanma Nedenleri ($r=.724$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Problem Davranışlar İndeksi ile Algılanan Çevre sistemi içerisinde yer alan Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri ($r=.207$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ($r=.615$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri ($r=.175$, $p<.001$), Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevredeki Modeller ($r=.282$, $p<.001$), Maddelere Ulaşılabilirlik ($r=.494$, $p<.001$), Çetelere Ulaşılabilirlik ($r=.396$, $p<.001$), Yaşanılan Çevrenin Özellikleri ($r=.247$, $p<.001$) ve Akran Baskısı ($r=.498$, $p<.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 22 Ergenlerin Problem Davranışlarının Risk Faktörleri Tarafından Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Değişken	Standardize Edilmemiş Katsayılar	Standardize Edilmiş Katsayılar	t	R ²	R ² CHANGE
		Beta	Beta			
1	Kişilik Sistemi (Motivasyonel Yapı) Okulu Bırakma Düşüncesi	2.471	.495	53.890***	.24	.24
2	Kişilik Sistemi (Kişisel İnanç Sistemi) Yabancılaşma Depresyon Stres	1.030 .386 -8.47	.145 .070 -.012	15,202***	.27	.03
3	Kişilik Sistemi (Kişisel Kontrol Yapısı) Risk Alma Eğilimi Alkol Kullanma Nedenleri	.594 1,070	.111 .565	13.016***	.61	.34
4	Algılanan Çevre Sistem (Yakın Yapı) Problem Davranışlarla İlgili Ebeveyn Modelleri Problem Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri Problem Davranışlarla İlgili Okuldaki Öğrenci Modelleri Problem Davranışlarla İlgili Yaşanılan Çevre Modelleri	.645 1.065 .143 .225	.041 .254 .036 .024	5.605***	.66	.05
5	Algılanan Çevre Sistem (Uzak Yapı) Maddelere Ulaşılabilirlik Çetelere Ulaşılabilirlik Yaşanılan Çevre Arkadaş Baskısı	.477 1.063 .342 .329	.049 .158 .036 .040	4.036***	.68	.02

p<.001

Tablo 22'de de görüleceği gibi, Kişilik Sistemi ve Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri birlikte ergenlerin problem davranışlarına ilişkin varyansın %68'ini açıklamaktadır (p<.001).

Beş aşamada gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında Kişilik Sistemi'nde Motivasyonel Yapı içerisinde yer alan Okulu Bırakma Düşüncesi tek başına bağımlı değişkenin varyansının % 24'ünü açıklamaktadır. İkinci aşamada

Kişilik Sistemi'nde Kişisel İnanç Sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri analize dahil edildiğinde açıklanan varyans %27'ye yükselirken, bu değişken tek başına %3'lük bir katkı sağlamaktadır. Üçüncü aşamada Kişilik Sistemi'nde Kişisel Kontrol Yapısı içerisinde yer alan risk faktörleri eklendiğinde açıklanan varyans .61'e yükselirken, bu değişken tek başına %34'lük bir katkı sağlamıştır. Dördüncü aşamada algılanan çevre sistemi'nde yakın yapı içerisinde yer alan değişkenler analize dahil edildiğinde, açıklanan varyans % 66'ya yükselirken bu değişken problem davranışların yordanmasında tek başına %5'lik bir katkı sağlamıştır. Beşinci aşamada Davranış Sistemi'nde uzak yapı içerisinde yer alan risk faktörleri hiyerarşik regresyon analizine dâhil edilmiş ve bu değişken de açıklanan varyansa % 2'lik bir katkı sağlayarak toplam varyans %68'e yükselmiştir.

Böylelikle, ergenlerin problem davranışlarının, okulu bırakma düşüncelerini olması, kendilerine yabancılaşma yaşamaları, depresif duygu durumu, günlük yaşamda algılanan stres, risk alma eğiliminin artması ve ergenin içerisinde bulunduğu sosyal çevre içerisinde problem davranışlarla ilgili rol modellerinin olması, sigara, alkol vb maddelere rahat ulaşabilir olması, arkadaşları tarafından baskı görmesi ve son olarak yaşanan çevrenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ile açıklanabileceği görülmektedir.

4.2.4. Problem Davranışları Yordayan Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri ile Sosyo-Demografik Değişkenler

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Koruyucu faktörler ve risk faktörleri ile sosyo-demografik faktörler, lise öğrencilerinde görülen problem davranışların (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme) yordmakta mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Koruyucu faktörler ve risk faktörleri ile sosyo-demografik değişkenlerin bir arada problem davranışları hangi oranda yordadığı hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 23'de yer almaktadır.

Tablo 23 Ergenlerin Problem Davranışlarının Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri ile Sosyo-demografik Faktörler Tarafından Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Değişken	Standardize Edilmemiş Katsayılar Beta	Standardize Edilmiş Katsayılar Beta	t	R2	R2 CHANGE
1	Sosyo-demografik Faktörler			16.039***	.09	.09
	Cinsiyet	-6.379	-.179			
	Yaş	4,901	.225			
2	Cinsiyet ile ilgili etkileşimler			23.402***	.53	.44
	Cinsiyet x Koruyucu Faktörler	-3.67	-2.94			
	Cinsiyet x Risk Faktörleri	.284	.95			
3	Yaş ile ilgili etkileşimler			24.190***	.58	.05
	Yaş x Koruyucu Faktörler	-3,49	-.410			
	Yaş x Risk Faktörleri	.116	.852			
4	Risk x Koruyucu Faktörlerin Etkileşimi			7.035***	.59	.01
	Koruyucu x Risk Faktörleri	1.83	-.058			

p<.001

Tablo 23’de de görüleceği gibi, Kişilik Sistemi ve Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ve risk faktörleri birlikte sosyo-demografik faktörler ergenlerin problem davranışlarına ilişkin varyansın %59’unu açıklamaktadır (p<.001).

Dört aşamada gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında Sosyo-demografik değişkenler içerisinde yer alan cinsiyet ve yaş faktörleri tek başına bağımlı değişkeninin varyansının % 9’unu açıklamaktadır. Hiyerarşik regresyon analizinde ikinci aşamada koruyucu ve risk faktörlerinin cinsiyetle etkileşimi yordamaya katılınca açıklanan toplam varyans oranı %53’e yükselmiş ve bu değişkenler tek başına %44’lük katkı sağlamıştır. Üçüncü aşamada sınıf düzeyi ile birlikte koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşiminin yordayıcı değişken olarak ele alınmasıyla açıklanan toplam varyans oranı %58’e yükselmiş ve bu değişken tek

başına %5'lik bir katkı sağlamıştır. Dördüncü boyutta yordamaya katılan koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşimi toplam varyansa tek başına %.01'lük bir katkı sağlarken açıklanan toplam varyans oranı %59'ya yükselmiştir.

Böylelikle, ergenlerin problem davranışlarının sınıf düzeyinin artması, cinsiyet farklılığı, koruyucu ve risk faktörlerinin cinsiyet ve yaşla etkileşimi ve son olarak koruyucu ve risk faktörlerinin birbirleriyle olan etkileşimiyle açıklanabileceği görülmektedir.

4.2.5.Problem Davranışların Sosyo-demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Araştırmanın beşinci alt problemi “Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmada ergenlerin problem davranışlarında cinsiyetlerine göre bir fark olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 24'de sunulmaktadır.

Tablo 24'de de görüleceği gibi, sigara kullanımı ($t= 7.20, p<.001$), alkol kullanımı ($t= 5.59, p<.001$), uyuşturucu madde kullanımı ($t= 6.34, p<.001$) ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme ($t= 13.99, p<.001$) cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterirken anti-sosyal davranışlar cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Cinsiyet değişkenine göre sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile erken yaşta cinsel ilişkiye girme ile ilgili olarak alt ölçeklerden alınan puan ortalamaları incelendiğinde, erkeklerin problem davranışlara yönelik puan ortalamalarının kızlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 24 Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve t Testi Sonuçları

Değişkenler	Sigara İçme		Alkol Kullanma		Uyuşturucu Madde Kullanma		Anti-sosyal Davranışlar		Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme		PBI	
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
Kız	5.15	3.72	10.04	8.25	10.01	2.11	15.51	5.52	.74	1.84	41.47	16.18
Erkek	6.88	4.70	12.75	8.79	10.85	2.58	15.94	6.63	2.90	3.46	49.35	18.56
	t= 7.20***		t= 5.59***		t= 6.34***		t= 1.23		t= 13.99***		t= 7.98***	

*** p<.001

Elde edilen bu bulgu, erkeklerin kızlara göre daha fazla problem davranış sergilediği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın altıncı alt problemi “Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar yaş ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmada ergenlerin problem davranışlarında yaş ve sınıf düzeylerine göre bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi tekniği ile incelenmiştir. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 25’de yer almaktadır.

Tablo 25 Yaş ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre Öğrencilerin Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	n	Sigara İçme		Alkol Kullanma		Uyuşturucu Madde Kullanma		Anti-sosyal Davranışlar		Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme		PBI		
		\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	
Yaş	13-14	31	5.64	3.45	10.51	9.10	10.16	2.98	16.87	6.58	1.77	2.77	45.96	20.6
	15	301	4.55	3.37	9.22	7.89	10.10	2.28	14.95	5.41	.94	2.08	39.78	15.6
	16	426	5.03	3.39	9.30	7.65	10.08	2.02	15.47	5.82	1.48	2.55	41.38	15.7
	17	313	7.41	4.95	14.23	8.81	10.82	2.58	16.80	6.63	2.19	3.34	51.48	18.1
	18-19	166	8.16	4.93	14.77	9.06	10.81	2.,65	15.40	6.31	2.98	3.66	52.15	18.9
			F= 36.87***		F= 28.32***		F= 7.79***		F= 4.33***		F= 16.63***		F= 30.80***	
Sınıf	9. sınıf	492	4.67	3.25	8.59	7.29	9.79	1.87	14.73	5.35	.95	2.21	38.7	14.82
	10.sınıf	399	6.52	4.63	12.99	9.21	10.9	2.58	16.65	6.08	2.10	3.07	49.19	18.90
	11.sınıf	346	7.12	4.68	13.17	8.63	10.6	2.57	16.01	6.76	2.44	3.34	49.43	17.56
			F= 40.62***		F=42.85 ***		F= 28.96***		F= 11.88***		F= 32.70***		F= 57.14***	

*** p<.001

Tablo 25’de görüldüğü gibi, Problem Davranış İndeksi, yaş değişkeni açısından değerlendirildiğinde ergenlerin sigara kullanımı, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, anti-sosyal davranışları ve erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye göre yaş gruplarına ilişkin puanlarının ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Yaş gruplarına göre farklılaşmanın hangi yaş gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; 17 yaşındaki ve 18-19 yaşındaki ergenlerin sigara kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 36.87, p<.001$], alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 28.32, p<.001$], uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 7.79, p<.001$], erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 16.63, p<.001$] 13-14 yaş,15 yaş ve 16

yaşındaki ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir. Ayrıca 17 yaşındaki ergenlerin anti-sosyal davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları diğer yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir [$F_{(2-1232)} = 4.33, p < .001$].

Araştırma sonuçları, problem davranışların sınıf düzeyine göre de anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Sınıf düzeyine göre farklılaşmanın hangi yaş gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre 10. ve 11.sınıfa devam eden ergenlerin sigara kullanımına yönelik puan ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 40.62, p < .001$], alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 42.85, p < .001$], uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 28.96, p < .001$], anti-sosyal davranışlar kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 11.88, p < .001$], erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye yönelik puanlarının ortalamaları [$F_{(2-1232)} = 32.70, p < .001$], 9. sınıfa devam eden ergenlerin ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

Başka bir anlatımla, ergenlerin problem davranışları yaş ve sınıf düzeyi değişkenine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Elde edilen bu bulgu denecelerimizi destekler niteliktedir.

Araştırmanın yedinci alt problemi “Lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar sosyo-kültürel değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmada ergenlerin problem davranışlarında sosyo-kültürel değişkenlere göre daha göre bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi tekniği ile incelenmiştir. Bu analize ilişkin bulgular Tablo 26’da yer almaktadır.

Tablo 26 Sosyo-kültürel Değişkenlere Göre Öğrencilerin Problem Davranışlar İndeksinden ve Alt Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	n	Sigara İçme		Alkol Kullanma		Uyuşturucu Madde Kullanma		Anti-sosyal Davranışlar		Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme		PBI	
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
Annenin eğitim düzeyi													
Okuma yazma bilmiyor	102	6.50	3.98	13.12	9.80	11.04	2.80	15.72	6.637	3.00	1.82	48.60	20.28
İlkokul mezunu	508	6.01	4.30	13.32	9.69	10.20	2.17	15.53	6.057	2.19	2.88	43.36	17.00
Ortaokul mezunu	173	6.64	4.714	9.83	8.03	10.60	2.479	15.84	5.975	1.77	3.20	48.21	19.59
Lise mezunu	294	5.46	4.21	11.82	8.429	10.22	2.274	15.74	5.907	1.79	2.49	44.98	17.11
Y.Okul/Üniversite Mezunu	150	5.30	3.793	11.34	7.98	10.51	2.553	16.06	6.27	1.72	2.94	44.42	16.69
F Değeri		F=4.301**		F=6.62***		F=7.082***		F=.208		F=1.90*		F=4.00**	
Babannın eğitim düzeyi													
Okuma yazma bilmiyor	27	6.22	3.67	13.0	10.69	11.81	3.49	15.74	7.25	1.8	2.58	48.62	21.65
İlkokul mezunu	422	6.63	4.65	10.97	8.56	10.37	2.31	15.42	6.39	1.85	2.78	45.33	17.63
Ortaokul mezunu	212	6.22	4.29	11.99	8.77	10.46	2.26	15.74	5.44	1.91	2.98	46.35	18.26
Lise mezunu	308	5.16	3.75	10.07	8.13	10.09	2.25	14.94	5.65	1.93	3.20	41.53	16.19
Y.Okul/Üniversite Mezunu	260	5.56	4.20	12.46	8.72	10.58	2.48	17.03	6.19	1.26	2.46	47.50	18.32
F Değeri		F=4.94**		F=2.95*		F=3.59**		F=3.72**		F=2.23		F=3.96**	
Kardeş Sayısı													
Tek Çocuk	147	5.61	4.10	10.89	7.97	10.17	2.08	15.60	5.84	1.78	2.76	44.06	16.39
2 kardeş	597	5.83	4.29	11.17	8.51	10.46	2.47	15.76	6.21	1.61	2.86	44.85	17.30
3 kardeş	277	5.89	4.11	11.13	8.82	10.19	2.23	15.79	5.88	1.81	2.76	44.83	18.57
4 kardeş ve +	209	6.72	4.61	11.99	9.03	10.68	2.48	15.65	6.06	2.00	3.38	47.07	18.96
F Değeri		F=2.90*		F=.939		F=1.95		F=.74		F=.95		F=1.98*	

Tablo 26'nın devamı

	n	Sigara İçme		Alkol Kullanma		Uyuşturucu Madde Kullanma		Anti-sosyal Davranışlar		Erken Yaşta Cinsel İlişkiye Girme		PBİ	
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
Anne baba birlikteliği													
Birlikte yaşıyorlar	1050	5.72	4.13	10.93	8.48	10.34	2.32	15.58	6.05	1.65	2.90	44.24	17.49
Ayrı yaşıyorlar	42	7.97	4.80	13.66	9.23	11.11	2.74	16.64	5.12	1.95	2.29	51.35	19.37
Boşandılar	81	6.75	4.49	12.37	8.02	10.38	2.32	16.35	6.61	2.02	2.72	47.88	15.04
Anne öldü	12	12.0	5.46	21.83	6.63	10.16	2.16	22.25	5.20	2.33	1.72	68.66	9.93
Babam öldü	45	6.77	4.96	10.73	9.51	10.13	2.20	13.73	4.27	2.46	4.10	43.84	20.15
F Değeri		F= 8.75***		F=8.15 ***		F= 9.91***		F= 6.72***		F= 2.97*		F= 10.09***	

Tablo 26'da da görüldüğü gibi Problem Davranış İndeksi, anne ve babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliği değişkenleri açısından değerlendirildiğinde annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliğine göre ergenlerin sigara kullanımına ilişkin puanlarının ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; annesi okuma yazma bilmeyen ergenlerin sigara kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları diğer gruplara göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 4.401$, $p<.001$]. Babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; babası okuma yazma bilmeyen ergenlerle, babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan ergenlerin sigara kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları babası lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 4.94$, $p<.001$]. Kardeş sayısına göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; 4 ve daha fazla sayıda kardeşi olan ergenlerin sigara kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları tek çocuk yada 2-3 kardeş olanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur [$F_{(4-1232)}= 2.90$, $p<.01$]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; annesi ölmüş olan ergenlerin sigara kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları anne babası

birlikte olan, ayrı yaşayan ve boşanan ergenlerle babası ölmüş olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [F₍₅₋₁₂₃₁₎= 8.75 , p<.001].

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliğine göre ergenlerin alkol kullanımına ilişkin puan ortalamaları arasındaki farklılık değerlendirildiğinde anne babanın eğitim düzeyi ve anne baba birlikteliği değişkenlerine göre alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; annesi okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu olan ergenlerin alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları annesi ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [F₍₅₋₁₂₃₁₎= 6.62 , p<.001]. Babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; babası okuma yazma bilmeyen ergenlerle, babası üniversite mezunu olan ergenlerin alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları babası ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [F₍₅₋₁₂₃₁₎= 2.95 , p<.05]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; annesi ölmüş olan ergenlerin alkol kullanımına yönelik puan ortalamaları anne babası birlikte olan, ayrı yaşayan ve boşanan ergenlerle babası ölmüş olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [F₍₅₋₁₂₃₁₎= 8.15 , p<.001].

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliği değişkenlerine göre ergenlerin uyuşturucu madde kullanımına ilişkin puanlarının ortalamaları arasındaki farklılık değerlendirildiğinde anne ve babanın eğitim düzeyi ile anne baba birlikteliği değişkenlerine göre uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; annesi okuma yazma bilmeyen ergenlerin uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları annesi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı

düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 7.08, p<.001$]. Babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; babası okuma yazma bilmeyen ergenlerin uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları babası ilkököl, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 3.59, p<.01$]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; anne babası ayrı yaşayan ergenlerin uyuşturucu madde kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları anne babası birlikte olan ya da boşanan ergenlerle anne - babası ölmüş olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 9.91, p<.001$].

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliği değişkenlerine göre ergenlerin anti-sosyal davranışlarına ilişkin puan ortalamaları arasındaki farklılık değerlendirildiğinde babanın eğitim düzeyi ile anne baba birlikteliği değişkenlerine göre anti-sosyal davranışlarına yönelik puanlarının ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; babası üniversite mezunu olan ergenlerin anti-sosyal davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları babası okuma-yazma bilmeyen ve babası ilkököl, ortaokul, ve lise mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 3.72, p<.01$]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; annesi ölmüş olan ergenlerin anti-sosyal davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları anne babası birlikte olan, ayrı yaşayan ve boşanan ergenlerle babası ölmüş olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)}= 6.72, p<.001$].

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliğine göre ergenlerin erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye ilişkin puan ortalamaları arasındaki farklılık değerlendirildiğinde annenin eğitim düzeyi ile anne baba birlikteliği değişkenlerine göre erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye yönelik puanlarının ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan

Scheffe testinin sonuçlarına göre; annesi okuma yazma bilmeyen ergenlerin erken yaşta cinsel ilişkiye girmeye yönelik puanlarının ortalamaları annesi ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)} = 1.90, p < .05$]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; anne ve babası ölmüş olan ergenlerin alkol kullanımına yönelik puanlarının ortalamaları anne babası birlikte olan, ayrı yaşayan ve boşanan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)} = 2.97, p < .05$].

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliği değişkenlerine göre ergenlerin genel olarak problem davranışlarına ilişkin puan ortalamaları arasındaki farklılık değerlendirildiğinde ergenlerin problem davranışları ile annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve anne baba birlikteliği gruplarına ilişkin puan ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; annesi okuma yazma bilmeyen ve ilkökul mezunu olan ergenlerin problem davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları annesi, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)} = 4.00, p < .01$]. Babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; babası okuma yazma bilmeyen ve üniversite mezunu olan ergenlerin problem davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları babası ilkökul, ortaokul ve lise mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)} = 3.96, p < .01$]. Kardeş sayısına göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; 4 ve daha fazla sayıda kardeşi olan ergenlerin problem davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları tek çocuk yada 2-3 kardeş olanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur [$F_{(4-1232)} = 1.98, p < .05$]. Anne baba birlikteliğine göre farklılaşmanın hangi gruplarından kaynaklandığını bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçları; annesi ölmüş olan ergenlerin problem davranışlara yönelik puanlarının ortalamaları anne babası birlikte olan, ayrı yaşayan ve boşanan ergenlerle babası ölmüş olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir [$F_{(5-1231)} = 10.09, p < .001$].

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek bu faktörlerin problem davranışları ne derecede yordadığı belirlenmiştir. Araştırma kapsamında problem davranışların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da değerlendirilmiştir. Bu bölümde ilk olarak problem davranışların görülme sıklığı ile problem davranışların birbirleriyle ilişkisi literatür ışığında değerlendirilecektir. Ardından problem davranışlarla risk faktörleri ve koruyucu faktörler arasındaki ilişki ve problem davranışları yordayan koruyucu ve risk faktörleri yorumlanacaktır. Son aşamada ise problem davranışlar ve sosyo-demografik ve sosyo-kültürel değişkenlerle ilgili bulgular yorumlanacaktır.

5.1. Problem Davranışların Görülme Oranları

Araştırma sonucunda ergenlerin yaşam boyu sigara içme oranları %54.9, son bir yıl içerisinde sigara kullanma oranları %32.6, haftada bir-iki kez gibi düzenli sigara kullanma oranları ise %21.1 olarak belirlenmiştir. Alkol kullanım oranları değerlendirildiğinde yaşamlarında en azından bir kere alkollü içki içen ergenlerin oranının %55 olduğu görülürken, son 6 ay içerisinde alkol kullanım oranının %36.7, haftada iki üç kez gibi düzenli alkol kullanım oranının ise %5.6 olduğu görülmektedir. Yaşam boyu esrar kullanım oranları %20.2, son 6 içerisinde farklı oranlarda esrar kullanım sıklığı %19.2, haftada 1-2 kere esrar kullanım sıklığı %2.7 ve hemen hemen her gün esrar kullananların oranı %1 olarak belirlenmiştir. Esrar dışındaki diğer uyuşturucu maddelerin kullanım sıklığı incelendiğinde ilk sıralarda %13.4 ile doktor kontrolü dışında kullanılan sakinleştiriciler ve %12.4 ile extazi yer almaktadır. Ardından %10 ile eroin, %9.7 ile amfetaminler ve %9.5 ile LSD

gelmektedir. Kullanım sıklığı en az olan maddeler boya, tiner, yapıştırıcı ve diğer inhalantlar (%8.7) ile kokaindir (%8.5).

Değişik ülkelerde aynı yaş grubu üzerinde yapılan çalışmalarda sigara kullanım oranlarının %34 ile %84 arasında değiştiği (Vogel, Hurford, Smith ve Cole, 2003; Young-Ho, 2001; Kim, 2002) alkol kullanımının %51 ile %62 arasında (Young-Ho, 2001; Windle ve Windle, 2005) ve uyuşturucu madde kullanımının %4-%41 arasında (Young-Ho, 2001; Johnston, O'Malley ve Bachman, 1995; Akt: Baer MacLean ve Marlatt, 1998; Boyd, McCabe ve d'Arcy, 2003; Hulse, Robertson, Tait, 2000) değiştiği görülmektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalar gözden geçirildiğinde ise Okan ve arkadaşlarının (1993) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %1.6'sının haftada bir iki kez alkol kullandığı belirtilirken, alkol kullanım oranlarının 14-15 yaş arası gençlerde %4.7, 16-17 yaş arası gençlerde ise %11.6 olduğu görülmektedir. Akın (1997) tarafından yapılan çalışmada ise liselerde alkol kullanan öğrencilerin oranı %19.5 olarak bulunmuştur (Akt: Türkcan, 1999).

Ögel ve ark (1998) tarafından yürütülen SAMAY 98 projesinde Türkiye genelinde esrar kullanım sıklığının %3 oranında olduğu belirtilmiştir. Ögel, Taner ve Eke (2006) tarafından İstanbul il merkezi'nde lise öğrencileriyle yapılan farklı bir çalışmada yaşam boyu sigara kullanımı %37, alkol kullanımı %51, esrar kullanımı %5.8, ekzotik kullanımı %3.1 ve uçucu maddelerin kullanım oranı %5.9 olarak bulunmuştur. Yukarıda yer alan oranlar, bu çalışmada elde edilen oranlarla karşılaştırıldığında, yıllar içerisinde öğrencilerin bu maddeleri kullanım oranlarında bir artış olduğu ve bu maddelerin kullanım oranlarının illere göre farklılaştığı söylenebilir.

İstanbul ilinde lise öğrencilerinde 5 yıl arayla yapılan iki araştırmanın sonuçları da lise öğrencilerinde esrar ve ekzotik kullanım oranlarının arttığını göstermektedir (Ögel, Taner ve Eke, 2006).

Araştırmada elde edilen bulgular, yurt dışında yapılan çalışmalar ile karşılaştırıldığında sigara ve alkol kullanım oranlarının Batı toplumlarına göre belirgin bir farklılık göstermediği, öte yandan uyuşturucu madde kullanım oranlarının Batı toplumlarına göre daha düşük olduğu söylenebilir.

Sigara, alkol ve diğer uyuşturucu maddelerle tanışma yaşı bireyin psiko-sosyal sağlıklılığı açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Ne kadar erken yaşta problem davranışlar sergilenmeye başlarsa ergenlik, genç yetişkinlik ve yetişkin dönemlerinde bireylerin gerek fiziksel gerekse psiko-sosyal sağlıklarının olumsuz olarak etkilenme olasılıkları artmaktadır (Bennett, Lipman, Beown, Racine, Boyle, ve Offord, 1999). Sigaranın hem kullanan kişilere hem de pasif içiciler üzerinde pek çok olumsuz etkisinin olmasına bağlı olarak sigara kullanımı, önlenebilir erken ölüm nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Dabak, 2004).

WHO'nun Akıl Sağlığı ve Madde İstismarı Bölümü 2004 yılı raporunda 14 yaş ve altında alkol kullanmaya başlayan gençlerin 20 yaş ve üzerinde alkol kullanmaya başlayan gençlere göre bağımlı olma olasılığının dört kat daha fazla olduğu belirtilmektedir (Akt: Taşçı, Atan ve Durmaz, 2006).

Araştırmaya katılan ergenlerin sigaraya başlama yaşı değerlendirildiğinde, ergenlerin %14'ünün 15-16 yaşlarında sigara içmeye başladığı, %12'sinin 12-14 yaşlarında, %8.6'sının 12 yaşından daha önce, %3.5'inin ise 17-18 yaşında sigara başladığı belirlenmiştir.

Araştırmada alkollü içki içmeye %7.9'unun, ilk kez 12 yaşından önce, %13.3'ünün 12-14 yaşları arasında, %17.4'ünün, 15-16 yaşları arasında, %5.2'sinin ise 17 yaşından sonra alkol kullanmaya başladığı saptanmıştır. Esrar kullanan ergenlerin büyük bir çoğunluğu (%7.8) ise bu maddeyi ilk kez 12-14 yaşları arasında kullandığını belirtmiştir.

Sigara, alkol ve diğer uyuşturucu maddeler kullanım oranlarına göre değerlendirildiğinde, gençler arasında en yaygın olarak sigara ve alkolün, ardından

ise uyuşturucu maddelerin kullanıldığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu ilgili literatürle benzerlik göstermektedir (Ögel, Taner ve Yılmazçetin, 2003; Johnston, 2003; Boyd, McCabe ve d'Arcy, 2003).

Araştırmaya katılan ergenler anti-sosyal davranışlar açısından değerlendirildiğinde ise %16.8'inin mağazadan herhangi bir şey çalmadığı, %25.6'sının genel ya da kişisel eşyalara bilerek zarar verdiği, %19.2'sinin kendisine ait olmayan değerli bir şeyi aldığı, %41.8'inin öğretmenlerine, %43'ünün ebeveynlerine yalan söylediği, %39.5'nin arkadaşları hoşlanmadığı bir şeyler yaptığı zaman arkadaşlarına vurduğu, %22.2'sinin okulda bıçak tabanca vb silahlar getirdiği, %27.2'sinin kendi grubundan olmayan öğrencilere kötü davrandıkları ve onlarla dalga geçtikleri, %72.3'ünün ise sınavlarda kopya çektiği görülmektedir.

Okullarda yaşanan şiddet olaylarındaki artış son dönemde kitle iletişim araçlarında da yer almaktadır. Elde edilen araştırma bulgularına göre öğrencilerin yaklaşık ¼'ünün okula bıçak, tabanca vb silahlar getirdiğini belirtmesi iki soruyu beraberinde getirmektedir. Birinci soru: bu aletleri yanlarında getiren ergenlerin temel düşüncesi başkalarına zarar vermek mi? İkinci soru ise öğrenciler okul ortamında kendilerini güvende hissetmedikleri için kendilerini korumak amacıyla mı bu aletleri yanlarında taşıyorlar. Bu soruların cevaplanması önleme ve müdahale çalışmalarının içeriğinin şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Konuyla ilgili nitel araştırmaların yapılmasının konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi sahibi olunmasına yardımcı olunacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlerin %20.4'ünün cinsel ilişkiye girdiği belirlenmiştir. Ergen cinselliği, ergenin kendi cinsel kimliği ile bütünleştiğini gösteren ve normal gelişimin parçası olan karşı cinsten hoşlanma, flört etme isteği gibi çok sayıda duygu ve davranışı içermektedir. Ancak ergen cinselliği içerisinde yer alan bazı duygu ve davranışlar ergeni hamilelik ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi risklerle de karşı karşıya getirmektedir (Graber, Brooks-Gunn, Galen,1998).

Bu çalışmada ergenlere korunma yöntemleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre cinsel ilişkide bulunan ergenlerin %46.4'ü ilk kez cinsel ilişkiye girdiklerinde herhangi bir korunma yöntemini kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Cinsel ilişkide bulunurken düzenli olarak herhangi bir korunma yöntemini kullananların oranı ise %20'dir. Ergenler arasında en sık kullanılan korunma yönteminin ise dışarı boşalma yöntemi olduğu görülmektedir. Son olarak cinsel ilişkide bulunanların %50'si hamile kadıklarını ya da bir kızı hamile bıraktıklarını belirtmişlerdir.

Elde edilen bu bulgular, ergenlerin korunma yöntemleri ve cinsel ilişkide korunmanın önemi hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadığını düşündürmektedir.

5.2. Problem Davranışlar Arasındaki İlişki

Literatürde yer alan bazı çalışmalar (Farrell et al., 1992; Gillmore et al., 1991; Tildesley et al.,1995; White & Labouvie, 1994) ise ergenlerin herhangi bir alanda problem davranış göstermesinin diğer problem davranışları da göstereceği anlamına gelmediğini göstermektedir (Akt: Willoughby, Chalmers, Busseri, 2004).

Ancak, Jessor (1998), problem davranış teorisinde, bir alanda görülen problem davranışların diğer alanda görülen problem davranışlarında görülme sıklığını arttıracaklarını belirtmektedir. Bu araştırmada da sigara, alkol veya uyuşturucu maddelerden herhangi birisini kullanan öğrencilerin diğer maddeleri kullanma oranlarının bu maddeleri hiç kullanmayan öğrencilere göre biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Problem davranış teorisi dışında farklı çalışmalarda bu maddelerin kullanım oranlarının birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Osgood, Johnston, O'Malley ve Bachman, 1988; Schorling, Gutgesell, Klas, Smith ve Keller, 1994; Byrnes, 2003).

Genel olarak madde kullanımının ilk olarak sigara ardından alkol kullanımı ile başladığı (Kandel, Yamaguchi ve Chen, 1992) aynı zamanda anti-sosyal

davranışları gösteren bireylerin zaman içerisinde bu davranışlarının şiddetini arttırdığı (Loeber ve ark, 1993) bilinmektedir.

Amerika'da Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi (2001) tarafından yapılan çalışmada sigara içen gençlerin içmeyenlere göre 3 kat daha fazla silah taşıdığı ve alkol kullandığı, yine sigara içen gençlerin içmeyenlere göre 8 kat daha fazla esrar kullandıkları, 22 kat daha fazla uyuşturucu madde kullandıkları belirlenmiştir (Akt: Burgess, 2002).

Bu çalışmada da herhangi bir alanda problem davranış sergileyen ergenlerin diğer alanlarda da problem yaşama olasılığının problem davranışları sergilemeyen ergenlere göre biraz daha fazla olduğu bulunmuştur. Yukarıdaki bilgiler ışığında özellikle madde kullanan gençlerin gelecekte karşılaşılabilecekleri sorunların ciddiyeti düşünüldüğünde okullarda müdahale çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesinin gerekliliğine inanılmaktadır.

5.3. Problem Davranışlarla Koruyucu Faktörler Arasındaki İlişki

Koruyucu faktörler, yüksek risk altında olmayan, arkadaşlarına göre daha az riskli davranışlarda bulunan, riskli davranışları denese bile bu davranışlardan çabuk bir şekilde vazgeçen ergenlerin ortak noktaları hakkında farkındalık kazanılmasına yardımcı olmaktadır.

Bu araştırmada koruyucu faktörler, Problem Davranış Teorisi'ne göre Kişilik Sistemi, Algılanan Çevre Sistemi ve Davranış Sistemi olmak üzere üç ana sistem içerisinde değerlendirilmiştir. Kişilik Sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler ile problem davranışlar arasındaki ilişki incelendiğinde; akademik başarıya önem veren, geleceğe yönelik olumlu beklentileri olan, okula yönelik pozitif tutumları olan ergenlerin problem davranışları sergileme olasılığının biraz daha az olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıda bahsedilen değişkenler ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi değerlendiren az sayıda araştırma bulgusu bulunmasına rağmen elde edilen sonuçlar literatürle benzerlik göstermektedir. Örneğin, Goff ve Goddard (1999) tarafından yapılan çalışmada başarıya verilen değer ile sigara kullanımı arasında negatif yönde bir ilişkiden bahsedilirken; Kim (2002) tarafından yapılan çalışmada ergenlerde alkol ve sigara kullanımı arttıkça sağlıklarına yönelik algılarının da azaldığı görülmektedir.

Araştırmada Algılanan Çevre Sistemi içerisinde koruyucu faktörler olarak problem davranışların onaylanmaması, uygun ebeveyn modellerinin olması, algılanan sosyal desteğin yüksek olması, kontrol düzeyi, yetişkinler tarafından başarıya değer verilmesi ve aile ilişkilerinden memnun olunması yer almaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurma biçimlerine ve çocuklarına sundukları rol modellerine bağlı olarak çocukların geleceğe yönelik beklentileri şekillenirken, çocukların kendilerine yönelik özsayıları artabildiği gibi çocuklar kendilerini yetersiz de hissedebilirler (Orvin, 1995). Araştırmamızda da aile ilişkilerinden memnun olduğunu ve sağlıklı davranışlarla ilgili ebeveyn modellerine sahip olduğunu belirten ergenlerin problem davranışları sergileme eğiliminin daha az olduğu bulunmuştur. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre problem davranışların onaylanmaması ya da ebeveynler tarafından kabul edilmemesi ergenlerin problem davranışları göstermesinde koruyucu bir faktör olarak görülmektedir.

Ailenin madde kullanımına yönelik tutumları ve bu maddelerin kullanımını onaylaması problem davranışlar açısından önemli bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir (Newcomb, Felix-Ortiz, 1992). Bu çalışmada da ebeveynlerin problem davranışları onaylamaması ile ergenlerin problem davranışları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu araştırma bulgusu da aileye ilişkin risk faktörlerinin önemini vurgulayan bulgulardan birisidir.

Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Teorisi'ne göre, toplumdaki sosyal kontrol aile, arkadaş grupları ve okul tarafından sağlanmaktadır. Bu çalışmada da davranışlarının aileleri, arkadaşları, okul yönetimi ve yaşadıkları çevre tarafından

kontrol edildiğini belirten ergenlerde problem davranışların görülme sıklığı azalmaktadır. Hirschi aynı zamanda özellikle ergenler için aile tarafından gerçekleştirilen sosyal kontrolün önemine değinmektedir (Akt: Burcu, 2003). Bu çalışmada kontrol düzeyi ile ilgili olarak aile, okul, arkadaşlar dışında yaşanan çevre de birer sosyal ajan olarak ele alınmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, davranışlarının aileleri, arkadaşları, okul yönetimi ve yaşadıkları çevre tarafından kontrol edildiğini belirten ergenlerin problem davranışlarının görülme sıklığı azalmaktadır.

Ergenlik döneminde aile ve arkadaş etkisi ile ilgili olarak literatürde farklı araştırma bulguları yer almaktadır. Bazı çalışmalar bu dönemde ailelerin çocukları üzerindeki etkisinin oldukça az olduğunu gösterirken (Barth, Watson ve Blanchard, 1966); diğer bazı araştırmalar ise arkadaşların ailelerine göre ergenler üzerinde daha etkili olduğunu (Rosen, 1965); yine bir başka grup araştırma ise ailelerin ergenler üzerinde hala etkilerinin devam ettiğini göstermektedir (Douvan ve Adelson, 1965). Brittain (1963) tarafından yapılan çalışma ise ergenlerin hali hazırdaki statülerini ve kimliklerini belirlerken arkadaşlarının beklentilerini dikkate aldıklarını ancak gelecekteki rollerine ve statülerine yönelik bir belirleme yaparken ise ebeveynlerinin beklentilerini dikkate aldığını göstermektedir (Akt: Larson, 1979).

Jessor ve Jessor'ın (1977) lise öğrencileriyle yaptıkları boylamsal çalışmalarında arkadaşların ve ailelerinin değerlerinin uyuşmadığını algılayan ve problem davranışların arkadaşlar tarafından onaylandığını belirten ergenlerin problem davranışlarla daha fazla ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada da ebeveynleri ile arkadaşlarının benzer değerlere sahip olmadığını belirten ergenlerin genel olarak problem davranışları sergileme sıklığının biraz daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu araştırma ise ebeveynlerin ergenin problem davranışlarının ortaya çıkma olasılığını azaltmada arkadaşlarına göre daha etkin bir role sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu yargının nedeni, Uygun Davranışlarla İlgili Arkadaş Modelleri ve Arkadaşlar Tarafından Başarıya Verilen Değer ile problem davranışlar

arasında herhangi bir anlamlı ilişkinin bulunmamasıdır. Sonuç olarak aile ortamı ile ilgili faktörlerin güçlendirilmesi problem davranışları önlenmesinde olumlu bir etki yaratabilir.

Tamar'a (2005) göre, öğrencilerin okulda yeterli destek alamamaları, diğer öğrencilerle eşit koşullara sahip olduklarını hissetmemeleri, öğretmenlerini anlayışsız, sevgiden uzak ve güvenilmez olarak algılamaları ve öğretmenlerine yaklaşmamaları, gencin gelişimine bir anlamda ket vurmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen iki bulgu bu açıklamayı destekler niteliktedir. İlk olarak, öğretmenlerden yeteri kadar sosyal destek algıladıklarını belirten ergenlerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranlarının, anti-sosyal davranışların ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme oranlarının daha az olduğu görülmektedir. İkincisi ise, benzer şekilde öğretmenlerin, akademik başarılarına değer verdiklerini belirten ergenlerde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranlarının, anti-sosyal davranışların ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme oranlarının azaldığı görülmektedir.

Bu araştırmada Davranış Sistemi içerisinde iki koruyucu faktöre yer verilmiştir. Bu faktörlerden birisi olan Sosyal etkinliklere katılma ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; algılanan akademik başarı ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir anlatımla ergenlerin algıladıkları akademik başarı düzeyi arttıkça problem davranışların görülme olasılığı azalmaktadır. Elde edilen bu bulgu literatüle turtalılık göstermektedir.

5.4. Problem Davranışlarla Risk Faktörleri Arasındaki İlişki

Ergenlik dönemindeki problem davranışların önlenmesi açısından en önemli unsurlardan birisi de risk faktörlerinin belirlenmesidir. Bu çalışmada risk faktörleri kişilik sistemi ve algılanan çevre sistemi olmak üzere iki ana sistem içerisinde incelenmiştir.

Araştırmada Kişilik Sistemi içerisinde risk fakt6rleri olarak okulu bırakma d6şüncesi, yabancılaşma, depresyon, stres, risk alma eğilimi ve alkol kullanma nedenleri yer almaktadır.

Ergenlik d6nemi, bireylerin sigara, alkol kullanma veya korunmasız cinsel ilişkiye girme gibi sağlıklarından 6d6n vermelerine neden olan pek çok davranışın sayısında dramatik artışların yaşandığı bir d6nemdir. Ergenlik d6neminde problem davranışlarla bu kadar fazla ilgilenilmesinin bir nedeninin de ergenlerin kendilerine bir Şey olmayacağı, zarar g6rmeyecekleri duygusuna sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Lapsley, 2003). Bu araştırmada da risk alma eğilimi y6ksek olan ergenlerin problem davranışları g6sterme sıklığıının biraz daha fazla olduğu g6r6lmektedir.

Alkoll6 içecekler, bireyler 6zerinde sosyal baskı ve çekingenliği azaltmaya yardım etmektedir (Prevention and Care of Illness Adolescents). Araştırmamızda da bir risk fakt6r6 olarak ele alınan alkol kullanma nedenleri incelendiğinde, araştırmaya katılan ergenlerin 1/3'6 alkol kullanım nedenleri arasında alkol6n sosyal ortamlara uyumu kolaylaştırıcı, kişisel problemlerden uzaklaşmaya yardımcı oluşu, partileri daha g6zel ve eğlenceli hale getirmesinin, bir gruba katılımin tek koşulu olmasının oldukça 6nemli birer unsur olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada Algılanan evre Sistemi içerisinde risk fakt6rleri olarak problem davranışlarla ilgili rol modelleri, maddeler ve çetelere ulaşılabilirlik, ebeveyn ve arkadaşların benzer d6şüncelere sahip olması, ebeveyn ve arkadaşların ergen 6zerindeki etkisi, akran baskısı ve yaşanılan çevrenin 6zellikleri yer almaktadır.

Ergenlik d6nemiyle birlikte ergenler bazı g6lere sahip olduklarını anlarlar. 6rneğin, genç bir erkek babası kadar uzun boylu olduğunun farkına varır. Ya da genç bir kız kendi fiziksel g6r6n6m6n6 ya da yeteneklerini annesinin becerileri ile kıyaslamaya başlar. Bu gelişmeler ergenin bağımsızlık arayışının başlangıcını oluşturmaktadır. Ergenin bağımsızlık arayışına karşılık ebeveyn tepkileri farklılaşabilmektedir. Ancak riskli yaklaşımlardan birisi ebeveynlerin çocuklarının

bağımsızlıklarını sınırlamak için ellerinden geleni yapmasıdır. Bu durum, çocukla ebeveyn arasındaki bağın kopma noktasına gelmesine neden olabilir (Orvin, 1995). Benzer şekilde Loeber and Dishion'de (1983) anti-sosyal davranışlarla ilgili yaptıkları boylamsal çalışmalarında en önemli faktörün özellikle katı ve tutarsız disiplin yöntemleri ve zayıf gözetim gibi ebeveynlerle ilişkili değişkenler olduğunu belirtmiştir (Akt: Ary, Duncan, Biglan, Metzler, Noel, Smolkowski, 1999).

Bu araştırmada aile ile geçirilen zamanın artması, ergenin günlük yaşamdaki bütün sosyal etkinliklere aile üyeleri ile birlikte katılması problem davranışlar açısından bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada aile içerisinde yaşanan çatışma düzeyi ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu bulgu, aile içerisinde yaşanan çatışmaların artmasıyla ergenlerde görülen sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sıklığında artış görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu daha önceki araştırma bulgular ile de tutarlılık göstermektedir (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; White ve DeBlassie,1992). Çatışma ortamı içerisinde büyüyen çocukların strese dayanıklılıklarının ve stresle başa çıkma becerilerinin yetersiz olduğu bilinmektedir (Newcomb ve Harlow, 1986). Ergenlerin stresle başa çıkma becerilerinin yetersiz olması ise problem davranış örüntülerinin ortaya çıkmasına neden olabilir şeklinde yorumlanabilir.

Ancak diğer yandan bazı çalışmalar, aile içerisinde yaşanan çatışmanın ergenin problem davranışlarına bağlı olarak da ortaya çıkabileceğine vurgu yapmaktadır (Chassin, Presson ve Sherman, 1984). Bu nedenle de, konuyla ilgili boylamsal çalışmaların gerekliliğine inanılmaktadır.

Ayrıca, ailedeki işlevselliğin zayıf olması durumunda ergenlerin cinsel konulara ilgileri aşırı yoğunlaşabilmekte ve bu durum da beraberinde erken yaşta cinsel ilişkiye girme ile birlikte cinsel yolla bulaşan hastalıkları ve ergen hamileliğini getirebilmektedir (White ve DeBlassie, 1992). Ebeveynlerin çocuklarına yeterli

kadar sosyal destek sağlayamamaları ise başta sigara ve alkol kullanımı olmak üzere diğer problem davranışların artmasına neden olan faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Coker ve Borders, 2001). Bu çalışmada da ebeveynlerden algılanan sosyal destek ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Madde kullanımının en önemli nedenlerinden birisi de bu maddelerin kolay sağlanabilir olmasıdır (İrgil ve Erdurak, 1998). Araştırmamızda da sigara, alkol ve diğer uyuşturucu maddeleri aile ortamı veya yaşadıkları çevreden edinebileceğini belirten ergenlerde problem davranışların daha sık görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan araştırma sonuçlarına göre yaşadıkları çevrede çetelerin olduğunu belirten ergenlerin problem davranışları sergileme eğiliminin biraz daha fazla olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu literatürle tutarlılık göstermektedir (Seidman ve ark, 1998).

Arkadaşlık ilişkileri her yaş döneminde önemli olmasına rağmen özellikle ergenlerin sosyalleşme sürecinde önemli roller oynamaktadır (Temel ve Aksoy, 2001). Arkadaş grupları bireylerin bağımsızlaşmasında sadece sosyal, duygusal ve psikolojik açıdan destek olmamakta, aynı zamanda çoğu zaman evde ya da okulda öğrenemeyeceği sosyal ve fiziksel becerileri öğrenmesine de yardımcı olmaktadır. Arkadaşlık ilişkilerindeki ödül sistemi (kabul görmek, prestij ve karşı cinsle olan ilişkiler) ebeveynlerden, öğretmenlerden hatta zaman zaman yasalardan bile daha etkili olmaktadır. Bu nedenle bir birey arkadaşları tarafından kabul görmemektense ya da onaylanmamaktansa yaralanmayı, yasalarla başının belaya girmesini hatta ölmeyi bile tercih edilebilir bulabilmektedir. Arkadaş grupları, ergenin okul ve öğrenme ile ilgili değerlerinin ve tutumlarının, giyim şekillerinin, konuşma tarzlarının, eğlenme tercihlerinin, hatta yeme-içme ve ilaç kullanma alışkanlıklarının şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır (Muus, 1980). Araştırmamızda da sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ya da cinsel ilişkiye girme ile ilgili olarak arkadaşları tarafından baskı yapıldığını belirten ergenlerin bu davranışları benimseme eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Ergenlik dönemine girilmesiyle birlikte arkadaş ilişkileri giderek yakınlaşır ve yaşanan problemlerin paylaşımında aileler yerine arkadaşlar tercih edilmeye başlanır, özdeşleşme ailelerden arkadaşlara kayar, hatta arkadaşlar kahraman gibi görülebilir (Muus, 1980). Yapılan çalışmalar, ergenlik döneminde görülen problem davranışlar açısından arkadaşların problem davranışlarının önemli bir risk faktörü olduğunu ortaya koymaktadır (Jessor, Chase ve Donovan, 1980; Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Yüksel, Dereboy ve Çifter, 1994). Bu çalışmada problem davranışlarla ilgili arkadaş modelleri ile ergenin problem davranışları benimsemesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Jessor ve Jessor (1977) ergenlerde alkol veya esrar kullanma gibi problem davranışların başlangıcında ailelere kıyasla arkadaşlara yönelimin ağır bastığını belirtmektedir. Bu çalışmada karar alırken ailelerden çok arkadaşlarının düşüncelerini dikkate alan ergenlerin problem davranışları benimseme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin içerisinde yer aldıkları kişilerarası, toplumsal ve kurumsal yapılar ergenlerin değer sistemlerini, yönelimlerini ve davranışlarını etkilemektedir (Nash ve Bowen, 1999). Yapılan araştırmalar yaşanan çevrenin ergenin problem davranışlarını iki şekilde etkileyebileceğini göstermektedir. Birincisi, ergenlerin yıkıcı davranışlar ve suça yönelik davranışlarla ilgilenme fırsatı sağlaması; ikincisi ise sosyal uyumun ve resmi olmayan sosyal kontrolün azalması şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedir (Shoemaker, 1996; Akt: Nash ve Bowen, 1999). Sosyal açıdan örgütlü olmayan çevreler, ergenlerin mesleki fırsatları keşfetmesi, para kazanması ve yetişkin rollerini öğrenebilmesi için az sayıda fırsat sunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı açısından da bakılırsa ergenlerin yaşadıkları çevrede suça yönelik davranışlarla ilgilenen ve bu davranışlardan fayda sağlayan yetişkinler olduğu takdirde gençlerin de bu davranışlarla ilgilenme olasılıklarının artış göstereceği belirtilmektedir. Bunun tam tersi ise resmi olmayan sosyal kontrolün olması çocuk ve ergenlerin uygun aktivitelerle daha fazla ilgilenmesine olanak sağlar (Elliot ve ark, 1996; Sampson ve ark, 1997; Akt: Nash ve Bowen, 1999; Burgess, 2002; Shek 2003).

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde beklenen risk faktörleri ile elde edilen bulgular arasında paralellik olduğu belirlenmektedir.

5.5. Problem Davranışların Açıklanmasında Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler ile Sosyo-demografik Değişkenlerin Etkileşimi

Bulgular bölümünde, problem davranışları yordayan koruyucu ve risk faktörlerinin ardından problem davranışların yordanmasında sosyo-demografik değişkenlerle koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşimine, koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşimine yer verilmiştir.

Problem davranışların yordanmasında koruyucu faktörler varyansın %41'ini açıklamaktadır. Koruyucu faktörler içerisinde yer alan kişilik sistemine ait değişkenlerin yordama gücünün, algılanan çevre sistemi içerisindeki değişkenlere göre daha fazla olduğu ve davranış sistemi içerisinde yer alan akademik başarı düzeyinin problem davranışları yordamadaki etkisinin diğer iki değişkene göre oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Problem davranışların yordanmasında risk faktörleri toplam varyansın %68'ini açıklamaktadır. Kişilik sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri başlı başına problem davranışların yordanmasında %61'lik katkı ile oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kişilik sistemi ve algılanan çevre sistemi içerisinde yer alan değişkenlerin koruyucu ve risk faktörleri olarak problem davranışları yordama güçlerinin farklılaşması problem davranışların görülme sıklığının artması ile birlikte kişilik özelliklerinin de bu durumdan olumsuz yönde etkilenebileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle de konuyla ilgili boylamsal çalışmaların yapılması oldukça önemlidir.

Problem Davranış Teorisi'ne göre risk faktörleri ile koruyucu faktörlerin etkileşimi oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu etkileşim risk faktörlerinin birden

fazla yol ile azaltılabileceğini göstermektedir. İlk olarak doğrudan risk faktörlerinin iyileştirilmesi yoluna gidilirken ikinci olarak dolaylı bir yaklaşım olmakla birlikte koruyucu faktörler güçlendirilerek risk faktörleri azaltılabilmektedir (Jessor, Turbin, Costa, 1998a).

Araştırma sonucunda risk faktörleri ile koruyucu faktörlerin etkileşiminin toplam varyansa katkısının %1 olduğu görülmektedir. Bu oran yüksek olmamakla birlikte Chaplin'e (1991) göre deneysel olmayan çalışmalarda faktörlerin etkileşiminin toplam varyansa katkısı %1 ile % 3 arasında değişmektedir.

Jessor'ın (1987) çalışmasında alkol kullanımını yordayan değişkenleri belirleyebilmek amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizi sonucunda en önemli yordayıcının algılanan çevre sistemi içerisindeki değişkenler olduğu ardından ise kişilik sisteminin geldiği görülmektedir. Koruyucu faktörlerin ve risk faktörlerinin bir arada ele alınması durumunda iki faktör birlikte varyansın %72'sini açıklamaktadır. Algılanan çevre sistemi içerisinde yer alan değişkenlerin açıkladığı varyansın, kişilik sistemi içerisinde yer alan değişkenlere göre daha yüksek olması; içki içme davranışıyla model alma veya bu davranışların onaylanması arasında yakın bir ilişki olabileceği ile açıklanabilmektedir.

Bu çalışmada da problem davranışları yordayan değişkenler olarak koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşimi ele alınmış ve iki faktörün sosyo-demografik değişkenlerle etkileşimi de dikkate alındığında toplam varyansın %56'sını açıkladığı görülmektedir. Özellikle, cinsiyet faktörünün koruyucu ve risk faktörleri ile etkileşiminin toplam varyansa katkısı %41 olarak bulunmuştur. Bu nedenle de ergenlik döneminde problem davranışlarla koruyucu ve risk faktörlerin ilişkisini değerlendirme ile ilgili yapılacak çalışmalarda her bir koruyucu ve risk faktörünün cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi alana önemli katkılar sağlayabilir.

5.6. Problem Davranışlar ve Sosyo-demografik Değişkenler

Yapılan bazı çalışmalar, kızlarda sigara ve alkol kullanım oranlarının erkeklere göre daha yüksek iken uyuşturucu maddelerin kullanım oranlarının erkeklerde daha yüksek olduğunu göstermektedir (Schorling, Gutgesell, Klas, Smith, ve Keller, 1994; McCarthy ve Brack 1996; Jessor, Donovan, Costa, 1991; Dekoviç, Buist ve Reitz, 2003). Bu araştırmada ise erkeklerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranları kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek olarak bulunmuştur.

Araştırma sonucuna göre cinsiyet sadece sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımında değil cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlarla ilgili olarak da ayırt edici bir faktör olarak görülmektedir. Erkeklerin cinsel ilişkide bulunma oranları kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek olarak bulunmuştur. Söz konusu faktörle ilgili olarak kendi kültürümüzde kızlar için evlilik öncesi ilişkide bulunmanın toplumsal normlar tarafından kabul edilmeyen bir davranış olmasının etkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak yurt dışında yapılan çalışmalarda da erken yaşta cinsel ilişkide bulunma oranı erkeklerde daha yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Huerta-Franco, León ve Malacara (1996) tarafından yapılan bir çalışmada erkek öğrencilerin %21'inin, kız öğrencilerin ise % 6'sının cinsel ilişkiye girdiği belirlenmiştir.

Yaş ile birlikte bu maddelerin kullanım oranlarının anlamlı düzeyde bir artış gösterdiği yönündeki bulgumuz diğer araştırma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (Bergman ve Scott, 2001; Young-Ho 2005; Taşçı, Atan ve Durmaz, 2006). Bu durum bize, ergenlerde yaşla birlikte üzerlerine düşen sorumlulukların artmasına (meslek seçimi, ailelerin beklentisi vb) bağlı olarak rahatlayabilmek için farklı arayışlar içerisine girmeleriyle açıklanabileceğini düşündürmektedir.

Tek ebeveyne sahip olma ya da her iki ebeveyne de sahip olma gibi aile yapısı ile ilgili faktörlerin problem davranışların gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Patterson ve ark., 1992; Akt: Dekoviç, Buist ve Reitz, 2003). Bu çalışmada da annesi ölmüş olan ergenlerin problem davranışları benimseme oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

5.7. Sonuç

Problem davranışların görülme oranları benzer yaş gruplarında Türkiye’de yapılan çalışmalara göre daha yüksek olarak bulunmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların problem davranış teorisini desteklediği söylenebilir. Koruyucu faktörlerle problem davranışlar arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülürken, risk faktörleri ile problem davranışlar arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Problem davranışlar kişilik sistemi, algılanan çevre sistemi ve davranış sistemi içerisinde yer alan koruyucu faktörler açısından değerlendirildiğinde kişilik sistemi içerisinde yer alan değişkenlerin problem davranışları yordamadaki katkısı algılanan çevre ve davranış sistemindeki değişkenlere göre daha fazladır.

Problem davranışlar, üç sistem içerisinde yer alan risk faktörleri açısından değerlendirildiğinde ise kişilik sistemi ile ilgili özellikle de risk alma eğilimi, yıkıcılık toleransı ve alkol kullanma nedenlerini içeren Kişisel Kontrol Yapısı ile ilgili değişkenlerin problem davranışları yordamadaki katkısının oldukça yüksek olduğu görülmüştür.

Sosyo-demografik değişkenler arasında yer alan cinsiyet ve sınıf düzeyi faktörüne göre problem davranışların görülme sıklığı farklılaşmaktadır ama bu değişkenlerin problem davranışları yordamadaki katkısı tek başına oldukça sınırlıdır. Ancak, cinsiyet faktörünün koruyucu ve risk faktörleri ile etkileşiminin problem davranışların yordanmasına önemli bir katkı sağladığı görülmüştür. Bu nedenle de konuyla ilgili olarak bundan sonra yapılacak çalışmalarda her bir koruyucu ve risk faktörünün cinsiyete göre ayrı ayrı değerlendirilmesinin alana önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

5.8. Öneriler

Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranlarının yüksek olması önleyici çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle de okullarda çocukların sadece bilişsel gelişimlerine odaklanmak yerine öğrencilerin kişilik ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin yaygınlaştırılmasının ve alanda çalışan psikolojik danışman sayısının artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Okullarda halihazırda yürütülen rehberlik etkinliklerinin de sadece eğitsel ve mesleki rehberlik etkinlikleriyle sınırlandırılmayıp öğrencilerin özyeterliklerinin, problem çözme, karar verme ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi gibi etkinlikleri kapsayacak şekilde kişisel rehberlik hizmetlerine ağırlık verilmesinin gerekliliğine inanılmaktadır. Konuyla ilgili olarak okullarda yapılması gereken önleyici çalışmalarda, öğrencilerin yaşam doyumlarını arttıran, bireysel güç odaklarını hedefleyen, stresle başa çıkarken uyumlu stratejilerin kazanıldığı, sosyal becerilerin gelişimine önem veren bilişsel ve duyuşsal hedefleri içeren çalışma gruplarının oluşturulmasının yararı söz konusudur.

Ergenlerin problem davranışları göstermeleri için kendilerine yapılan baskılarla başa çıkabilmesi için “hayır” diyebilme becerilerinin kazandırılması, ergenlere cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve bunlardan korunma yolları hakkında bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve prezervatif kullanımının yaygınlaştırılması oldukça önemlidir.

Problem davranışların başlangıcının ergenliğin ilk yıllarına kadar uzanması nedeniyle önleyici rehberlik çalışmalarının ilköğretimden itibaren uygulamaya başlanması ve bu çalışmaların sadece öğrenciye yönelik olarak değil aile ve öğretmenleri de içine alacak şekilde hazırlanmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin yasal yaş sınırının altında oldukları halde sigara ve alkol gibi maddelere bu kadar rahat ulaşabilmeleri konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yeniden yapılandırılması ve öğrencilerin bu maddelere rahat bir şekilde ulaşılabilirliğinin de engellenmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin okula farklı sıklıklarda bıçak, tabanca vb aletler getirdiğini belirtmeleri nedeniyle okulda güvenlik tedbirlerinin de arttırılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAK DİZİNİ

Arıkan, Z. ve Coşar, B. (1996). Alkol bağımlılığında demografik ve epidemiyolojik bir bakış. *Kriz Dergisi*, 4(2), 81-91.

Ary, D.V., Duncan T.E., Biglan A., Metzler C.W., Noel J.W. ve Smolkowski, K. (1999). Development of Adolescent Problem Behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*,

Aysan, F., Siyez D.M., Uz Baş, A. (2005). Lise öğrencilerinde görülen duygusal ve davranışsal problemler ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* (21-23 Eylül 2005). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Baer, J.S., MacLean, M.G. ve Marlatt, G.A. (1998). Linking Etiology and Treatment for Adolescent Substance Abuse: Toward a Better Match. (Ed. R. Jessor) *New Perspectives on Adolescent Problem Behavior*. USA: Cambridge University Pres,

Beech, R.P. ve Schoeppe, A. (1979). Development of value systems in adolescent. III. Edition. (Ed. R.E. Muus). *Adolescent Behavior and Society*. New York: Random House. 125-139

Beem, M.R. (2000). *The socioecological risk model for youth Problem Behavior and The Mediating Role of Internalized Values: A Comprasion of Three Ethnic Group*. Unpublished doctorate dissertation. University of California, USA.

Beirness, D.J., Simpson, H.M. (1988). Lifestyle corraltes of risky driving and accident involvement among youth. *Alcohol, Drugs and Driving*, 4(3-4); 193-204.

Bennett, K.J., Lipman, E.L., Beown, S., Racine, Y., Boyle, M.H. ve Offord, D.R. (1999). Predicting conduct problems: Can high risk children be identified in kindergarten and Grade 1? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(4); 470-480.

Bingham, C.R. ve Shope, J.T. (2004). Adolescent problem behavior and problem driving in young adulthood . *Journal of Adolescent Research*, 19(2); 205-223.

Brand, M.W. (1993). *A Structural Equation Model of Family-Life Variables in The etiology and Progression of Substance Abuse and The Development of Problem Behaviors Among Public School Adolescents in Abiline Texas*. Unpublished doctorate dissertation. The University of Texas, USA.

Byrens, J.P. (2003). Changing views on the nature and prevention of adolescent risk taking. (Ed: D. Romer). *Reducing Adolescent Risk; Toward An Integrated Approach*. USA: Sage Publication,

Burcu, E. (2003). Alcohol and Drug use in young apprentices: Effect of social control in the family. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(4); 291-299.

Burgess, D.E. (2002). Urban seventh graders and smoking: A health risk behavior assesment. *Issues in Comprhensive Pediatric Nursing*, 25: 217-229.

Boyd, C.J., McCabe, S.E. ve d'Arcy, H. (2003). Ecstasy use among college undergraduates: Gender, race and sexual identity. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 24(3); 209-215.

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Chaplin, W. F. (1991). The next generation of moderator research in personality psychology. *Journal of Personality*, 59, 143-178.

Chassin, L., Presson, C.C., Sherman, S.J. (1984). Cigarette smoking and adolescent psycho-social development. *Basic and Applied Social Psychology*, 5, 295-313.

Coker, J.K., Borders, L.D. (2001). An analysis of environmental and social factors affecting adolescent problem drinking. *Journal of Counseling and Development*, 79 (2); 200-208.

Costa, F.M., Jessor, R., Turbin, M.S. (1999). Transition into adolescent problem drinking. The role of psycho-social risk and protective factors. *Journal of Studies on Alcohol*, 60, 480-490.

Çuhadaroğlu-Çetin, F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rugancı, N. Öncü, B. ve ark. (2004). *Ergen ve Ruhsal Sorunlar: Durum Saptama Çalışması*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Sayı: 4

Dabak, Ş. (2004). Sigara ve Sağlık (ed: A. Tür). *Sigaranın Bilimsel Yüzü*. İstanbul: Logos Yayıncılık, 1-32.

Davis, J.M. ve Brock, S.E. (2002). Suicide. 2nd Ed. (ed: J. Sandoval). *Handbook Of in Crisis Counseling, Intervention, Prevention in the Schools*, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers,

Dekoviç, M., Buist, K.L., Reitz, E. (2003). Stability and changes i problem behavior during adolescence: latent and growth analysis. *Journal of Youth and Adolescence* 33(1); 1-12.

Donovan, J.E. & Jessor, R. (1985). Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Counsulting and Clinical Psychology*, 53, 890-904.

Donovan, J.E., Jessor, R. & Costa, F.M. (1988). The syndrome of problem behavior in adolescence: a replication. *Journal of Counsulting and Clinical Psychology*, 56, 762-765.

Donovan, J.E., Jessor, R. & Costa, F.M. (1993). Structure of health-enhancing behavior in adolescence: a latent variable approach. *Journal of Health and Social Behavior*, 34(4); 346-362.

Dunphy, D.C., (1979). Peer Group Socialisation. III. Edition. (Ed: R.E. Muus). *Adolescent Behavior and Society*. New York: Random House 178-196

Erkuş, A. (2003). *Psikometri Üzerine Yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları 90-91.

Gerard, J.M., (2000). *Cumulative Risk and Youth Problem Behaviors: The Rol of IQ, Cognitif Problem-Solving Ability and Self-Esteem*. Unpublished doctorate dissertation. The University of Tennessee in Knoxville, USA.

Gerber, R.W., Newman, I.M. (1989). Predicting future smoking of adolescent experimantal smokers. *Journal of Youth and Adolescence*, 18,191-201.

Graber, J.A., Brooks-Gunn, J., Galen, B.R. (1998). Betwixt and between sexuality in the context of adolescence transitions. (Ed: R. Jessor). *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. USA: Cambridge University Pres 270-307.

Goff, B.G. ve Goddard, H.W. (1999). Terminal core values associated with adolescent problem behavior. *Adolescence*, 34(133); 47-60.

Goode, E. (1994). *Deviant Behavior*. Fourth Edition. New Jersey: Printice Hall.

Hawkins, J.D., Catalano, R.F., Miller, J.Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevetion. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.

Hays, R.D., Stacy, A.W., &DiMatteo, M.R. (1987). Problem behavior tehory and adolescent alcohol use. *Addictive Behaviors*, 12, 189-193.

Huerta-Franco, R., León, J.D., ve Malacara, J.M. (1996). Knowledge and attitudes toward sexuality in adolescents and their association with the family and other factors. *Adolescence*, 31, 179-191.

Hulse, G.K., Robertson, S.I., Tait, R.J. (2000). Adolescent emergency department presentations with alcohol or other drug related problems in Perth, Western Austrulia. *Addiction*, 96(7); 1059.

Irwin, C.E., Millstein, S.G. (1990). Biopsychosocial Correlates of Risk-taking Behaviors During Adolescence. Fourth edition. (Ed: R.E. Muuss). *Adolescent Behavior and Society*. New York: McGraw-Hill Publishing Company.

İrgil, E. ve Erdurak, K. (1998). Madde bağımlılığı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 7(2);50-52.

Jessor, R., & Jessor, S.L. (1977). *Problem Behavior and Psycho-social Development: A Longitudinal Study of Youth*. New York: Academy Pres.

Jessor, R., Chase, J.A., Donovan, J.E. (1980). Psychosocial correlates of marijuana use and problem drinking in a national sample of adolescents. *American Journal of Public Health*, 70(6); 604-613.

Jessor, R. (1984). Adolescent development and behavioral health. (Ed: J.D. Matarazzo, S.M. Weiss, J.A. Herd., N.E. Miller, S.M. Weiss). *Behavioral Health: A Handbook of Health Enhancement and Disease Prevention*. New York: Wiley.

Jessor, R., (1987). Problem behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82, 331-342.

Jessor, R. (1989). Road safety and health behavior: some lessons and intervention. *Health Education Research*, 5(2); 281-283.

Jessor, R., Donovan, J.E. ve Costa, F.M. (1994). *Beyond Adolescence; Problem Behavior and Young Adult Development*. USA: Cambridge University Press,

Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605.

Jessor, R. (1993). Successful adolescent development among youth in high risk settings. *American Psychologist*, 48, 117-126.

Jessor, R., Van Den Bos J., Vanderryn, J., Costa, F.M., Turbin, M. (1995). Protective factors in adolescent problem behavior: moderator effects and developmental change. *Developmental Psychology*, 31(6); 923-933.

Jessor, R. (1998). New perspectives on adolescent risk behavior. (Ed: R. Jessor). *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. USA: Cambridge University Pres,

Jessor, R., Turbin, M.S., Costa, F.M. (1998a). Protective factors in adolescent health behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3); 788-800.

Jessor, R., Turbin, M.S., Costa, F.M.(1998b). Risk and protection in successful outcomes among disadvantaged adolescents. *Applied Developmental Science*, 2(4); 194-208.

Jessor, R., Turbin, M., Costa, F.M. ve Dong, Q., Zhang, H., and Wang, C. (2003). Adolescent problem behavior in China and United States: A cross-national study of psychosocial protective factors. *Journal of Research on Adolescence*, 13 (3); 329-342.

- Jessor, R., Turbin, M., Costa, F.M. (2004). Survey of Adolescent Health and Development Questionnaire. USA: Cambridge University Press.
- Johnston, L.D. (2003). Alcohol and Illicit Drugs The role of Risk Perception (Ed: D. Romer). *Reducing Adolescent Risk Toward an Integrated Approach*. California: Sage Publication 56-74
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi. 79-81.
- Kandel, D.B., (1990). Parenting styles, drug use and children's adjustment in families of young adulthoods. *Journal of Marriage and The Family*, 52.
- Kandel, D., Yamaguchi, K., Chen, K. (1992). Stages of drug involvement from adolescence to adulthood: further evidence for gateway theory. *Journal of Studies on Alcohol*, 53: 447-457.
- Kandel, D.B. ve Wu, P., (1995). The Contribution of Mothers and Fathers to Intergenerational Transmission of Cigarette Smoking in Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 5.
- Kim, O. (2002). The relationship of depression to health risk behaviors and health perceptions in Korean college students. *Adolescence*, 37(147); 575-583.
- King, K.A. (2001). Developing a comprehensive school suicide prevention program. *The Journal of School Health*, 71(4); 132-137.
- Lapsley, D.K. (2003). The Two Faces of Adolescent Invulnerability. (Ed: D. Romer). *Reducing Adolescent Risk; Toward An Integrated Approach*. USA: Sage Publication,
- Larson, L. (1979). The Influence of Parents and Pers During Adolescence: The Situation Hypothesis Revisited III. Edition. (Ed: R.E. Muus). *Adolescent Behavior and Society*. Random House. New York 141-153.
- Loeber, R., Wung, P., Kenan, K., Giroux, B., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W.B., Maughan, B. (1993). Developmental pathways in disruptive child behavior. *Development and Psychopathology*, 5, 101-132.
- Lerner, R.M. ve Galambos, N.L. (1998). Adolescent development: Challenges and opportunities for research, programs and policies. *Annu. Rev. Psychol*, 49, 413-446.
- Lewis, C.E. ve Lewis, M.A. (1984). Peer pressure and risk-taking behaviors in children. *Am J Public Health*, 74.
- Maughan, B., & Rutter, M. (1998). Continuities and discontinuities in antisocial behavior from childhood to adult life. *Advances in Clinical Child Psychology*, 20, 1-47.

Metha, A., Chen, E., Mulvenon, S. Ve Dode, I. (1998). A theoretical model of adolescent suicide risk. *Archives of Suicide Research*, 4.

McCarthy, C.J. ve Brack, C.J. (1996). Predicting emotional and behavioral risk factors in adolescents. *School Counselor*, 43(4); 277-286.

Muus, R.E. (1980). *Adolescent Behavior and Society* (Third Edition). New York: Random House.

Muus, R.E. (1990). *Problems in Growing Up*. Fourth edition. (Ed: R.E. Muus). *Adolescent Behavior and Society*. New York: McGraw-Hill Publishing Company,

Nash, J.K. ve Bowen, G.L. (1999). Perceived crime and informal social control in the neighborhood as a context for adolescent behavior: A risk and resilience perspective. *Social Work Research*, 23(3);171-187.

Newcomb, M.D. ve Felix-Ortiz, M. (1992). Multiple protective and risk factors for drug use and abuse: Cross-sectional and prospective findings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63: 280-296.

Newcomb, M.D. ve Harlow, L.L. (1986). Life events and substance use among adolescents: Mediating effects of perceived loss of control and meaninglessness in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 564-577.

Orvin, G.H. (1994). *Understanding the Adolescent*. Washington: American Psychiatric Press

Osgood, D.W., Johnston, L.D., O'Malley, P.M. ve Bachman J.G. (1988). The generality of deviance in late adolescence and early adulthood. *American Sociological Review*, 53, 81-93.

Ögel, K. (1996). Alkol ve madde kullanımında önleme çalışmaları. *Kriz Dergisi*, 4(2), 77-79.

Ögel, K., Taner S. ve Yılmazçetin, C. (2003). *Ergenlerde Madde Bozukluklarına Yaklaşım Kılavuzu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık,

Ögel, K., Taner, S., Eke, C.Y. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul Örneği. *Bağımlılık Dergisi*, 7(1); 18-23.

Özbay, H., Göka, E., Mavili Aktaş, A., Öztürk, E., Şahin, N., Güngör, S. ve ark. (1991). Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımının benlik imajı, depresyon ve anksiyete ölçümleri ile ilişkileri. *Düşünen Adam Dergisi*, 4(3):53-58.

Parker, J.G. ve Asher, S.R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102.

Perry, C.L., Murray, D.M., Klepp, K.I. (1987). Predictors of adolescent smoking and implications for prevention. *Morbidity and Mortality Weekly*. 36(4);41S-45S.

Prevention and Care of Illness Adolescents. http://www.who.int/child-adolescent-health/PREVENTION/Adolescents_Substance.htm.

Rhodes J.E. ve Jason L.A. (1988). *Preventing Substance Abuse Among Children and Adolescents*. New York: Pergamon Pres, 9-10.

Robinson, T.H., Killen, J.D., Taylor, C.B., Telch, M.J., Byrson, S.W., Saylor, K.E., Maron, D.J., Maccoby, N., Farquhar, J.W. (1987). Perspectives on adolescent substance use: a defined population study. *Journal of American Medical Association*, 258, 2072-2076.

Rolison, M.R. ve Scherman, A. (2002). Factors influencing adolescents' decisions to engage in risk-taking behavior. *Adolescence*, 37(147); 585-596.

Romer, D. (2003). Prospects for an Integrated Approach to Adolescent Risk Reduction. (Ed: D. Romer). *Reducing Adolescent Risk; Toward An Integrated Approach*. USA: Sage Publication,

Sadava, S.W. (1985). Problem behavior theory and consumption and consequences of alcohol use. *Journal of Studies on Alcohol*, 46, 392-397.

Saewyc, E.M., Bearinger, L.H., Heinz, P.A., Blum., R.W. (1998). Gender differences in health and risk behaviors among bisexual and homosexual adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 23; 181-188

Schorling, J.B., Gutgesell, M., Klas, P., Smith, D., and Keller, A. (1994). Tobacco, alcohol and other drug use among college students. *Journal of Substance Abuse*, 6(1); 105-115.

Scouller, K.M. ve Smith, D.I. (2002). Prevention of youth suicide: How well informed are the potential gatekeepers of adolescents in distress? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 32 (1); 67-79.

Seidman, E., Hirokazu, Y., Roberts, A., Chesir-Teran D., Allen, L., Friedman J.L. ve ark. (1998). Structural and experiential neighborhood contexts, developmental stage, and antisocial behavior among urban adolescents in poverty. *Development and Psychopathology*, 10: 259-281.

Shek, D.T.L. (2003). Economic stres, psychological well-being and problem behavior in Chinese adolescents with economic disadvantage. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(4); 259-266.

Siyez, D.M., Bulut, N., Uz-Baş A. (2005). *Lise öğrencilerinin duygusal ve davranışsal problemlerinin saptanması*. VII. Rehberlik Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Kültür Okulları.

Smaby, M.H. ve Peterson, T.L. (1990). School based community intervention: The school counselors as lead consultant for suicide prevention and intervention programs. *School Counselor*, 37 (5); 370-377.

Smith, M.B., Canter, W.A., Robin, A.L. (1989). A path analysis of an adolescent drinking behavior model derived from Problem Behavior Theory. *Journal of Studies on Alcohol*, 50, 128-142.

Steinberg, L. (1993). *Adolescence*. Third edition. North America: McGraw-Hill, Inc. 419-457.

Steinberg, L. ve Morris, A.S. (2001). Adolescent development. *Annu. Rev. Psychol.*, 52, 83-110.

Strote, J., Lee, J.E. ve Weschler, H. (2002). Increasing MDMA use among college students: Results from a national survey. *Journal of Adolescent Health*, 30, 64-71.

Tamar, M. (2005). *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*. İzmir: Çelikkol Yayıncılık.

Tanrıdağ, R. (2000). Sigara içme davranışı üzerinde denetim odağının ve etkisinin incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 9(1); 21-26.

Taşçı, E., Atan, Ş.Ü. ve Durmaz, N. (2006). Kız meslek lisesi öğrencilerinin madde kullanma durumları. *Bağımlılık Dergisi*. 6(3); 122-128.

Tavşancıgil, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık,

Temel, Z.F. ve Aksoy, A.B. (2001). *Ergen ve Gelişimi Yetişkinliğe İlk Adım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Trotter, B.B. (1989). *Coparental Conflict, Competition and cooperation and parents' perceptions of their children's social-emotional well-being following marital separation*. Unpublished doctorate dissertation. Tennessee Üniversitesi in Knoxville.

Türkcan, A. (1999). Türkiye'de alkol kullanımı ve bağımlılığının yaygınlığı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10(4); 310-318.

Vogel, J.S., Hurford, D.P., Smith, V.J. ve Cole, A. (2003). The relationship between depression and smoking in adolescents. *Adolescence*, 38(149); 57-74.

Vulcano, B.A., Barnes, G.E., LAngstaff, P (1990). Predicting marijuana use among adolescents. *The International Journal of Addictions*, 25(5); 531-544.

White, S.D. ve DeBlassie, R.R. (1992). Adolescent sexual behavior. *Adolescence*, 27, 183-191.

Wiersma, W. (2000). *Research Methods in Education An Introduction*. USA: Allyn and Bacon, 271-273.

Willoughby, T., Chalmers, H., Busseri, MA. (2004). Where is the syndrome? Examining co-occurrence among multiple problem behaviors in adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(6); 1022–1037.

Wilson, R.J., Jonah, B.A. (1988). The application of problem Behavior Theory to understanding of risky driving. *Alcohol, Drugs and Driving*, 4(3-4); 173-191.

Windle, M. Ve Windle, R.C. (2005). Alcohol and Other Substance Use and Abuse. (Ed: G.R. Adams, M.D. Berzonsky). *Blackwell Handbook of Adolescence*. USA: Blackwell Publishing, 450-470

World Health Organization (1993). *The Health of Young People; A Challenge and a Promise*. Geneva.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 50-51.

Young-Ho, K. (2001). Korean adolescents' health risk behaviors and their relationships with the selected psychological constructs. *Journal of Adolescent Health*, 29, 298–306

Youngstrom, E., Weist, M.D. ve Albus, K.E. (2003). Exploring violence exposure, stress, protective factors and behavioral problems among inner-city youth. [American Journal of Community Psychology](#), 32(1/2); 115-132.

Yüksel, N., Dereboy, Ç. ve Çifter, İ. (1994). Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5(4); 283-286.

EK-1

ERGEN SAĞLIĞI VE GELİŞİMİ ENVANTERİ

Lütfen soruları okuduktan sonra cevapları cevap anahtarına işaretleyiniz. Ankette yer alan soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur bunun için olabildiğince dürüst olarak cevap vermeye çalışınız. Yanıtlarınız tamamen gizli kalacaktır. İstedığınız sorudan cevaplamaya başlayabilirsiniz.

Sağlığınızla ilgili bazı sorular sorarak başlamak istiyoruz. Aşağıda yer alan maddelerden sizin için ne kadar önemli?

1- Kendinizi formda hissetmek a) Çok Önemli b) Oldukça önemli c) Önemli d) Çok önemli değil

2- Kendinizi enerji dolu hissetmek a) Çok Önemli b) Oldukça önemli c) Önemli d) Çok önemli değil

3- Uzun yıllar boyunca iyi bir sağlığa sahip olmak a) Çok Önemli b) Oldukça önemli c) Önemli d) Çok önemli değil

4- Ekstra çaba göstererseniz bile formda kalmak a) Çok Önemli b) Oldukça önemli c) Önemli d) Çok önemli değil

5- Beslenme, egzersiz ve uyku ile ilgili iyi ve sağlıklı alışkanlıklara sahip olmak a) Çok Önemli b) Oldukça önemli c) Önemli d) Çok önemli değil

6- Genellikle sağlığımız nasıldır?

a) Mükemmel b) Oldukça İyi c) İyi d) Fena Değil e) Kötü

7- Kilonuzla ilgili olarak kendiniz nasıl hissediyorsunuz?

- a) 5 kilodan daha fazla kilo vermeyi isterim
- b) 2,5-5 kilo vermeyi isterim
- c) Kilom oldukça iyi
- d) Biraz kilo almayı isterim
- e) En azından 5 kilo almayı isterim

8- Okula gittiğiniz günlerde geceleri genellikle kaç saat uyursunuz?

a) Bir gecede 6 saatten az b) 6 -8 saat c) 9-10 saat d) 10 saatten fazla

9- Okula gittiğiniz günlerde genellikle kaçta yatarsınız?

a) 21.00 - 22.00 b) 23.00-24.00 c) 00.30-1.00

10- Okula gittiğiniz günlerde sabahları genelde kaçta kalkarsınız?

a) Sabah 5 veya daha erken b) 6.00-7.00 c) 8.00 veya daha geç

11- Sizin yaşınızdaki gençlerin her gece 8 saatten az uyumasının sağlığına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

a) Çok ciddi bir etki b) Ciddi bir etki c) Orta derecede etkili d) Etkisi yok

12- Sizin yaşıңызdaki gençlerin 10 kilo fazlasının olmasının sağlığı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını düşünöyorsunuz?

- a)Çok ciddi bir etki b)Ciddi bir etki c) Orta derecede etkili d) Etkisi yok

13- Dişleriniz ne sıklıkla fırçalarsınız?

- a)Her yemekten sonra b)Günde 2 kere c)Günde 1 kere d) 2 günde bir

14- Dişlerinizi temizlemek için ne sıklıkla diş ipliği kullanırsınız?

- a)Günde bir kez yada daha fazla b)2 Günde bir c)Haftada bir iki kez d) Hiçbir zaman

Aşağıdaki sorular kişisel bilgilerinizle ilgilidir

15- Cinsiyetiniz a)Erkek b) Kız

16- Yaşınız: a)13-14 b) 15 c) 16 d) 17 e)18-19

17- Sınıfınız: a)Hazırlık b)9.sınıf c)10.sınıf d)11.sınıf

18- Okul başarınız genel olarak nasıl?

- a) Çok iyi b) İyi c) Fena değil d) Kötü e) Çok Kötü

19 - Geçen dönem ki not ortalamanız nasıldı?

- a) 1.50- 2.00 b) 2.00- 3.00 c) 3.00- 4.00 d) 4.00 – 4,50 e) 4.50 ve üzeri

20- Bu sene beraber yaşadığınız kişileri işaretleyiniz.

- a)Anne ve babamla
b) Üvey annemle ve babamla
c)Annemle ve Üvey babamla
d) Sadece annemle veya babamla
e) diğer

21- Kaç kardeşiniz?

- a) tek çocuğum b)2 c)3 d) 4 e) 5 ve daha fazla

22 - Anne ve babanız birlikte mi yaşıyor?

- a)Evet b) Ayrı yaşıyorlar c) Boşandılar d) Annem öldü e)Babam öldü

23- Annenizin (veya üvey annenizin) eğitim durumu:

- a)Okuma-yazma bilmiyor
b) İlkokul - mezunu
c) Ortaokul mezunu
d) Lise mezunu
e) Üniversite mezunu

24- Babanızın (veya üvey babanızın) eğitim durumu:

- a)Okuma-yazma bilmiyor
- b) İlkokul - mezunu
- c) Ortaokul mezunu
- d) Lise mezunu
- e) Üniversite mezunu

25- Annenizin (veya üvey annenizin) çalışma durumu

- a) Tam gün bir işte çalışıyor
- b) Yarım gün bir işte çalışıyor
- c) İşten atıldı veya çalışmıyor
- d) Emekli oldu veya sakatlandı
- e) Ev hanımı

26- Babanızın (veya üvey babanızın) çalışma durumu

- a) Tam gün bir işte çalışıyor
- b) Yarım gün bir işte çalışıyor
- c) İşten atıldı veya çalışmıyor
- d) Emekli oldu veya sakatlandı

Aşağıdaki sorular sizin kendinizi nasıl gördüğünüz hakkındadır.

27- Kendi yaşınızdaki kişilerle nasıl anlaşsınız?

- a) Çok iyi
- b) Oldukça iyi
- c) Çok iyi değil
- d) Hiçbir zaman iyi değil

28- Yaşanan günlük problemlere karşı ne kadar sağduyulusunuz?

- a) Oldukça
- b) Biraz
- c) Çok fazla değil
- d) Hiç

29- Yaşamınızdaki önemli konularla ilgili kararlarınız ne kadar iyidir?

- a) Çok iyi
- b) Oldukça iyi
- c) Çok iyi değil
- d) Hiçbir zaman iyi değil

30- Okul çalışmalarındaki yeteneğinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a) Çok yetenekliyim
- b) Oldukça yetenekliyim
- c) Çok yetenekli değilim
- d) Yeteneksizim

31- Görünüşünüz hakkında ne hissediyorsunuz?

- a) Çok memnunum
- b) Oldukça memnunum
- c) Çok memnun edici değil
- d) Hiç memnun değilim

32- Yapabildiğiniz spor veya diğer atletik aktiviteleri ne kadar iyi yaparsınız?

- a) Çok iyi
- b) Oldukça iyi
- c) Çok iyi değil
- d) Hiçbir zaman iyi değil

33- Biri bütün olarak kendinizden ne kadar memnunsunuz?

- a) Çok memnunum
- b) Oldukça memnunum
- c) Çok memnun edici değil
- d) Hiçmemnun değilim

Okuldan sonra ve hafta sonları genellikle yaptığınız şeyleri düşündüğünüzde, bu işlere ortalama olarak haftada ne kadar zaman harcıyorsunuz?

	hiç	Haftada 1-2 saat	Haftada 3-5 saat	Haftada 6-7 saat	Haftada 8 saat ve üzeri
34- Ödev yapmak	a)	b)	c)	d)	e)
35- Organize bir spor ya da eğlence programına katılmak (futbol veya karate vb)	a)	b)	c)	d)	e)
36-Televizyon veya video seyretmek	a)	b)	c)	d)	e)
37-Antreman yapmak (Koşmak veya ağırlık kaldırmak vb)	a)	b)	c)	d)	e)
38-Aile ile bir şeyler yapmak	a)	b)	c)	d)	e)
39-Bilgisayar veya video oyunları oynamak	a)	b)	c)	d)	e)
40-Hiçbir şey yapmadan oturmak	a)	b)	c)	d)	e)
41- Patenle kaymak veya bisiklete binmek	a)	b)	c)	d)	e)
42- İnternette surf yapmak, e-mail yazmak veya chatleşmek	a)	b)	c)	d)	e)
43-Farklı fiziksel aktiviteler yapmak (Basket atmak, dans etmek vb)	a)	b)	c)	d)	e)

44- Düzenli olarak egzersiz yapmamanın sizin yaşınızdaki genç insanların sağlığına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

- a)Çok ciddi bir etki b)Ciddi bir etki c) Orta derecede etkili d) Etkisi yok

45- Haftada kaç saat ücret karşılığı bir işte çalışıyorsunuz?

- a)Hiç b)1-10 saat c)11-20 saat d) 20 saatten daha fazla

Eğer bir işte çalışmıyorsanız lütfen aşağıdaki 3 soruyu atlayınız.

46- Ne tür bir işte çalışıyorsunuz?

- a)Tezgahtarlık-kasiyerlik
b) Temizlikçi
c) Fast food- restoran
d)Ofiste
e) Stajyer (alanımla ilgili)

47- Çalışmaya başladığımda kendimi daha iyi hissettim.

- a) Tamamen katılıyorum b) Katılıyorum c) Katılmıyorum d) Hiç katılmıyorum

48- Çalışmaya başladığımda okul çalışmalarına daha az zaman ayırmaya başladım.

- a) Tamamen katılıyorum b) Katılıyorum c) Katılmıyorum d) Hiç katılmıyorum

Aşağıdakiler sizin için ne kadar önemli

49- Bu yıl notlarımı en az B olması a) Çok önemli b) Biraz önemli c) Önemli değil

50- Öğretmenlerimin gözünde parlak bir öğrenci olmak a) Çok önemli b) Biraz önemli c) Önemli değil

51- Üniversiteye girmek için iyi notlar almak a) Çok önemli b) Biraz önemli c) Önemli değil

Bu bölüm sigara içme ile ilgidir

52- Hiç sigara içtiniz mi?

- a) Hayır asla
b) Evet ama sadece 1 kez
c) Birkaç kez
d) Birkaç kereden daha fazla

***İlk 2 seçenektan birini işaretlediyseniz 59. sorudan devam ediniz.**

53- Son 12 ay içerisinde hiç sigara içtiniz mi?

- a) Hayır (**Bu seçeneği işaretlediyseniz 57. sorudan devam ediniz**)
b) 1 veya 2 kez c) Birkaç kez d) Birkaç kereden daha fazla

54- Son bir yıl içerisinde haftada bir iki kez gibi düzenli olarak sigara içtiniz mi?

- a) Hayır b) Nadiren c) Bazen d) Çoğu zaman

55- Geçen bir ayda günde ortalama ne kadar sigara içtiniz?

- a) Çoğu zaman içmedim
b) Günde 1-5 sigara arası
c) Günde yaklaşık yarım paket
d) Günde yaklaşık 1 -1,5 paket
e) Günde 2 paket veya daha fazla

56- Geçen yıl içerisinde sigarayı bırakmayı denediniz mi?

- a) Hayır
b) Evet kısa bir süre için
c) Evet tamamen bıraktım

57- İlk kez sigara içtiğinizde kaç yaşınızdaydınız?

- a) 12 yaşından küçük b) 12- 14 yaşında c) 15-16 yaşında d) 17 yaşında e) 18 yaşında

58- Haftada bir iki kez gibi düzenli olarak sigara içmeye başladığınızda kaç yaşınızdaydınız?

- a) Hiç düzenli olarak sigara içmedim b) 12- 14 c) 15-16 d) 17 e) 18

59- Sigara içmeniz için arkadaşlarınız ne kadar baskı yapıyor?

- a)Çok fazla b) Oldukça c) Biraz d)Hiç

60- Eğer aileniz sigara içtiğinizi bilseydi bu durumla ilgili bir sıkıntı yaşar mıydınız?

- a)Kesinlikle yaşardım
b)Muhtemelen yaşardım
c) Muhtemelen yaşamazdım
d) Kesinlikle yaşamazdım

61- Aile içerisinde sigara içen biri var mı?

- a) Sadece Annem (Üvey annem)
b) Sadece Babam(Üvey babam)
c) Sadece Kardeşlerim
d) Annem ve Babam
e) Hiçbiri

62- Bildiğiniz kadarıyla çevrenizde (mahalle ya da semt ya da apartman vb) yaşayan yetişkinler ne kadar sigara içiyorlar?

- a)Çok fazla b) Oldukça c) Biraz d)Hiç

63- Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda herhangi birinin sigara içmesine nasıl bakıyor?

- a)Kesinlikle onaylamıyorlar b) Onaylamıyorlar c) Onaylıyorlar d) Kesinlikle onaylıyorlar

64- Arkadaşlarınızın kaç tanesi düzenli olarak sigara içiyor?

- a)Hiç biri b)Bazıları c)Çoğu d) Hemen hemen hepsi

65- Eğer sigara içmek isteseydiniz sigarayı bulmak sizin için ne kadar kolay olurdu?

- a)Çok zor b) Oldukça zor c) Oldukça kolay d)Çok kolay

66- Eğer sigara içmek isteseydiniz evde birinden sigara alabilir miydiniz?

- a)Kesinlikle hayır b)Büyük bir olasılıkla hayır c) Büyük bir olasılıkla evet d)Kesinlikle evet

67- Düzenli olarak sigara içmenin sizin yaşınızdaki gençlerin sağlığına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

- a)Çok ciddi bir etkisi b) Ciddi bir etkisi c) Orta derecede bir etkisi d) Hemen hemen hiçbir etkisi

Bu bölüm okul ve okul çalışmalarınızla ilgili soruları içermektedir.

68-Aileniz için okulda başarılı olmanız önemli mi? a)Çok önemli b)Önemli c) Çok önemli değil

69- Arkadaşlarınız için okulda başarılı olmanız önemli mi? a)Çok önemli b)Önemli c) Çok önemli değil

70- Aileniz için liseden mezun olmanız önemli mi? a)Çok önemli b)Önemli c) Çok önemli değil

71- Aileniz için üniversiteye gitmeniz önemli mi? a)Çok önemli b)Önemli c) Çok önemli değil

72- Üniversiteye gitmeyi planlıyor musunuz? a)Evet b)Belli değil c) Hayır

OKULLA İLGİLİ OLARAK AŞAĞIDA YER ALAN İFADELERE NE KADAR KATILIYORSUNUZ YA DA KATILMIYORSUNUZ

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
73- Okulda bir çok şey öğreniyorum	a)	b)	c)	d)
74- Okulda olmak kendimi iyi hissetmemi sağlıyor	a)	b)	c)	d)
75- Öğretmenlerimin çoğunu beğeniyorum	a)	b)	c)	d)
76 Okula gitmeyi seviyorum	a)	b)	c)	d)
77- Okulumun güvenli bir yer olduğunu hissediyorum	a)	b)	c)	d)
78- Okulumdaki aktivitelere anne-babaların pek çoğu katılıyor	a)	b)	c)	d)
79- Okulumda insanlarla tanışabilmek ve arkadaşlık kurabilmek için klüp ve aktiviteler var.	a)	b)	c)	d)

80- Okulunuzdaki öğretmenler öğrencilere saygılı davranıyor mu?

- a)Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d)Hemen hemen hiçbiri

81- Okulunuzdaki öğretmenler öğrencilere ilgi gösteriyorlar mı?

- a)Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d)Hemen hemen hiçbiri

82- Okulunuzdaki öğretmenler, öğrencilerin herhangi bir sorunu olduğunda yardımcı olmaya çalışıyor mu?

- a)Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d)Hemen hemen hiçbiri

83- Okul müdürü ve okul personeli, okulunuzu öğrencilerin hoşlanacağı bir yer haline getirmeye çalışıyor mu?

- a)Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d)Hemen hemen hiçbiri

84- Okulunuzda yer alan klüp ve aktivitelere öğrenciler istedikleri zaman katılabiliyorlar mı?

- a)Çoğu zaman b) Bazen c) Hemen hemen hiçbir zaman

85- Okulunuzdaki klüp ve aktiviteler öğrenciler için ilgi çekici mi?

- a)Çoğunluğu b)Bazıları c)Hemen hemen hiçbiri

OKULUNUZDAKİ ÖĞRETMENLER İÇİN AŞAĞIDAKİ MADDELER NE KADAR ÖNEMLİ?

86- Öğrenciler yapabildiklerinin en iyisini yapabilmeliler a)Çok önemli b) Biraz Önemli c) Çok önemli değil

87- Öğrenciler birbirlerine saygılı davranmalılar a) Çok önemli b) Biraz Önemli c) Çok Önemli değil

88- Öğrenciler okula düzenli devam etmeli ve ödevlerini yapmalılar a)Çok önemli b) Biraz Önemli c) Çok önemli değil

89- Okulunuzda, sınıf içinde, koridorda ve okul bahçesindeki öğrenci davranışlarına yönelik uygulanan kurallar ne kadar sıkı?

- a)Çok sıkı b)Oldukça sıkı c)Çok sıkı değil d)Hiç sıkı değil

90- Okulunuzda, öğretmenler ve diğer personelin, öğrencilerin bir sıkıntısı olmadığından veya okul kurallarını bozmadığından emin olmak için gözleri üzerinizde mi?

- a)Her zaman b)Çoğu zaman c)Bazen d) Hemen hemen hiçbir zaman

91- Okulunuzda, eğer öğrenciler okul kurallarını bozmaya çalışırsa okul müdürü veya öğretmenleriniz bu konuda bir şeyler yapar mı?

- a)Kesinlikle evet b)Muhtemelen evet c)Muhtemelen hayır d)Kesinlikle hayır

92- Okulunuzdaki öğretmenler çoğu zaman sıkıntılı mı görünüyor?

- a)Çok büyük çoğunluğu b)Çoğunluğu c)Birazı d)Hiçbiri

93- Okulunuzdaki öğrenciler çoğu zaman sıkıntılı mı görünüyor?

- a)Çok büyük çoğunluğu b)Çoğunluğu c)Birazı d)Hiçbiri

94- Okulundaki bazı öğrenciler sizinle dalga geçiyor mu veya size kötü davranıyor mu?

- a)Çok sık b) Sık sık c)Bazen d) Hemen hemen hiç

95- Okul başladığından beri kaç gün okula gitmediniz?

- a)Hiç b) 1-2 gün c) 3-5 gün d) 6-10 gün e)10 günden daha fazla

96- Okul başladığından beri en çok hangi nedenden dolayı okula gitmediniz?

- a) Hasta olduğunuz için: b) Evde olmanız gerektiği için c) Canımız istemediği için

97- Arkadaşlarınızın kaç tanesi okulu bıraktı veya bırakmayı düşünüyor?

- a)Hiçbiri b)Bazıları c) Çoğunluğu d) Hemen hemen hepsi

98- Geçen okul yılında, ciddi bir şekilde okulu bırakmayı düşündünüz mü?

- a)Evet bir çok kere b)Evet, bir kere c)Hayır

99- Geçen okul yılında, okulu bırakma konusunda aileniz ile ciddi bir şekilde konuştunuz mu?

- a) Evet bir çok kere b) Evet, bir kere c)Hayır

100- Geçen okul yılında, okulu ciddi bir şekilde bırakmayı düşündüğünüz için derslere girmeyi bıraktınız mı?

- a) Evet bir çok kere b) Evet, bir kere c)Hayır

99- Hala okulu bırakmayı düşünüyor musunuz?

- a)Evet, bunu çok sık düşünüyorum b)Evet, bunu zaman zaman düşünüyorum c)Hayır

100- Geçen okul yılında, kısa bir süre için bile olsa okulu bıraktınız mı?

- a) Evet bir çok kere b) Evet, bir kere c)Hayır

101- Geçen okul yılında okuldan uzaklaştırıldınız mı veya atıldınız mı?

- a)Evet b) Hayır

Aşağıdaki 4 soru okulunuzdaki öğrencilerin düşüncelerini öğrenmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

OKULUNUZDAKİ ÖĞRENCİLERİN ÇOĞUNLUĞU Kesinlikle Onaylamazlar Ne onaylarlar ne de onaylamazlar
AŞAĞIDAKİ GİBİ DAVRANAN ÇOCUKLAR onaylamazlar

102- Sınavlarda kopya çekmek	a)	b)	c)
103- Sınıfta yaramazlık yapmak veya huzursuzluk yaratmak	a)	b)	c)
104- Diğer öğrencilere farklı oldukları için kötü davranmak veya onlarla dalga geçmek	a)	b)	c)
105- Okul malına zarar vermek	a)	b)	c)

Bu bölümde yer alan sorular arkadaşlarınız hakkındadır.

ARKADAŞLARINIZIN KAÇ TANESİ:

	Hemen hemen hepsi	Çoğunluğu	Bazıları	Hiçbiri
106- Okulunuzdaki klüp veya organizasyonlara katılır?	a)	b)	c)	d)
107- Sağlıklı beslenmek için yediklerine dikkat eder?	a)	b)	c)	d)
108- Yeterli egzersiz yaptığınızı düşünür?	a)	b)	c)	d)
109- Toplumsal kuruluşlarda gönüllü olarak çalışır?	a)	b)	c)	d)
110- Zamanının çoğunu ailesiyle bir şeyler yaparak geçirir?	a)	b)	c)	d)
111- Geceleri yeteri kadar uyumaya çalışır?	a)	b)	c)	d)
112- Arabada giderken emniyet kemeri takar?	a)	b)	c)	d)
113- Ücret karşılığı bir işte çalışır?	a)	b)	c)	d)
114- Bir çeteye üyedir?	a)	b)	c)	d)
115- Egzersiz yapmak veya çalışmak yerine çoğunlukla boş oturur.	a)	b)	c)	d)

116- Arkadaşlarınız ne düşündüğünüzle veya kendinizi nasıl hissettiğinizle ilgilenir mi?

a)Çoğu zaman b)Bazen c) Nadiren

117- Kişisel problemleriniz olduğunda arkadaşlarınız siz anlamaya çalışırlar mı ve önemsendiğinizi hisseder misiniz?

a)Çoğu zaman b)Bazen c) Nadiren

118- İnsanların yanlış olduğunu düşündüğünüz bir şeyi yapacak olsanız arkadaşlarınız sizi durdurmaya çalışır mı?

a)Kesinlikle evet b)Muhtemelen evetc)Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

119- Diğer çocuklarla dalga geçerseniz veya onlara kötü davranırsanız, arkadaşlarınız sizi eleştirir mi veya sizi durdurmaya çalışır mı?

a)Kesinlikle evet b)Muhtemelen evetc)Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

120- Sağlığımız için kötü/zararlı bir şey yapacak olsanız arkadaşlarınız sizi durdurmaya çalışır mı?

a)Kesinlikle evet b)Muhtemelen evetc)Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

121- Yasalara karşı gelecek bir şey yapacak olsanız arkadaşlarınız sizi durdurmaya çalışır mı?

- a) Kesinlikle evet b) Muhtemelen evet c) Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

122- Yaşamdaki gerçekten önemli şeylerin ne olduğu hakkında arkadaşlarınız ve aileniz aynı fikirde midirler?

- a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Biraz d) Hiçbir zaman

123- Nasıl bir insan olmanız gerektiği konusunda arkadaşlarınız ve aileniz aynı fikirde midirler?

- a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Biraz d) Hiçbir zaman

124- Okulu bitirdikten sonra ne yapacağınızla ilgili olarak arkadaşlarınız ve aileniz aynı fikirde midirler?

- a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Biraz d) Hiçbir zaman

125- Okul yaşamınızla ilgili ciddi bir karar almanız gerekse ailenizin mi yoksa arkadaşlarınızın mı öğütlerini daha fazla dinlersiniz?

- a) Arkadaşlarımı daha çok b) Ailemi ve arkadaşlarımı aynı c) Ailemi daha çok

126- Kişisel yaşamınızla ilgili ciddi bir karar almanız gerekse ailenizin mi yoksa arkadaşlarınızın mı öğütlerini daha fazla dinlersiniz?

- a) Arkadaşlarımı daha çok b) Ailemi ve arkadaşlarımı aynı c) Ailemi daha çok

127- Sağlığınıza dikkat etme durumunuz nasıl? Kimi daha fazla dinliyorsunuz arkadaşlarınızı mı yoksa ailenizi mi?

- a) Arkadaşlarımı daha çok b) Ailemi ve arkadaşlarımı aynı c) Ailemi daha çok

128- Yaşama/geleceğe bakışınız nasıl? Neler sizin için önemli ve neler önemli olacak? Kimin etkisinde daha çok kahyorsunuz; arkadaşlarınızın mı yoksa ailenizin mi?

- a) Arkadaşlarımı daha çok b) Ailemi ve arkadaşlarımı aynı c) Ailemi daha çok

129- Arkadaşlarınızın herhangi bir diğer çocuklara grubunuzun bir üyesi olmadığı veya farklı olduğu için kötü davranır mı veya onlarla dalga geçer mi?

- a) Hemen hemen hepsi b) Çoğu c) Bazıları d) Hiçbiri

130- Kaç tane yakın arkadaşınız var?

- a) Hiç yok b) 1 c) 2-3 d) 4 veya daha fazla

Aşağıdaki birkaç soru yaşadığımız stres hakkında bilgi edinmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Son 6 ay içerisinde üzerinizde ne kadar stres ya da baskı hissettiniz?

	Çok fazla	Oldukça	Biraz	Hemen hemen hiç
131- Okulda	a)	b)	c)	d)
132- Evde	a)	b)	c)	d)
133-Kişisel veya sosyal yaşamınızda	a)	b)	c)	d)

Son 6 ay içerisinde ne sıklıkla;	Çok fazla	Oldukça	Biraz	Hemen hemen hiç
134- Her şeyin kötü gittiğini hissettiniz	a)	b)	c)	d)
135- Gelecekle ilgili olarak yoğun bir umutsuzluk hissettiniz	a)	b)	c)	d)
136- Yaşamın geneliyle ilgili olarak kendinizi depresif hissettiniz.	a)	b)	c)	d)
137-Ciddi olarak yaşamınıza son vermeyi veya intihar etmeyi düşündünüz?	a)	b)	c)	d)

138- Gerçek anlamda yaşamınızda hiç intihar etmeyi denediniz mi? a) Evet b) Hayır

Eğer cevabınız evetse bu ne kadar önceydi?

a) Son 6 ay içerisinde b) Yaklaşık 1 yıl önce c) 1 yıldan daha uzun bir zaman oldu

Son 6 ay içerisinde ne sıklıkla;	Çok sık	Bir çok kere	Nadiren	Hiçbir zaman
139- Sadece heyecan yaşamak için tehlikeli şeyler yaptınız?	a)	b)	c)	d)
140- Yanlış olduğunu bildiğiniz halde tehlikeli şeyler yaptınız?	a)	b)	c)	d)
141- Heyecan yaşamak için evden uzaklaşmanız nedeniyle güvenliğinizi riske soktunuz?	a)	b)	c)	d)
142- Biri sizi cesaretlendirdiği için tehlikeli bir şeyler yaptınız?	a)	b)	c)	d)

143- Annenizin veya babanızın kullandığı arabada giderken emniyet kemeri kullanıyor musunuz?

a) Hemen hemen her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Oldukça nadir

144- Arkadaşınızın kullandığı arabada giderken emniyet kemeri kullanıyor musunuz?

a) Hemen hemen her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Oldukça nadir

Aşağıda yer alan maddelerin ne kadar yanlış olduğunu düşünüyorsunuz?

Ne kadar Yanlış

145- Sınavlarda kopya çekmek	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
146- Mağazadan hırsızlık yapmak	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
147- Umumi veya şahsi eşyalara bilerek zarar vermek	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
148- Yaptığınız herhangi bir şey hakkında öğretmeninize yalan söylemek	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
149- Size ait olmayan değerli bir şeyi almak	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
150- İzin almadan bütün gece oturmak	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
151- Nerede veya kiminle olduğunuza ilişkin ebeveynlerinize yalan söylemek	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
152- Yaptığı şeyden dolayı hoşlanmadığınız bir kız veya erkek öğrenciye vurmak	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
153- Okulda bıçak, tabanca vb silahlar taşımak	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış
154- Başka çocuklara sizin grubunuzun üyesi olmadığı veya farklı oldukları için kötü davranmak veya onlarla dalga geçmek	a) Yanlış değil	b) Biraz yanlış	c) Yanlış	d) Çok yanlış

Aşağıdaki sorular ebeveynleriniz (yanında yaşadığınız üvey anne üvey baba veya koruyucu aile gibi yetişkinler) ve sizin aile yaşamınızla ilgili bilgileri içermektedir.

Geçen 6 ay boyunca ne sıklıkla aşağıda belirtilen durumları anne-babanızla veya aile içerisindeki yetişkinlerle yaşadınız?

	En azından haftada 1	2 haftada bir	Yaklaşık ayda 1	Çok nadiren
155- Sinema, müze, basketbol maçı vb yerlere birlikte gitmek	a)	b)	c)	d)
156- Top, kağıt vb oyunları birlikte oynamak	a)	b)	c)	d)
157- Maket yapma gibi bir proje ya da hobi de birlikte çalıştınız mı?	a)	b)	c)	d)
158-Berber televizyon veya video seyretmek	a)	b)	c)	d)
159- Yürüme, balık tutma gibi dışarıda yapılan aktivitelerde birlikte zaman geçirdiniz mi?	a)	b)	c)	d)

Aşağıda yer alan ifadeler ne kadar Tamamen Katılıyorum Katılmıyorum Kesinlikle katılıyorsunuz ya da katılmıyorsunuz? katılıyorum katılmıyorum

160- Ailemle birlikte bir şeyler yapmak eğlencelidir	a)	b)	c)	d)
161- Birbirimize yakın bir aile olduğumuzu düşünüyorum	a)	b)	c)	d)
162- Anne ve babamla oldukça iyi anlaşırım	a)	b)	c)	d)

163- Okuldan eve geldiğinizde anneniz veya babanız evde olur mu?

a)Her gün b)Çoğu zaman c)Bazen d)Oldukça nadiren

164- İlgilendiğiniz şeyleri yapmanız için anne babanız sizi cesaretlendirir ve yaptığınız şeylere ilgi gösterir mi?

a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zama c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

165- Anne babanız ne düşündüğünüzle ve kendinizi nasıl hissettiğinizle ilgilenir mi?

a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zama c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

166- Anne babanız, okuldan sonra, hafta sonları veya yaz tatilinde yapmaktan hoşlandığınız aktivitelere dikkat eder mi?

a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zama c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

167- Bir probleminiz olduğunda bu konuda anne ve babanızla konuşabilir misiniz?

a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zama c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

168- Anne babanızın yanı sıra yaşadığınız problemleri diğer bazı yetişkinlerle konuşabilir misiniz?

a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zaman c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

Aşağıda yer alan kuralların evinizde uygulanma sıklığı nasıldır?

- 169- Ne zaman ve ne kadar süre televizyon izleyeceğiniz a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil
- 170- Dışarıya çıkacağınız zaman nereye gideceğinizi bilerek ailenizin izin vermesi a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil
- 171- Ödevlerinizi yapmanız a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil
- 172- Kız/erkek arkadaşınızla dışarı çıkmanız veya partiye gitmeniz a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil
- 173- Geceleri evde kalmanız a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil
- 174- Saat kaçta yatacağınız a) Çok Sıkı b)Çok sıkı değil c) Hiç sıkı değil

175- Anne babanız zamanınızı kiminle geçirdiğinizden emin olmak için gerekeni yapar mı?

- a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zaman c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

176- Anne babanız arkadaşlarınızın kim olduğunu öğrenmek için çaba gösterir mi?

- a)Hemen hemen her zaman b) Çoğu zaman c) Arada bir d)Hemen hemen hiçbir zaman

177- Eğer aileniz nerede ve kiminle olduğunuza dair bir yalan söylediğiniz öğrenirse bu durumda başınız belaya girer mi?

- a)Kesinlikle b)Muhtemelen c) Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

178- Eğer aileniz bir mağazadan herhangi bir şey çaldığınızı öğrense bu durumda başınız belaya girer mi?

- a)Kesinlikle b)Muhtemelen c) Muhtemelen hayır d) Kesinlikle hayır

179- Evde, ailenizde stres ya da gerilim yaşanır mı?

- a) Çok sık b) Oldukça sık c) Arada bir d) Hemen hemen hiç

180- Ne yapmak istediğiniz, arkadaşlarınız kim olduğu vb konularda anne babanızla ciddi tartışmalara girer misiniz?

- a) Çok sık b) Oldukça sık c) Arada bir d) Hemen hemen hiç

ANNE BABANIZIN HER İKİSİDE:

181- Toplumsal bir gruba üyemidirler veya gönüllü olarak bir yerlerde çalışırlar mı? a) Evet b) Hayır

182- Bir spor ya da hobi grubuna üye midirler? a) Evet b) Hayır

Anne babanız sağlıklı bir şekilde beslenmeye dikkat ederler mi?

183- Anneniz: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

184- Babanız: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

Anne babanız yeteri kadar egzersiz yapmaya ne kadar dikkat eder?

185- Anneniz: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

186- Babanız: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

Anne babanız yeteri kadar uyumaya ne kadar dikkat eder

187-Annemiz: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

188-Babanız: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

Anne babanız arabada giderken emniyet kemeri kullanmaya ne kadar dikkat eder

189-Annemiz: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

190- Babanız: a) Çok dikkat eder b)Bazen c)Hemen hemen hiç dikkat etmez

Aşağıda yer alan ifadelere ne kadar Tamamen Katılıyorum Katılmıyorum Kesinlikle katılıyorsunuz ya da katıl mıyorsunuz? katılıyorum				
191- Sıklıkla diğer çocukların yaptıkları şeyleri yapmaya çalıştığımı hissedirim	a)	b)	c)	d)
192- Bazen kim olduğumdan şüphe duyarım	a)	b)	c)	d)
193-Yaşamımda yaptığım neredeyse hiçbir şeyin benim için çok bir anlamı yok	a)	b)	c)	d)

BU BÖLÜMDE YER ALAN SORULAR ALKOL KULLANIMIYLA İLGİLİDİR

194- Yaşamınızda hiç bira, şarap veya alkol içtiniz mi? (Yudumlamanın veya tadına bakmanın dışında)

a) Evet b) Hayır

195- Yaşamınızda iki veya üç kereden daha fazla bira, şarap veya alkol içtiniz mi? (Yudumlamanın veya tadına bakmanın dışında)

a) Evet b) Hayır (Cevabınız hayır ise lütfen 10. sorudan devam ediniz)

196- İlk kez bira, şarap veya likör içtiğiniz zamanı düşündüğünüzde, anne babanız veya aile içerisindeki diğer yetişkinlerden birisiyle mi birliktesiniz?

a)Evet b) Hayır

197. Eğer cevabınız evet ise o zaman kaç yaşınızdaydınız?

a) 12 yaşından küçük b) 12- 14 yaşında c) 15-16 yaşında d) 17 yaşında e) 18 yaşında

198- İlk kez bira, şarap veya likör içtiğiniz zamanı düşündüğünüzde, anne babanız veya aile içerisindeki diğer yetişkinlerden birisiyle beraber değilseniz kaç yaşınızdaydınız?

a) 12 yaşından küçük b) 12- 14 c) 15-16 d) 17-18 e) Sadece ailemle birlikteyken içki içerim.

199- Geçen altı ay süresince, ne sıklıkla alkol içtiniz?

a) Hiç içmedim (Bu seçeneği işaretlediyseniz lütfen sorudan devam ediniz)

b) 1 ya da 2 kere c) Yaklaşık ayda 1 – 2 kere d) Haftada 2-3 kere e) Her gün

200- Geçen 6 ay içerisinde içki içtiğiniz dönemlerin her birinde genellikle ne kadar içki içtiniz?

a) 1 bardaktan az b) 1- 2 bardak c) 3 -5 bardak d) 6-8 bardak e) 9 veya daha fazla bardak

201- Son 6 ay boyunca kaç kere 4 bardak veya daha fazla alkol aldınız?

a) Hiç b) 1-2 kere c) Ayda 2-3 kere d) Haftada 1-2 e)Haftada 2 kereden daha fazla

**Son 6 ayda içerisinde içki içtiğiniz için
aşağıdaki olaylar ne sıklıkla başınıza
geldi?**

- 202- İçki içtiğiniz için anne babanızla a) Hiç b) 1 kere c) 2 kere d)3-4 kere e)5 ve +
başınız derde girdi
- 203-İçki içtiğiniz için okulda veya okul a) Hiç b) 1 kere c) 2 kere d)3-4 kere e) 5 ve +
çalışmalarında problem yaşadınız
- 204- İçki içtiğiniz için arkadaşlarınızla a) Hiç b) 1 kere c) 2 kere d)3-4 kere e) 5 ve +
problem yaşadınız.
- 205- İçki içtiğiniz için kız/erkek a) Hiç b) 1 kere c) 2 kere d)3-4 kere e) 5 ve +
arkadaşınızla problem yaşadınız
- 206- İçki içtiğiniz için polisle başınız derde a) Hiç b) 1 kere c) 2 kere d)3-4 kere e) 5 ve +
girdi.

207- Geçen 6 ay içerisinde kaç kere çok fazla alkol aldınız veya sarhoş oldunuz?

- a) Hiç b) 1-2 kere c) Ayda 2-3 kere d) Haftada 1-2 e)Haftada 2 kereden daha fazla

İçki içip içmemeyi düşündüğünüzde aşağıda yer alan durumlar sizin için ne derece önemli ?

208- İçki içmek daha sonradan üzüleceğiniz şeyleri söylemenize ve yapmanıza neden olabilir

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

209- Bir grubun üyesi olmanın tek yoludur.

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

210- Kendinizi saldırgan hissetmenize neden olabilir

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

211- Partileri daha güzel yapar

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

212- Eğer içki içerseniz okulda başarılı olamazsınız

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

213- Sosyal ortamlara daha kolay uyum sağlarım ve kendimi daha az gergin hissedirim

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

214 Sağlığım için kötüdür

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

215 -Bir an için bile olsa problemlerimden uzaklaşmamı sağlar

- a)Çok önemli b)Biraz önemli c) Çok önemli değil d) Hiç önemli değil

216- Alkol almanız için kendi yaş grubunuzdaki arkadaşlarınızdan ne kadar baskı hissediyorsunuz?

- a)Çok fazla b)Oldukça c)Biraz d)Hiç

217- Eğer aileniz izinleri olmadan içki içtiğinizi öğrense başınız derde girer mi?

- a) Kesinlikle b)Muhtemelen c)Muhtemelen hayır d)Kesinlikle hayır

218- Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda birinin alkol içmesini nasıl karşılıyor?

- a)Kesinlikle onaylamıyor b)Onaylamıyor c)Onaylıyor d)Tamamen onaylıyor

219- Arkadaşlarınızdan kaç tanesi düzenli olarak alkol içiyor?

- a)Hiç biri b)Bazıları c)oğunluğu d)Hemen hemen hepsi

220- Sizin bildiğiniz kadarıyla yakın evrenizde oturan komşularınızdan kaç tanesi alkol içiyor?

- a) oğu b)Bazıları c)Bir kaç d)Hiç biri

221- Eğer canınız alkol içmek istese bunu kendi komşularınızdan edinebilir miydiniz?

- a)Kesinlikle hayır b)Muhtemelen hayır c)Muhtemelen evet d)Kesinlikle evet

222- Eğer canınız alkol içmek istese bunu evden edinebilir miydiniz?

- a)Kesinlikle hayır b)Muhtemelen hayır c)Muhtemelen evet d)Kesinlikle evet

223- Sizin yaşınızdaki geçen insanların düzenli olarak alkol kullanmasının sağlıklarına nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

- a)ok ciddi bir etkisi b)Ciddi bir etkisi c)Orta derecede etkili d)Hemen hemen hiç

Eğer geçen yıl içerisinde hiç araba kullanmadıysanız ltfet yeme ile ilgili bölümdeki sorulara geçiniz

224. Ehliyetiniz var mı? a)Evet b)Hayır

225- Ortalama olarak haftada kaç km yol yapıyorsunuz?

- a) Hiç b)10-30 km c) 31-50 km d) 51-100 km e)100 km'den daha fazla

226 Ortalama olarak bir haftada hava karardıktan sonra ne sıklıkla araba kullanıyorsunuz?

- a)Hiçbir zaman b)Birkaç kez c)Yaklaşık yarısında d) Her seferinde

Geçen 6 ay boyunca aşağıda yer alan durumları

ne sıklıkla gerçekleştirdiniz?

227-. Kırmızı ışık yanmadan önce sarı ışıkta a) Hiç b) 1-2 kere c) 3 - 5 kere d) 6 veya daha fazla geçmek

228- Önünüzdeki arabayla aranızda çok az a) Hiç b) 1-2 kere c) 3 - 5 kere d) 6 veya daha fazla mesafe bırakarak gitmek

229- En azından bir bardak bira, şarap vb a) Hiç b) 1-2 kere c) 3 - 5 kere d) 6 veya daha fazla içtikten sonra araba kullanmak

230- Hız limitini saate 20 km'den daha fazla a) Hiç b) 1-2 kere c) 3 - 5 kere d) 6 veya daha fazla aşmak

231- Kırmızı ışıkta beklemeden yola devam a) Hiç b) 1-2 kere c) 3 - 5 kere d) 6 veya daha fazla etmek

Aşağıdaki sorular yemek yeme düzeninizle ilgili bilgileri içermektedir?

232. Ne sıklıkla kahvaltı yapmıyorsunuz?

- a)Hemen hemen her sabah b)Bazı sabahlar c)Neredeyse hiçbir zaman

233. Genellikle düzenli olarak yemek yemek yerine atıştırmayı mı tercih edersiniz?

- a)Hemen hemen her sabah b)Bazı sabahlar c)Neredeyse hiçbir zaman

Yeme alışkanlıklarınızı düşündüğünüzde aşağıdakilere ne sıklıkla dikkat ediyorsunuz?

234- Yemeklerin içindeki tuz miktarının fazla olmamasına a) Çok Fazla b) Bazen c) Hiçbir zaman

235- Yemeklerin içindeki yağ miktarının fazla olmamasına a) Çok Fazla b) Bazen c) Hiçbir zaman

236- Her gün taze sebze yemeye a) Çok Fazla b) Bazen c) Hiçbir zaman

237- Atıştırmak için şeker yerine meyve vb şeyler yemeye a) Çok Fazla b) Bazen c) Hiçbir zaman

238- Kızarmış yemekler yerine ızgara ya da fırında a) Çok Fazla b) Bazen c) Hiçbir zaman

pişmiş yemekler yemeye

239- Aile üyelerinden kaç tane sağlıklı beslenme yerine besin değeri az olan yiyecekleri (abur cubur) yemeyi tercih ediyor?

- a) Hiç biri b) Bazıları c) Çoğunluğu d) Hemen hemen hepsi

240- Arkadaşlarınızdan kaç tane sağlıklı beslenme yerine besin değeri az olan yiyecekleri (abur cubur) yemeyi tercih ediyor?

- a) Hiç biri b) Bazıları c) Çoğunluğu d) Hemen hemen hepsi

241- Çoğu zaman sabah kahvaltısını atlamanın sizin yaşınızdaki genç insanların sağlığına nasıl bir etkisinin olacağını düşünüyorsunuz?

- a) Çok ciddi bir etkisi b) Ciddi bir etkisi c) Orta derecede etkili d) Hemen hemen hiç

242- Çoğu zaman abur cubur yemenin, sizin yaşınızdaki genç insanların sağlığına nasıl bir etkisinin olacağını düşünüyorsunuz?

- a) Çok ciddi bir etkisi b) Ciddi bir etkisi c) Orta derecede etkili d) Hemen hemen hiç

KENDİ GELECEĞİNİZİ DÜŞÜNDÜĞÜNÜZDE AŞAĞIDAKİ DURUMLARI GERÇEKLEŞTİRME OLASILIĞINIZ NEDİR ?

243- Liseden mezun olmak a) Çok yüksek b) Yüksek c) Yarı yarıya d) Düşük e) Çok Düşük

244- İyi ücretli bir işe sahip olmak a) Çok yüksek b) Yüksek c) Yarı yarıya d) Düşük e) Çok Düşük

245- Hoşlandığınız bir işi yapıyor olmak a) Çok yüksek b) Yüksek c) Yarı yarıya d) Düşük e) Çok Düşük

246- Mutlu bir ailenizin olması a) Çok yüksek b) Yüksek c) Yarı yarıya d) Düşük e) Çok Düşük

247- Diğer insanlar tarafından saygı görmek a) Çok yüksek b) Yüksek c) Yarı yarıya d) Düşük e) Çok Düşük

GEÇEN 6 AYI DÜŞÜNDÜĞÜNÜZDE AŞAĞIDAKİ YAŞANTILARI

NE SIKLIKLA GERÇEKLEŞTİRDİNİZ?

- 248- Sınavlarda kopya çekmek a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 249- Mağazadan bir şey çalmak a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 250- Umumi yada şahsi eşyalara bilerek zarar vermek a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 251-Yaptığınız herhangi bir şey hakkında öğretmeninize yalan söylemek a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 252- Size ait olmayan değerli bir şeyi almak a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 253- İzin almadan bütün gece oturmak a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 254- Nerede veya kiminle olduğunuza ilişkin ebeveynlerinize yalan söylemek a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 255- Yaptığı şeyden dolayı hoşlanmadığınız bir kız veya erkek öğrenciye vurmak a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 256- Okulda bıçak, tabanca vb silahlar taşımak a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla
- 257- Başka çocuklara sizin grubunuzun üyesi olmadığı veya farklı oldukları için kötü davranmak veya onlarla dalga geçmek a)Hiç b)1-2 kere c) 3-4 kere d) 5 veya daha fazla

OKULUNUZDAKİ ÖĞRENCİLERDEN KAÇ TANESİ AŞAĞIDAKİ ŞEKİLLERDE DAVRANIYOR?

- 258- Sigara içmek a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 259- Marijuana veya diğer yasal olmayan maddeleri kullanmak a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 260- Sınıf içerisinde problem çıkartmak veya yaramazlık yapmak a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 261- Kavgaya karışmak a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 262- Alkol içmek a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 263- Diğer öğrencilere farklı oldukları için kötü davranmak veya onlarla dalga geçmek a) Hiç biri b) Bir kaç c) Bazıları d) Çoğunluğu
- 264- Okulunuzdaki çocuklardan herhangi biri konuşmalarıyla veya jest ve mimikleriyle cinsel olarak sizi taciz ediyor mu?
a)Sık sık b)Bazen c)Oldukça az d)Hiçbir zaman

Aşağıda yer alan sorular madde kullanımıyla ilgilidir.

- 265- Arkadaşlarınızın çoğunluğu sizin yaşınızda birinin marijuana (esrar, ot) kullanmasını nasıl karşılıyor?
a)Kesinlikle onaylamıyor b)Onaylamıyor c)Onaylıyor d)Tamamen onaylıyor
- 266- Arkadaşlarınızın kaç tanesi esrar kullanıyor?
a) Hiç biri b)Bazıları c)Çoğunluğu d)Hemen hemen hepsi

267- Hiç esrar kullanmayı denediniz mi?

- a)Hayır (**Bu seçeneği işaretlediyseniz lütfen 7. sorudan devam ediniz**)
b) Evet, bir kere c) Evet bir kereden daha fazla

268- İlk kez esrar kullanmayı denediğinizde kaç yaşınızdaydınız?

- a) 12 yaşından küçük b) 12- 14 yaşında c) 15-16 yaşında d) 17 yaşında e) 18 yaşında

269- Geçen 6 ay içerisinde ne sıklıkla esrar kullandınız?

- a) Hiç b) 1-2 kere c) Ayda 2-3 kere d) Haftada 1-2 e)Hemen hemen her gün

270- Geçen 6 içerisinde okula hiç esrarın etkisi altında gittiniz mi?

- a) Hayır b) 1 veya 2 kere c) Bir kaç kere d) Sık sık

271- Eğer aileniz marijuana veya yasal olmayan diğer maddeleri kullandığını bilse bu durumla ilgili olarak başınız derde girer mi?

- a) Kesinlikle b)Muhtemelen c)Muhtemelen hayır d)Kesinlikle hayır

272- Sizin bildiğiniz kadarıyla yakın çevrenizde oturan komşularınızdan kaç tanesi esrar veya yasal olmayan diğer maddeleri kullanıyor?

- a) Çoğunluğu b)Bazıları c)Bir kaç d)Hiç biri

273- Eğer canınız esrar istese bunu kendi komşularınızdan edinebilir miydiniz?

- a) Kesinlikle hayır b)Muhtemelen hayır c)Muhtemelen evet d)Kesinlikle evet

274- Düzenli olarak esrar kullanmanın, sizin yaşınızdaki genç insanların sağlığına nasıl bir etkisinin olacağını düşünüyorsunuz?

- a) Çok ciddi bir etkisi b)Ciddi bir etkisi c)Orta derecede etkili d) Hemen hemen hiç

Aşağıdaki maddelerden herhangi birini kullandınız mı?

- 275- Amfetamin (pırlanta, cyristal met) a)Hayır b)Evet
276- Tranklizanlar (sakinleştirici- diazem) a)Hayır b)Evet
277- Kokain a)Hayır b)Evet
278- LSD (asit) a)Hayır b)Evet
279- Extazi a)Hayır b)Evet
280- Boya, tiner, yapıştırıcı ve diğer inhalantlar a)Hayır b)Evet
281- Eroin a)Hayır b)Evet

OKUL YAŞANTINIZI DÜŞÜNDÜĞÜNÜZDE ;

Aşağıdaki maddeleri gerçekleştireceğinizden ne kadar eminsiniz?

282- Bu yıl not ortalamamın en az B olması

- a) Çok eminim b)Oldukça eminim c) Çok emin değilim d)Hiç emin değilim

283- Öğretmenlerim tarafından parlak bir öğrenci olarak değerlendirilmek

- a) Çok eminim b)Oldukça eminim c) Çok emin değilim d)Hiç emin değilim

284-Sınavlarda sınıfın en iyileri arasında olmak

- a) Çok eminim b)Oldukça eminim c) Çok emin değilim d)Hiç emin değilim

285-Üniversiteye girebilmek için gerekli notları almak

- a) Çok eminim b)Oldukça eminim c) Çok emin değilim d)Hiç emin değilim

Bu bölüm kız/erkek arkadaşımız ve seksle ilgilidir

286- Geçen 6 ay içerisinde kaç kere kız/erkek arkadaşınızla bir yerlere gittiniz?

- a) Hiç b)2 ya da 3 kere c) Yaklaşık ayda 1 kere d)Ayda2 ya da 3 kere e)Haftada 1 veya daha fazla

287- Düzenli olarak çıktığımız veya şu anda ilişkiniz olduğu biri var mı?

- a)Evet b) Hayır

288- Cinsel ilişki yaşamanız için sizin yaşınızdaki arkadaşlarınızdan ne kadar baskı görüyorsunuz?

- a)Çok fazla b)Oldukça c)Biraz d)Hiç

289- Arkadaşlarınızın kaç tanesinin cinsel birlikteliği oldu?

- a)Hiçbirinin b)Bazılarının c)Çoğunluğunun d)Hemen hemen hepsinin

290- Sizin yaşınızdaki gençler bir cinsel ilişkiye girdiğinde gebeliği önleyici çeşitli doğum kontrol yöntemlerinden birini kullanıyor mu?

- a)Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d) Hemen hemen hiçbiri

291- Yaşamınızın bu dönemde kendi cinsel kimliğinizi veya cinsel yöneliminizi nasıl tanımlarsınız?

- a)Heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan)
b)Biseksüel (her iki cinse de ilgi duyan)
c)Gay veya lezbiyen (Hemcinsine ilgi duyan)
d)Emin değilim

292- Okuldaki çocuklardan herhangi biri cinsel yöneliminiz veya cinsel kimliğinizle ilgili olarak sizi taciz ediyor mu?

- a)Sık sık b)Bazen c)Oldukça seyrek d)Hiçbir zaman

293- Yaşamınızda hiç cinsel ilişkiye girdiniz mi?

- a)Evet b) Hayır (Eğer cevabınız hayırsa sayfa 22' deki 1. sorudan teste devam edin)

294- İlk kez cinsel ilişkiye girdiğinizde kaç yaşınızdaydınız?

- a) 12 yaşından küçük b) 12- 14 yaşında c) 15-16 yaşında d) 17 yaşında e) 18 yaşında

295- İlk kez cinsel ilişkiye girdiğinizde buna zorlandığınızı hissettiniz mi? a) Evet b)Hayır

296- İlk kez cinsel ilişkiye girdiğinizde siz veya partneriniz ne tür bir doğum kontrol yöntemi kullandınız?

- a)Hiçbir şey b) Doğum kontrol hapi c) Prezervatif d) Dışarı boşalma e) Takvime göre

297- Yaşamınızda kaç kişiyle cinsel birlikteliğiniz oldu?

- a) 1 b)2-3 c)4-5 d) 6-9 e) 10'dan daha fazla

298- Geçen yıl içerisinde eğer bir cinsel ilişkiniz olduysa kaç kere cinsel ilişkiye girdiniz? (*geçen bir yıl içerisinde bir cinsel ilişkiniz olmadıysa lütfen 18. sorudan devam ediniz)

- a) 1 b)2-3 c)4-5 d) 6-9 e) 10'dan daha fazla

299- Geçen yıl içerisinde kaç kişiyle cinsel birlikteliğiniz oldu?

- a) 1 b) 2-3 c)4-5 d) 5'den daha fazla

300- Geçen yıl cinsel ilişkiye girdiğiniz zamanlarda ne kadarında partnerinizle birlikte doğum kontrol yöntemlerinden birini kullandığınıza eminsiniz?

- a) Hemen hemen hepsi b) Çoğu zaman c) Yaklaşık yarısında d)Bazen e)Hiçbir zaman

301- Geçen yıl cinsel ilişkiye girdiğiniz zamanlarda genellikle hangi doğum kontrol yöntemlerini kullandınız?

- a)Hiçbir şey b) Doğum kontrol hapi c) Prezervatif d) Dışarı boşalma e) Takvime göre

302- Geçen yıl içerisinde cinsel ilişkiye girdiğinizde ne sıklıkla prezervatif kullandınız?

- a) Hemen hemen hepsi b) Çoğu zaman c) Yaklaşık yarısında d)Bazen e)Hiçbir zaman

303- Son kez cinsel ilişkiye girdiğinize hangi doğum kontrol yöntemini kullandınız?

- a)Hiçbir şey b) Doğum kontrol hapi c) Prezervatif d) Dışarı boşalma e) Takvime göre

304- Hiç hamile kaldınız mı veya bir kızı hamile bıraktınız mı?

- a)Hayır b) Evet 1 kere c) Evet, 1'den fazla

305- Eğer cevabınız evet ise bu konuda siz ve partneriniz ne yaptınız?

- a) Bebeği doğurdu(m) ve büyütüyoruz
b)Bebeği doğurdu(m) ve evlatlık olarak verdik
c) Hamilelik esnasında düşük oldu
d) Kürtaj oldu(m)

Bu bölümde yer alan sorular gençlerin AIDS/HIV enfeksiyonuna yönelik bilgi düzeyini belirlemektir.

- 306- Sizce AIDS gençleri dikkat etmesi gereken konulardan biri mi? a)Evet b) Hayır c) Emin Değilim
307- HIV pozitif olan veya AIDS olan birini tanıyor musunuz? a)Evet b) Hayır c) Emin Değilim
308- HIV'nin sadece öpüşmeyle geçmesi mümkün mü? a)Evet b) Hayır c) Emin Değilim
309- HIV pozitif veya AIDS olan biriyle aynı sınıfı paylaşmada a)Evet b) Hayır c) Emin Değilim
istekli olur muydunuz?
310- Doktorlar HIV/AIDS'in nasıl tedavi edileceğini biliyor mu? a)Evet b) Hayır c) Emin Değilim

Aşağıdaki sorular farklı türlerdeki okul ve toplumsal aktivitelerle ilgilidir.

- 311- Okul içerisinde herhangi bir klüp veya organizasyona (okul gazetesi, futbol takımı, folklor ekibi vb) üye misiniz?
a)Evet b) Hayır

- 312-Toplum içerisinde herhangi bir klüp veya organizasyona (izcilik klübü vb) üye misiniz?
a)Evet b) Hayır

- 313- Toplu içerisinde yer alan herhangi bir kurumda gönüllü olarak çalışıyor musunuz?
a)Evet b) Hayır

Bu bölümdeki sorular ise komşularımız veya yaşadığımız çevre ile ilgilidir.

Yaşadığımız çevrede;

- 314- İnsanlar karşılaştıklarında birbirlerine arkadaşça mı davranırlar mı?
a) Hepsi b) Çoğu c) Bazıları d) Hemen hemen hiçbiri

- 315- İnsanlar birbirlerine yardım ederler ve gözkulak olurlar mı?
a) Hepsi b) Çoğu c) Bazıları d) Hemen hemen hiçbiri

- 316- Çocuklara arkadaşça davranıp onların neler yaptıklarına dikkat ederler mi?
a) Hepsi b) Çoğu c) Bazıları d) Hemen hemen hiçbiri

- 317- Yaşadığım yerin güvenli bir yer olduğunu hissediyorum.
a) Tamamen katılıyorum b) Katılıyorum c) Katılmıyorum d) Kesinlikle katılmıyorum

- 318- Çevrenizde yaşayan yetişkinler, çocukların yanlış bir şey yaptıklarını ve sıkıntı yaşadıklarını gördükleri zaman (bir mala zarar verme, madde kullanma vb) çocuklarla konuşup yaptıklarının yanlış olduğunu anlatmaya çalışır mı?
a) Çoğunluğu b) Bazıları c) 1 veya 2 tanesi d) Hiç biri

- 319- Çevrenizde yaşayan yetişkinler, çocukların yanlış bir şey yaptıklarını ve sıkıntı yaşadıklarını gördükleri zaman bunu çocukların ailelerine söylerler mi?
a) Çoğunluğu b) Bazıları c) 1 veya 2 tanesi d) Hiç biri

320- Çevrenizde yaşayan yetişkinler, çocukların yanlış bir şey yaptıklarını ve sıkıntı yaşadıklarını gördükleri zaman polisi ararlar mı?

- a)Çoğunluğu b)Bazıları c)1 veya 2 tanesi d)Hiç biri

321- Yaşadığınız yerdeki apartman ve diğer yerlerin belirtilen değerleri yüksek midir?

- a)Çoğunluğunun b)Bazılarının c)Birkaçının d)Hiç birinin

322- Komşularınız genellikle çöplerini ortalıkta mı bırakırlar?

- a)Çoğunluğu b)Bazıları c)Birkaçı d)Hiçbiri

323- Yaşadığınız yerdeki binaların camları kırık veya üstlerine tahta çakılmış mıdır?

- a)Çoğunluğunun b)Bazılarının c)Birkaçının d)Hiç birinin

324- Komşularınızın çocuklarından herhangi biri bir çeteye üye mi?

- a) Hemen hemen hepsi b)Çoğunluğu c)Bazıları d)Hiçbiri

325-.Yaşadığınız çevrede ne kadar çete var?

- a)Çok fazla b)Oldukça c)Birkaç tane d)Hiç yok

ÇEVRENİZDE YAŞAYAN YETİŞKİNLERİN ÇOĞUNLUĞI AŞAĞIDAKİ GİBİ DURUMLARDA NE YAPARLAR?

326- Sizin yaşınızda birinin sigara ya da alkol içmesini

- a)Kesinlikle onaylamazlar b)Onaylamazlar c)Ne onaylarlar ne de onaylamazlar

327- Sizin yaşınızda birinin marijuana veya yasal olmayan diğer maddelerden kullanmasını

- a)Kesinlikle onaylamazlar b)Onaylamazlar c)Ne onaylarlar ne de onaylamazlar

328- Sizin yaşınızda birinin şahıs ya da toplum malına zarar vermesini

- a)Kesinlikle onaylamazlar b)Onaylamazlar c)Ne onaylarlar ne de onaylamazlar

EYET ŞU ANDA TESTİ BİTİRDİNİZ ANCAK BİZ BUNDAN SONRAKİ SORULARI DAHA İYİ HAZIRLAYABİLMEMİZ İÇİN NE DÜŞÜNDÜĞÜNÜZÜ ÖĞRENMEK İSTİYORUZ.

329-Testin geneliyle ilgili olarak sorula ne kadar ilgi çekici geldi?

- a)Çok b)Oldukça c)Çok değil

330- Sorular sizin yaşınızdaki gençler için önemli miydi?

- a)Çoğunluğu b)yaklaşık yarısı c)Bazıları d)Hemen hemen hiçbiri

